

กระบวนการผลิตบุคลากรเพื่อรองรับการเติบโตของทุนนิยมการค้า
โดยผ่านพัฒนาการของระบบโรงเรียนพาณิชยในประเศไทย

นางสาวลัดดา ศุทธิไวฑูรย์

ศูนย์วิทยพัรพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2553

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

The Production of Personnels to Facilitate Mercantile Capitalist
Accumulation Through Development of Commercial Schools in Thailand

Miss Ladda Suthivitoon

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Political Economy

Faculty of Economics

Chulalongkorn University

Academic Year 2010

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

กระบวนการผลิตบุคลากรเพื่อรองรับการเติบโตของ
ทุนนิยมการค้าโดยผ่านพัฒนาการของโรงเรียนพาณิชย์
ในประเทศไทย

โดย

นางสาวลัดดา ศุทธิไวยุทธ์

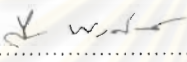
สาขาวิชา

เศรษฐศาสตร์การเมือง

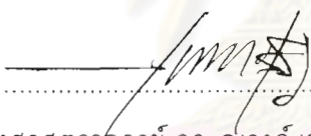
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

รองศาสตราจารย์ แล ดิลกวิทยรัตน์

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

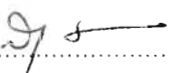

.....คนบดีคณะเศรษฐศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร. ตีรณ พงศ์มพัฒน์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ แล ดิลกวิทยรัตน์)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. นวลน้อย ตรีรัตน์)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร. สุมาลี ปิตยานนท์)

ลัดดา ศุทธิไวยุทธ์: กระบวนการผลิตบุคลากรเพื่อรองรับการเติบโตของทุนนิยมการค้า: ศึกษาผ่านพัฒนาการของระบบโรงเรียนพาณิชย์ในประเทศไทย (The production of personnels to facilitate mercantile capitalist accumulation through the development of commercial schools in Thailand) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: รศ. แล ดิลกวิทยรัตน์, 101 หน้า

ทุนนิยมไทยถูกจัดอยู่ในกลุ่มบริวารของทุนนิยมตะวันตกแม้ไม่ได้ตกเป็นอาณานิคมก็ตาม หลังเปิดเสรีการค้า สังคมไทยถูกครอบงำจากทุนนิยมการค้า โดยเริ่มจากการเป็นแหล่งจำหน่ายวัตถุดิบและตลาดรับซื้อสินค้าสำเร็จรูปจากตะวันตก ต่อมาจึงพัฒนาเป็นการผลิตสินค้าทดแทนการนำเข้า กระบวนการพัฒนาดังกล่าวอย่างน้อยก็ในระยะแรก ได้ก่อให้เกิดความจำเป็นต้องมีผู้รู้ทั้งภาษาต่างประเทศและการดำเนินกิจกรรมการค้า เริ่มที่รัชกาลที่ 4 เห็นความสำคัญของภาษาต่างประเทศ จึงเริ่มจ้างครูฝรั่งเข้ามาสอนให้ลูกหลานชนชั้นสูงในสังคมไทย ในขณะที่กลุ่มมิชชันนารีได้ทำการสอนให้แก่เด็กกำพร้าและยากจนตลอดจนลูกพ่อค้าซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีน ต่อมารัฐได้พัฒนาระบบการศึกษาและเปิดหลักสูตรอาชีวศึกษาให้แก่สามัญชน โดยเริ่มจากสาขาพาณิชยกรรม และเพิ่มสาขาอุตสาหกรรม ช่วงเทคนิคจนถึงการศึกษาชั้นมหาวิทยาลัย ในเวลาต่อมา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะใช้หลักทางเศรษฐศาสตร์การเมือง ศึกษาพัฒนาการของกระบวนการจัดการศึกษาเพื่อเป็นเครื่องมือสร้างบุคลากรไว้รองรับการเติบโตของรูปแบบการดำเนินธุรกิจหรือการสะสมทุนว่ามีความสอดคล้องหรือไม่เพียงใด เริ่มตั้งแต่ครึ่งหลังของศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นช่วงของทุนนิยมการค้าจนถึงประมาณทศวรรษหลังปี ค.ศ. 1960 อันเป็นช่วงทุนนิยมในรูปแบบดังกล่าว ถูกทดแทนด้วยทุนนิยมอุตสาหกรรม

ผลการศึกษาพบว่าหลังเปิดเสรีการค้า ช่วงพ.ศ.2398 นั้นไม่พบหลักสูตรอาชีวศึกษา เหตุเพราะทุนอาจต้องการเพียงแรงงานที่มีความสามารถด้านภาษาต่างประเทศเพื่อการติดต่อค้าขาย ในสมัยรัชกาลที่ 5 รัฐได้ก่อตั้งระบบการศึกษาในโรงเรียนขึ้นเพื่อสร้างแรงงานไว้รองรับระบบรัฐ โดยผลัดภาระแก่ทุนนิยมการค้าให้เป็นผู้ฝึกฝนแรงงานตามความต้องการของตนเอง หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 รัฐประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ โดยมีจุดประสงค์ให้ประชาชนได้รับการศึกษาตามความสามารถสติปัญญาและทุนทรัพย์ ในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม การศึกษาถูกทำให้รองรับทุนนิยมของรัฐด้วยนโยบายชาตินิยม และลดบทบาทของทุนนิยมตะวันตกลง พ.ศ.2503 ทุนนิยมตะวันตกเริ่มกลับเข้ามาภายหลังการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจตามแผนการพัฒนาเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาและธนาคารโลก หลักสูตรอาชีวศึกษาสาขาพาณิชยกรรม สามารถรองรับการเติบโตของทุนได้ในระดับหนึ่ง จนกระทั่งทุนเปลี่ยนเป็นทุนนิยมอุตสาหกรรมในที่สุด

สาขาวิชา เศรษฐศาสตร์การเมือง

ปีการศึกษา 2553

ลายมือชื่อนิสิต.....

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....

5085310029: MAJOR POLITICAL ECONOMY

KEYWORDS: VOCATIONAL EDUCATION / HUMAN RESOURCE DEVELOPMENT

LADDA SUTHIVITON: THE PRODUCTION OF PERSONNELS TO FACILITATE
MERCANTILE CAPITALIST ACCUMULATION THROUGH THE DEVELOPMENT OF
COMMERCIAL SCHOOLS IN THAILAND. ADVISOR: ASSOC. PROF. LAE
DILOKVIDHYARAT, 101 pp.

After the opening of free trade, Thailand was shaped step by step by the mercantile capitalist development. These developments at least in the beginning created the needs for personnels who need to know foreign languages and trade. King Rama 4 recognized this importance and hired western teachers to teach of royal family children, whilst missionaries taught the orphan and the poor as well as children of Chinese traders. Later the government had developed the educational system for all common citizens, starting from commercial, technical skill and finally raised up to general educated. at as of today university level at as of today.

The purpose of this thesis is to emphasize the political economy approach to investigate whether the development of educational process as a tool to boost capital growth and accumulation are responding to its need. Starting from the second half of the nineteen century which was the time of the mercantilist until the decade after 1960 of when industrial development began to take place.

The study revealed that after opened for free trade in year 1855 no commercial curriculum was found this might be because traders just wanted personnel who had foreign language ability. In King Rama 5 era formal education was developed to respond to the need for civil servants, and passing burden to educate man power for trade to the traders themselves. After the 1932 revolution the People's Party declared the national educational plan to provide all citizens to receive education according to their ability and economic factors. In Piboonsongkram's era education was made to serve national capitalism in order to reduce influence of western capitalist. In 1960 the western capitalist returned after Thailand adopted the economic development plan from the World Bank. The commercial curriculum was aimed to support the growth and accumulation of capital as being witnessed at present to some certain extent until the industrial capitalist prevailed.

Field of Study: Political Economy

Academic Year: 2010.....

Student's Signature.....

Advisor's Signature.....

Lodda Suthiviton

L. Dilokvidhyarat

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณศาสตราจารย์ ดร. ดิลกวิทยรัตน์ อาจารย์ที่ปรึกษาของข้าพเจ้า วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลงได้ด้วยความสามารถจากอาจารย์ อาจารย์เป็นผู้แนะนำให้ข้าพเจ้าเขียนเรื่องนี้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ใกล้ตัว ข้าพเจ้ามาก และให้คำแนะนำตลอดระยะเวลาที่ศึกษาในมหาวิทยาลัย ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นอาจารย์แสดง อากาการเบื่อหน่ายต่อการอบรมลูกศิษย์เลย ตรงกันข้ามกลับเห็นว่าอาจารย์มีความเต็มใจที่จะถ่ายทอดให้ฟัง ตราบเท่าที่ต้องการจะรู้ และขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ ดร. ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ ที่รับเป็นประธาน กรรมการ รองศาสตราจารย์ ดร. นवलน้อย ตริรัตน์ กรรมการ และรองศาสตราจารย์ ดร. สุมาลี ปิตยานนท์ ที่ กรุณารับเป็นกรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย ให้แก่ข้าพเจ้า ตลอดจนอาจารย์ในหลักสูตรเศรษฐศาสตร์ การเมืองทุก ๆ ท่าน และขอขอบคุณบุคคลที่ข้าพเจ้ามีอาจลิมคือศาสตราจารย์ ดร. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา

ขอขอบคุณ คุณวีรวัดณ์ พี่ชายแสนดีที่เสียสละเวลาให้คำปรึกษาช่วยเหลือในทุก ๆ เรื่อง ขอขอบคุณ คุณบุญเลิศ ที่ช่วยหาข้อมูล ขอขอบคุณพี่อภิชาติ พี่เมียง พี่อู๋ คุณแมว มู๋ย ประภา พี่ตุ๊ก อนันต์ ขอขอบคุณต้อง และแม็ก น้องรักทั้งสองที่คอยช่วยเหลือพี่ตลอดระยะเวลาที่ทำวิทยานิพนธ์ ขอขอบคุณปรานค์ โจแอน นึก แหม่ม น้อง ๆ ที่รักทุกคน

สุดท้ายขอขอบคุณบิดา มารดาและทุกคนในครอบครัวของข้าพเจ้า และคุณเพชร เพื่อนคู่ทุกข์ คู่ยากและคอยเป็นกำลังใจตลอดเวลา ผู้เขียนขอขอบคุณทุกท่านที่ได้มีส่วนช่วยในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับ นี้ที่ไม่ได้เอ่ยนาม ณ. ที่นี้เป็นอย่างสูง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	6
1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
1.4 ขอบเขตการศึกษา.....	7
1.5 วิธีการศึกษาวิจัย.....	7
บทที่ 2 กรอบแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
2.1 แนวคิดการพัฒนาระบบทุนนิยมในการวิเคราะห์.....	8
2.1.1 แนวคิดวิวัฒนาการของทุนนิยมการค้าสู่ทุนนิยมอุตสาหกรรม.....	8
2.1.2 แนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อตอบสนองความต้องการของระบบสังคม.....	9
2.2 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างทุนการค้ากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ผ่านการอาชีวศึกษาไทย.....	11
บทที่ 3 วิวัฒนาการของระบบทุนนิยมและการศึกษาไทย	29
3.1 พัฒนาการระบบทุนนิยม.....	29
3.1.1 ทุนนิยมการค้า.....	29
3.1.2 ทุนนิยมอุตสาหกรรม.....	31
3.1.3 ทุนนิยมการเงิน	33
3.2 ภูมิหลังการเกิดขึ้นชั้นนำทุนและธุรกิจการค้าในสังคมไทย.....	35
3.2.1 กำเนิดระบบเจ้าภาชีนายอากรกับการดำเนินธุรกิจของตน.....	37
3.2.2 พัฒนาการของระบบทุนนิยมการค้าหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง.....	38

สารบัญ (ต่อ)	หน้า
3.3 กำเนิดทุนนิยมตะวันตกในสังคมไทย.....	39
3.3.1 ความต้องการนายหน้าของทุนนิยมตะวันตกเพื่อดำเนินการติดต่อการค้า และความจำเป็นที่ต้องเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ เพื่อตอบสนองความ ต้องการของตลาด.....	43
3.3.2 ทุนนิยมตะวันตก หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 –2500.....	45
3.3.3 บทบาทของสหรัฐอเมริกา ตั้งแต่ พ.ศ.2500.....	48
3.4 ภูมิหลังการศึกษาอาชีวศึกษาในสังคมไทย.....	52
3.4.1 ประวัติการกำเนิดอาชีวศึกษา.....	55
3.4.2 การอาชีวศึกษาระหว่าง พ.ศ.2475 – 2502.....	58
3.4.3 การอาชีวศึกษาระหว่าง พ.ศ.2503 – 2520.....	60
บทที่ 4 ความสัมพันธ์ของระบบทุนนิยมกับหลักสูตรโรงเรียนอาชีวศึกษา.....	63
4.1 การดำเนินงานของทุนนิยมการค้ากับระบบการศึกษาในช่วงต้น.....	65
4.1.1 การศึกษาของบุคคลากรจากโรงเรียนเอกชนของเหล่ามิชชันนารี.....	72
4.1.2 การศึกษาของบุคคลากรจากโรงเรียนฝรั่งแบบตะวันตกในประเทศ อาณานิคม.....	81
4.2 การดำเนินงานของทุนนิยมการค้ากับระบบการศึกษาในช่วงปลาย.....	85
4.3 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของทุนนิยมกับหลักสูตรโรงเรียนพาณิชย์.....	90
บทที่ 5 บทสรุป.....	92
รายการอ้างอิง.....	94
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	101

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	Business Activity of Major European Trading House in Thailand.....	41
2	บริษัทอเมริกันที่ได้รับการส่งเสริมการลงทุน (พ.ศ.2502-2507).....	49
3	ทุนจดทะเบียนของประเทศที่เข้ามาลงทุนระหว่าง ปี พ.ศ.2503-2516 (ล้านบาท)...	50
4	Investment in Thailand by Promoted Firms, Classified According to Nationality: 1952-82.....	51
5	แสดงมูลค่าสินค้าเข้าและออก ระหว่าง พ.ศ.2448-2455 (ล้านบาท).....	70
6	รายชื่อคณะกรรมการชุดแรกของสมาคม สเตรทบอห์นไชนีสแอสโซซิเอชัน (The Straits Born Chinese Association) ในปี พ.ศ.2458-2456.....	82
7	รายชื่อคณะกรรมการชุดแรกของสมาคม สเตรทไชนีสบริติชยูเนียน (Straits Chinese British Union).....	83
8	จำนวนที่ปรึกษาราชการระหว่าง พ.ศ.2447-2470.....	86
9	อัตราเวลาเรียนในสัปดาห์หนึ่ง ๆ ของหลักสูตรพาณิชยการ.....	89

ศูนย์วิทยพัทยาการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา

โครงสร้างเศรษฐกิจสังคมไทยถูกโยงเข้ากับเศรษฐกิจโลกหลังปฏิวัติอุตสาหกรรมในประเทศอังกฤษ และลัทธิจักรวรรดินิยมในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เงินตราเป็นปัจจัยสำคัญต่อมนุษย์ในยุคปัจจุบัน โครงสร้างความสัมพันธ์เป็นแบบนายจ้างลูกจ้าง ในแต่ละช่วงเวลาของระบบเศรษฐกิจสภาพสังคมมีการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาอย่างไม่หยุดนิ่ง เหมือนสิ่งมีชีวิตตามแนวคิดของ Charles Darwin และมีความขัดแย้งภายในตลอดเวลา จนนำมาสู่สิ่งใหม่ตลอดจนโครงสร้างและความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคมเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือเป็นความสัมพันธ์ระหว่างนายทาส-ลูกทาส ศักดินา-ไพร่ และนายทุน-แรงงานในสังคมของทุนนิยม การเริ่มต้นของระบบทุนนิยมการค้า พัฒนามาสู่ทุนนิยมอุตสาหกรรม และทุนนิยมการเงินตามลำดับ

ทุนนิยมการค้า (Mercantile Capitalist) เป็นการค้าขายที่หวังผลกำไร จากการซื้อสินค้าราคาถูกและขายสินค้าราคาแพง ในระยะเริ่มต้นการค้าเป็นเพียงเพื่อการแลกเปลี่ยนสินค้าและถูกพัฒนาเป็นการค้าเพื่อหวังผลกำไร เกิดขึ้นเมื่อประมาณศตวรรษที่ 14 ระบบการค้าในประเทศอังกฤษเฟื่องฟูมาก หรืออาจเรียกว่า “การปฏิวัติพาณิชยกรรม (Commerical revolution) อังกฤษเริ่มสะสมทุนจากการทำการค้าทางไกลกับทวีปเอเชีย อเมริกาและยุโรป โดยเริ่มจากการทำเกษตรกรรมทั้งเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ โดยอาศัยปัจจัยการผลิตคือที่ดินและแรงงาน เป็นความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานมนุษย์กับสัตว์ และความต้องการที่ดินเพื่อการเกษตร และความต้องการแรงงานหนาแน่น (intensive labour) อาจกล่าวได้เป็นการเริ่มเข้าสู่ระบบทุนนิยม ในระยะเริ่มต้นการค้าเป็นเพียงเพื่อการแลกเปลี่ยนสินค้าและถูกพัฒนาเป็นการค้าเพื่อหวังผลกำไร เพื่อสร้างส่วนเกิน ซึ่งถ้าสามารถครอบครองแรงงานได้มากเท่าไร แสดงถึงความมั่งคั่ง จนนำมาสู่ขบวนการค้าทาสในทวีปอเมริกาประมาณศตวรรษที่ 17 ความต้องการขนสัตว์จำนวนมากเพื่อนำมาทอผ้าขนสัตว์ เจ้าที่ดิน (landlard) จึงต้องการที่ดินเลี้ยงแกะเพื่อขายขนแกะ จนนำมาสู่ขบวนการล้อมรั้วที่ดิน (enclosure movement) และจากความต้องการที่ดินจำนวนมาก ทำให้ที่ดินมีราคาสูง และเกิดการค้าขายที่ดินตามมา การเกิดขบวนการล้อมรั้วของเจ้าที่ดินเป็นการผลักดันให้ชาวนาหมดสิทธิ์ในที่ดินทำกิน ตลอดจนการจำกัดสิทธิ์ไม่ให้ชาวนาใช้ที่ดินส่วนกลาง (the common) อีกต่อไป ผลกระทบของขบวนการล้อมรั้วเป็นการสลายชนชั้นชาวนา จนต้องอพยพจากชนบทเข้าไปในเมืองเพื่อไปเป็นแรงงานรับจ้างหรือแรงงานเสรี แรงบีบบังคับของเจ้าที่ดินสร้างความขัดแย้งระหว่างเจ้าที่ดิน

และชาวนา แต่พระมหากษัตริย์กลับสนับสนุนชาวนาในบางครั้ง จนเกิดสงครามระหว่างเจ้าที่ดินกับพระมหากษัตริย์แต่ท้ายสุดเจ้าที่ดินเป็นฝ่ายชนะ และยึดที่ดินส่วนกลางด้วยการออกกฎหมายผ่านรัฐสภา ซึ่งถูกครอบงำโดยเจ้าที่ดินและพ่อค้า¹

ทุนนิยมอุตสาหกรรม (Industrial Capitalist) เป็นทุนที่ต้องอาศัยปัจจัยการผลิตเครื่องจักร เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อเพิ่มผลผลิตและผลิตภาพส่วนเกิน โดยอาศัยความสัมพันธ์การผลิตระหว่างแรงงานมนุษย์กับเครื่องจักร เพราะมนุษย์ต้องการเอาชนะธรรมชาติ การใช้เครื่องจักรอุตสาหกรรมต้องการแรงงานช่างฝีมือหรือวิศวกรที่มีความชำนาญเกี่ยวกับเครื่องจักร²

ทุนนิยมการเงิน (Financial Capitalist) เป็นทุนที่ไม่ต้องอาศัยปัจจัยการผลิตอื่น ๆ ด้านกายภาพ เป็นกระบวนการที่ใช้เงินไปสร้างเงินต่อ ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากการเติบโตของภาคอุตสาหกรรมที่แผ่ขยายไปทั่วโลกจนเกิดตลาดเงินทุน ในทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมือง ทุนทำให้เงินกลายเป็นสินค้า และมีใช้เป็นเพียงสื่อแลกเปลี่ยน

การเข้าสู่ระบบทุนนิยมในสังคมไทยหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อาจกล่าวได้ว่าเป็นผลจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในประเทศอังกฤษ ตลอดจนความเข้มแข็งทางอาวุธยุทโธปกรณ์ ทำให้เกิดลัทธิล่าอาณานิคมเพื่อต้องการทำการค้ากับต่างประเทศ³ จุดประสงค์เพื่อต้องการถ่ายเทสินค้าอุตสาหกรรมจากบริษัทแม่และการแสวงหาวัตถุดิบราคาถูก แม้ไทยไม่ได้ตกเป็นอาณานิคมโดยตรงของอังกฤษ แต่ไทยก็จำเป็นต้องเซ็นสนธิสัญญาการค้ากับอังกฤษ ไทยถูกบังคับให้ยกเลิกการค้าแบบผูกขาด และการเก็บภาษีในอัตราร้อยละ 3 ตลอดจนสิทธิสภาพนอกอาณาเขต⁴ หลังการทำสนธิสัญญาทวันตักเริ่มเข้ามาดำเนินกิจการค้าเป็นแบบตัวแทน (Trading Agent) การดำเนินงานของทวันตัก เป็นทุนจากภายนอกไม่ใช่ทุนการผลิตและไม่ใช่ทุนอุตสาหกรรม⁵ ชาวทวันตักเริ่มเข้ามาลงทุนในประเทศไทย ได้แก่ บริษัท บอร์เนียว จำกัด พ.ศ.2398, บริษัท ปีกิม จำกัด พ.ศ.2421, บริษัท บอมเบย์เบอร์มา จำกัด และบริษัท สยามฟอเรสต์ หรือบริษัท แองโกลไทย จำกัด ในปัจจุบัน พ.ศ.2432, บริษัท อีสต์เอเชียติก

¹ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, ประวัติศาสตร์การปฏิวัติอุตสาหกรรมเปรียบเทียบ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์), หน้า 1-7.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

³ เบนจามิน เจ. โคเฮน, ปัญหาจักรวรรดินิยม แปลโดย ลือชัย จุลาสัยและคณะ, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แพรวพิตยา, 2524), หน้า 9.

⁴ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคนอื่น ๆ, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและสังคม, (กรุงเทพฯ: อมรรการพิมพ์, 2527), หน้า 321.

⁵ ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและสมภพ มานะรังสรรค์, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย จนถึง พ.ศ.2484, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2527), หน้า 7.

จำกัด พ.ศ.2437, บริษัท หลุยส์ เตียวโนแวนส์ จำกัด พ.ศ.2448 , บริษัทบริติชบอร์เนียว พ.ศ.2407 เป็นต้น ซึ่งบริษัทเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นเพียงตัวแทนการนำเข้าสินค้าจากบริษัทแม่เพื่อนำเข้ามาขายสินค้าอุปโภคบริโภคให้ไทย อาจเรียกว่าเป็นการเริ่มต้นของระบบทุนนิยมการค้าแบบสังคมใหม่ หรือ การได้รับสัมปทานแปรรูปสินค้าขั้นต้นเพื่อส่งไปขายยังตะวันตก ซึ่งในเวลาต่อมาทุนนิยมการค้าตะวันตกมีการรวมกลุ่มและตั้งเป็นสมาคมพอค้านำเข้าแห่งกรุงสยาม (The Siam Importers Association) มีจำนวนสมาชิก 21 ราย เพื่อทำการตกลงกำหนดสินค้าและราคา⁶ อาจกล่าวได้ว่า เศรษฐกิจไทยถูกครอบงำจากทุนต่างชาติ

ต่อมาเกิดการเปลี่ยนแปลงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 โดยกลุ่มคณะราษฎร นำโดยนายปรีดี พนมยงค์ แต่คณะราษฎรไม่สามารถเปลี่ยนแปลงอะไรได้เลย นอกจากการล้มระบบสมบูรณาญาสิทธิฯ ทั้งนี้เป็นเพราะความอ่อนแอของกลุ่มคณะราษฎรเอง⁷ จนกระทั่ง พ.ศ.2482 รัฐบาลดำเนินนโยบายชาตินิยม โดยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ซึ่งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น และมีความตั้งใจจะพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมชาติอื่น ประเทศไทยใช้การสะสมทุนในภาคเกษตร ซึ่งเป็นพื้นฐานเศรษฐกิจไทย โดยนำไปแลกกับเครื่องจักรอุตสาหกรรมราคาแพง เพื่อผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคภายในประเทศ และลดการนำเข้าสินค้าต่างประเทศ ซึ่งจอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี เคยกล่าวถึงความเจ็บปวดของคนไทยที่ต้องบริโภคสินค้าจำเป็นที่ต้องนำเข้าจากต่างประเทศ เป็นผลจากการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจภายใต้อำนาจของชาติ และเริ่มดำเนินนโยบายลัทธิชาตินิยมภายใต้สโลแกน “ไทยทำ ไทยใช้ ไทยเจริญ” และ “เศรษฐกิจไทยเพื่อคนไทย” ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงนำมาสู่การต่อต้านทุนนิยมต่างชาติโดยเฉพาะชาวจีน พร้อมทั้งริเริ่มส่งเสริมอุตสาหกรรมภายในประเทศเพื่อลดการนำเข้า ภายใต้ทุนนิยมโดยรัฐ จากกิจการรัฐวิสาหกิจ ซึ่ง ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ให้เหตุผลว่าต้องการใช้ประเทศไทยประเทศอุตสาหกรรม เพื่อส่งเสริมให้คนไทยประกอบธุรกิจมากขึ้น แต่คนไทยยังขาดความชำนาญและเงินทุน รัฐบาลตัวเองจะเหมาะกว่า ถ้าเป็นเอกชนทำซึ่งเป็นนายทุนก็จะเอาเปรียบแรงงาน รัฐจึงเริ่มก่อตั้งกระทรวงอุตสาหกรรมขึ้นเมื่อ 5 พฤษภาคม พ.ศ.2485 และส่งเสริมอุตสาหกรรมอย่างเร่งด่วน ในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่

⁶ พรณี บัวเล็ก, สยามในกระแสธารแห่งการเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัย รัชกาลที่ 5, (กรุงเทพฯ: เพื่อฟ้าพืชน์ตั้ง, 2547), หน้า 148-149.

⁷ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, “การแสวงหาระบบเศรษฐกิจใหม่ หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทย”, ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย จนถึง พ.ศ.2484, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2527), หน้า 551.

ที่ 2^๘ รัฐได้จัดตั้งกิจการของรัฐวิสาหกิจต่าง ๆ ต่อมาในสหรัฐอเมริกา มีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจโลก ปี พ.ศ.2500 สมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ รัฐดำเนินยุทธศาสตร์เศรษฐกิจตามคำแนะนำของสหรัฐอเมริกาและการสนับสนุนการเงินจากธนาคารโลก ทำให้โครงสร้างเศรษฐกิจไทยมีแนวโน้มไปสู่ระบบทุนอุตสาหกรรม

เมื่อโครงสร้างสังคมไทยเปลี่ยนจากระบบศักดินามาเป็นระบบทุนนิยม ความสัมพันธ์ทางการผลิตจึงเป็นแบบทุนกับแรงงาน ในระยะแรกเริ่มจากทุนนิยมการค้า ซึ่งเป็นระบบการค้าระหว่างประเทศในกิจการส่งออกและนำเข้าสินค้า และเปลี่ยนมาเป็นทุนนิยมอุตสาหกรรมหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ความต้องการบุคลากรหรือแรงงานจึงต้องมีความสอดคล้องกับระบบทุนนิยมในแต่ละช่วงเวลา ในช่วงแรกความต้องการแรงงานของระบบทุนนิยมการค้า ต้องการบุคลากรที่มีความรู้ทางด้านการค้า การพาณิชย์โดยเฉพาะในสาขาอาชีพ เช่น เสมียน พนักงานบัญชี พนักงานขาย เป็นต้น และเมื่อทุนนิยมการค้าได้เปลี่ยนแปลงเป็นทุนนิยมอุตสาหกรรม ความต้องการบุคลากรหรือแรงงานจึงเปลี่ยนไปเป็นบุคลากรที่มีความรู้ทางด้านช่างต่าง ๆ เช่น ช่างวิศวกร ช่างไฟฟ้า ช่างก่อสร้าง เป็นต้น ทั้งนี้การตอบสนองความต้องการของระบบทุนนิยม จึงต้องอาศัยการศึกษาเป็นเครื่องมือในการผลิตหรือสร้างบุคลากรให้มีคุณสมบัติดังกล่าว

การอาชีวศึกษา (Vocational Education) หมายถึง การศึกษาเพื่อชีวิต โดยมุ่งให้ผู้ได้รับการศึกษาหรือฝึกอบรมให้มีสมรรถภาพในการทำงาน มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รวมทั้งความรู้ความสามารถและทักษะในการผลิต การแปรรูปและการจำหน่าย^๙

การฝึกฝนวิชาชีพในอดีตของสังคมไทย เริ่มเรียนรู้วิชาชีพภายในครอบครัว โดยรับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ โดยพื้นฐานสังคมไทยมีลักษณะสังคมเกษตรกรรม ในด้านอาชีพมีการสร้างพระพุทธรูปโลหะขนาดใหญ่ในสมัยสุโขทัย และสร้างขามสังคโลกในสมัยอยุธยา และมีอาชีพที่เด่นชัดเป็นช่างฝีมือต่าง ๆ และรวบรวมขึ้นเป็นกรมช่างสิบหมู่ ได้แก่ช่างเขียน ช่างปั้น ช่างแกะ ช่างปูน ช่างหุ่น ช่างหล่อ ช่างบุ ช่างรัก และช่างแกะสลัก ส่วนอาชีพอื่น ๆ ก็มีการเรียนตามท้องถิ่นและยัง

^๘ ขวลิต วายุกัตร์, “การปฏิรูปเศรษฐกิจในประเทศไทย พ.ศ.2475-2485”, ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย จนถึง พ.ศ.2484, หน้า 605.

^๙ ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, การจัดและบริหารอาชีวศึกษา, (กรุงเทพฯ: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, 1999), หน้า 13.

ดำรงอยู่จนถึงปัจจุบัน เช่น ถนนตีทอง ถนนดินสอ บ้านพานถม บ้านบุ บ้านช่างหล่อ จนกระทั่งมีการเริ่มก่อตั้งเป็นโรงเรียนตามแบบตะวันตกในสมัยรัตนโกสินทร์¹⁰

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงเริ่มการศึกษาในโรงเรียนตามแบบตะวันตกขึ้น และเริ่มจัดการอาชีวศึกษาขึ้นในปี พ.ศ.2441 ซึ่งเป็นการศึกษาพิเศษซึ่งหมายถึงการเรียนวิชาเฉพาะ เพื่อให้เกิดความชำนาญ โดยแบ่งออกเป็น 3 ด้านคือ หัตถกรรม กสิกรรม และคฤหกิจ และมีการปรับปรุงให้ประกาศแผนการศึกษา 2445 แทนฉบับ 2441 โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ลักษณะคือ สามัญศึกษาและวิสามัญศึกษา สามัญศึกษาเป็นความรู้สามัญ โดยแบ่งออกเป็น 3 ระดับ กล่าวคือ ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา ส่วนวิสามัญศึกษาเป็นการศึกษาด้านศิลปะเพื่อการประกอบอาชีพ เช่นเรียนเพื่อเป็นช่าง เพาะปลูก ซึ่งแต่ละช่วงจะรับช่วงต่อจากสามัญ

ในปีพ.ศ. 2450 ไม่มีการกำหนดให้สามัญศึกษาเป็นการศึกษาทั่วไปเพื่อประชาคมส่วนรวมและวิสามัญเพื่อส่วนย่อย โดยจัดการเรียนการสอนทางด้านอาชีวศึกษา แบ่งเป็นแผนกต่าง ๆ เช่น ช่าง แพทย์ ครู เป็นต้น และ ปี พ.ศ.2454 มีการออกระเบียบการควบคุมโรงเรียนอาชีวศึกษา เพื่อสนับสนุนงานด้านหัตถกรรมและพาณิชยกรรมให้เจริญก้าวหน้า โดยกำหนดตำแหน่งผู้อำนวยการหัตถกรรมและผู้อำนวยการพาณิชยกรรม มีเจ้ากรมเป็นผู้ดูแล และเริ่มก่อตั้งโรงเรียนพาณิชยกรรมที่วัดมหาพฤฒาราม ซึ่งนับว่าเป็นโรงเรียนอาชีวศึกษาแห่งแรกของไทย และในปีเดียวกัน ม.จ.หญิงพิจิตรจิราภา ได้จัดตั้งโรงเรียนการช่างซึ่งเป็นโรงเรียนสาขาหนึ่งของโรงเรียนราชินี ซึ่งนับเป็นโรงเรียนราชภัฏแห่งแรกของไทย ที่จัดการศึกษาการช่างสตรีทันสมัยแบบต่างประเทศ โดยมีหลักสูตรและการสอนทำนองเดียวกับโรงเรียนอาชีวศึกษาของรัฐบาล ในปี พ.ศ.2456 ได้จัดตั้งโรงเรียนเพาะช่าง และโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรม ในปี พ.ศ. 2460¹¹

ต่อมาในปี พ.ศ.2475 คณะราษฎรประกาศแผนการศึกษาแห่งชาติ 2475 โดยมีสาระสำคัญคือต้องการให้ประชาชนได้รับการศึกษาตามแผนเอกภาพของตน และมีการจัดการศึกษาในสายวิสามัญ 2 แผนก คือ ด้านวิชาชีพ ได้แก่กสิกรรม พาณิชยกรรม และอุตสาหกรรม และอีกแผนหนึ่งเป็นแผนกวิชา

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 36-37.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 39-40.

จากสภาพปัจจุบันจะเห็นว่าความผันผวนของปริมาณการขยายตัวของการศึกษาต่อ การผลิตการผลิตบุคลากรด้านการอาชีวศึกษา โดยจะเห็นได้จากสถิติจำนวนโรงเรียนเอกชนในระบบโรงเรียน ประเภทอาชีวศึกษา (หลักสูตร ปวช, ปวท, ปวท) พ.ศ.2528 ซึ่งมี จำนวน 607 แห่ง, 2529 จำนวน 596 แห่ง, 2530 จำนวน 576 แห่ง¹² จะเห็นได้ว่าจำนวนโรงเรียนพาณิชย์เริ่มลดลงเรื่อย ๆ ทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจว่าโรงเรียนฝึกวิชาชีพหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง มีกระบวนการผลิตบุคลากรเพื่อรองรับความต้องการในระบบทุนนิยมสมัยใหม่อย่างไร ทั้งนี้ผู้วิจัยต้องการศึกษาว่าการเติบโตของระบบทุนนิยมการค้าสัมพันธ์และส่งผลต่อพัฒนาการของระบบโรงเรียนพาณิชย์หรือไม่อย่างไร

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาวิวัฒนาการของบริษัทตัวแทนการค้าต่างประเทศและความต้องการใช้บุคลากรในประเทศไทย

1.2.2 เพื่อศึกษาวิวัฒนาการของหลักสูตรโรงเรียนอาชีวะและการผลิตบุคลากรในประเทศไทย

1.1.3 เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรเพื่อผลิตบุคลากรในโรงเรียนอาชีวะกับความต้องการบุคลากรของบริษัทตัวแทนการค้าต่างประเทศในประเทศไทย ภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงของระบบทุนนิยมในประเทศไทย

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ทำให้ทราบถึงการก่อตัวและพัฒนาการของระบบทุนนิยมการค้าต่างประเทศที่ดำเนินธุรกิจอันยาวนานในประเทศไทย และรู้ถึงความต้องการบุคลากรที่มีคุณสมบัติเหมาะสมและสอดคล้องต่อระบบทุนนิยมการค้า รวมไปถึงความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทุนนิยมการค้าและกระบวนการพัฒนาบุคลากรในโรงเรียนพาณิชย์ของประเทศไทย

¹² สถิติการศึกษาเอกชน ปีการศึกษา 2528-2530 สำนักกรรมการอาชีวศึกษา สุทธิพงษ์ เฉลยพจน์, "การศึกษากระบวนการพัฒนาบุคลากรในโรงเรียนอาชีวศึกษาเอกชนในกรุงเทพมหานคร," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษาศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), หน้า 5.

1.4 ขอบเขตการศึกษา

ศึกษาเฉพาะโรงเรียนเอกชน และหลักสูตรโรงเรียนพาณิชย์ หลังการเปิดเสรีการค้า พ.ศ. 2398-พ.ศ.2500

1.5 วิธีการศึกษาวิจัย

วิทยานิพนธ์ฉบับศึกษาด้วยวิธีทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) โดยใช้การพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ภายใต้แนวคิดการพัฒนาระบบทุนนิยม โดยใช้ข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ หนังสือ ข้อมูลในเว็บไซต์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทุนการค้า บุคลากร และการศึกษา

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

กรอบแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนวรรณกรรมปริทัศน์สำหรับการศึกษานี้จะแบ่งออกเป็นสองส่วนกล่าวคือ ส่วนที่เป็นทฤษฎีและแนวคิดซึ่งจะใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์และส่วนที่เป็นการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของทุนการค้ากับพัฒนาการของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ผ่านระบบการศึกษาไทยโดยเฉพาะโรงเรียนพาณิชยในแต่ละยุค

2.1 แนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองที่ใช้ในการวิเคราะห์

การวิเคราะห์ใช้กรอบของเศรษฐศาสตร์การเมืองซึ่งเป็นการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจการเมืองสังคมแบบองค์รวม (Holistic) โดยคำนึงถึงทั้งปัจจัยด้านเศรษฐกิจสังคมการเมืองวัฒนธรรม อุดมการณ์ ขนบธรรมเนียมประเพณี กฎหมายและกฎระเบียบ ฯลฯ เพราะทุกสรรพสิ่งในโลกนี้ล้วนเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาอย่างมีพลวัต (Dynamic) จากด้านปริมาณสู่ด้านคุณภาพ เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นเหตุและผลส่งเสริมหรือขัดแย้งต่อกันและกันตามหลักของวัตถุนิยมวิภาษวิธี โดยมีมิติทางประวัติศาสตร์อีกด้วย ทั้งนี้กรอบการวิเคราะห์ด้วยเศรษฐศาสตร์การเมืองจะเป็นกรอบใหญ่ และมีกรอบแนวคิดเรื่องวิวัฒนาการของทุนนิยมในแต่ละช่วงเวลา โดยเฉพาะจากทุนนิยมการค้าสู่ทุนนิยมอุตสาหกรรมและแนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อตอบสนองความต้องการของระบบสังคม

2.1.1 แนวคิดวิวัฒนาการของทุนนิยมการค้าสู่ทุนนิยมอุตสาหกรรม

ในยุคเศรษฐกิจดั้งเดิมที่อาศัยการแสวงหาวัสดุจากธรรมชาติในสังคมบุพกาลยังไม่มี การสะสมทุน จนกระทั่งเริ่มมีการใช้เงินเป็นสื่อในการแลกเปลี่ยนพร้อมกับการเกิดมีชนชั้นพ่อค้า แทรกขึ้นมาในภายหลังจึงเริ่มมีการสะสมทุนที่เรียกกันว่าทุนการค้า (Money capital) การสะสมทุนการค้าในยุคต้นๆ มีแหล่งที่มาหลัก ๆ จากสองแหล่ง กล่าวคือส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากการตั้งส่วนเกิน ออกจากสังคมเกษตรกรรมภายในประเทศเอง และอีกส่วนหนึ่งได้มาจากการปล้นสะดมจาก ต่างประเทศ ตัวอย่างเช่นการที่ประเทศญี่ปุ่นกระทำต่อประเทศเกาหลีและจีน หรือในประเทศยุโรป ในช่วงศตวรรษที่ 11 ถึง 15 ต่อเนื่องถึงยุคของโปรตุเกส, สเปน, ดัตช์และอังกฤษในศตวรรษที่ 15 ถึง 16 ซึ่งกระทำต่อดินแดนในอาณานิคมต่าง ๆ ก็ล้วนเป็นการกระทำต่อดินแดนและคนนอกปกครอง

ซึ่งเป็นดินแดนและคนของต่างประเทศทั้งสิ้น เหตุเพราะในยุคดังกล่าวการผลิตสินค้าที่มีความจำเป็นในชีวิตประจำวันจะถูกผนวกเข้ากับงานด้านหัตถกรรมและถูกควบคุมอย่างเข้มงวดไม่สามารถเป็นแหล่งที่จะให้สะสมทุนได้ มีเพียงแต่เฉพาะการค้าต่างประเทศ หรือการค้าโพ้นทะเลเท่านั้นที่เปิดโอกาสให้ทุนการค้าสะสมทุนได้อย่างอิสระผ่านการค้าขายสินค้าฟุ่มเฟือยต่าง ๆ ในแวดวงของชนชั้นสูง ด้วยวิธีที่ทำการผูกขาดการค้าขายเหล่านั้นไว้ให้มากและนานที่สุดเท่าที่จะทำได้ การผูกขาดนี้สะดุดลงเมื่อเกิดมีการแข่งขันกันระหว่างนายทุนการค้าของเมืองต่าง ๆ ประกอบกับการสะสมทุนการค้าขนาดใหญ่บนฐานของการผลิตแบบหัตถกรรมไม่สามารถผลิตซ้ำการสะสมทุนได้

เมื่อทุนการค้าเติบโตอย่างกว้างขวางและคืบคลานเข้าไปสู่ขอบเขตของการผลิตมากขึ้น จนทำให้เกิดชนชั้นใหม่ในสังคม ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มาจากการเสื่อมลงของระบบศักดินา และอีกส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากการเสื่อมลงของหัตถกรรมในชนบท และที่สำคัญเกิดการล้อมรั้วที่ดินส่วนกลางที่คนทั่วไปเคยใช้ทำกินเพื่อทำการเกษตร กลุ่มคนเหล่านี้กลายเป็นคนเร่ร่อนรับจ้างใช้แรงงานของตน เพื่อแลกกับเงินจากเมืองหนึ่งสู่อีกเมืองหนึ่ง ทำให้ปัจจัยการผลิตค่อยปรากฏชัดขึ้น ทั้งที่ดินที่ถูกล้อมรั้วแรงงานไร้ที่ดินและการเสื่อมถอยของระบบศักดินา ตลอดจนการสะสมทุนจากทุนนิยมการค้า จนกระทั่งเมื่อมนุษย์สามารถสร้างเครื่องจักรขึ้นมาใช้ทดแทนพลังการผลิตในยุคก่อน กล่าวคือ พลังงานของมนุษย์และสัตว์ ที่ได้อาศัยมาเป็นเวลาหลายพันปีได้สำเร็จ ทุนนิยมได้ก้าวเข้าสู่ทุนนิยมอุตสาหกรรมอย่างเต็มตัว¹

แนวความคิดเกี่ยวกับวิวัฒนาการของระบบทุนนิยมนี้เป็นประโยชน์ในการศึกษาลักษณะของทุนนิยมในประเทศไทยในช่วงศตวรรษที่ 19 เพื่อที่จะเข้าใจว่าทุนนิยมพาณิชย์มีลักษณะเช่นไร ต้องการบุคลากรแบบไหน และจะคลี่คลายกลายเป็นอะไรต่อไป

2.1.2 แนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อตอบสนองของความต้องการของระบบสังคม

ระบบสังคมเศรษฐกิจการเมืองเปลี่ยนแปลงอย่างมีพลวัตอยู่ตลอดเวลาจากด้านปริมาณไปสู่ด้านคุณภาพตามหลักทวิภาววิธี จากอดีตที่ผ่านมาสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงมาแล้วหลากหลายรูปแบบและในแต่ละรูปแบบของสังคม เศรษฐกิจ การเมืองต้องการบุคลากรที่มีคุณสมบัติแตกต่าง

¹ Ernest Mandel, *Marxist Economic Theory* translated by Brian Pearce 3rd impression, (London: Merlin Press, 1974), pp.102-127.

กันไปไม่ว่าเพื่อไว้เกื้อหนุนปกป้องการดำรงอยู่ และผลักดันให้เกิดความก้าวหน้าของระบบเดิม หรือ เพื่อให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงกลไก หรือสถาบันทางสังคมเศรษฐกิจการเมืองเพื่อสร้างรูปแบบ ความสัมพันธ์สู่ระบบใหม่ก็ล้วนแล้วแต่ต้องการบุคลากรที่มีคุณสมบัติแตกต่างกันทั้งสิ้น การเปลี่ยนแปลงสังคมเพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพด้วยจุดประสงค์ในการคงระบบเดิมไว้ต้องการ ข้าราชการที่มีความรู้ในวิทยาการสมัยใหม่รวมทั้งความเข้าใจความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของ สังคมโลกเพื่อเอาไว้สื่อสารทำความเข้าใจกับประชาชนทั้งในและต่างประเทศ พร้อมทั้งควบคุม สังคมให้มีประสิทธิภาพพอที่จะเป็นที่ยอมรับกันได้เท่านั้น ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงสังคมเพื่อ ปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนหรือชนชั้นทางสังคมใหม่ ต้องการบุคลากรหรือชนชั้นใหม่ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงสังคมเกษตรกรรมเข้าสู่สังคมทุนนิยมจำเป็นต้องมีชนชั้นพ่อค้าหรือ ผู้ประกอบการและชนชั้นผู้ใช้แรงงานหรือแรงงานรับจ้าง²

แนวคิดเกี่ยวกับแรงงานคอปกขาว ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ สรุปรูปทฤษฎีของมิลล์ (Mills) ว่าให้ คำจำกัดความของคนคอปกขาวที่ชัดเจน โดยกล่าวถึงการดำรงอยู่ และการคลี่คลายขยายตัวของ แรงงานคอปกขาว ซึ่งเป็นการผลิตขนาดใหญ่เพื่อมวลชน (mass production) ในระบบทุนนิยม ต้องการกระจายสินค้าจำนวนมากอย่างมีประสิทธิภาพ ต้องมีการประสานงานอย่างมีระบบระหว่าง การผลิต การขนส่ง การค้าส่ง การค้าปลีก การเก็บรักษาและการบันทึกข้อมูล และที่สำคัญต้องการ สถาบันการเงินมาสนับสนุนการผลิตและการค้า เป็นระบบทุนนิยมสามขา ซึ่งกระบวนการดังกล่าว ก่อให้เกิดระบบกลไกการทำงานขนาดใหญ่ที่เรียกว่า “ระบบราชการของธุรกิจ” (business-bureaucracies) ที่ต้องจ้าง “แรงงานคอปกขาว” เข้ามาทำงานเป็นจำนวนมากหลังการปฏิวัติ อุตสาหกรรม (Post Industrial Countries) เช่น สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่นและยุโรปตะวันตก บริษัทลงทุน ข้ามชาติ (TNCs) ต่างได้ย้ายฐานการผลิตไปยังประเทศด้อยพัฒนา สำนักงานใหญ่ของบริษัทแม่จึง ต้องมีระบบการติดต่อประสานงานขนาดใหญ่ที่มีประสิทธิภาพ และต้องจ้างแรงงานคอปกขาว ทำงานมากขึ้นเรื่อย ๆ และลดปริมาณแรงงานคอปกน้ำเงินหรือแรงงานในภาคการผลิต ซึ่งเป็นไป ตามคาดหมายของนักวิชาการทางสังคมศาสตร์ว่า ในประเทศยุคหลังอุตสาหกรรมนั้น สัดส่วน แรงงานคอปกขาวจะเพิ่มสูงขึ้นและมีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจการเมืองมากขึ้น³

² แล ดิลกวิทยรัตน์. “พัฒนาการของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในประเทศไทย.” ในสมาลี ปิตยานนท์ (และคนอื่น ๆ). การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในประเทศไทย: รายงานการวิจัย. (กรุงเทพมหานคร: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2538), 2-1.

³ ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. ต้นชั้นกลางไทยในกระแสดทุนนิยม (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เอดิชั่นเพรส, 2548), หน้า 34-35.

แนวคิดเรื่องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นอกจากการเรียนรู้ด้วยตนเองและการฝึกฝนจากคนในครอบครัวและสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติในสังคมดั้งเดิมแล้ว การศึกษาในโรงเรียนอย่างเป็นทางการเป็นระบบและการสัมมนาฝึกอบรมในสังคมสมัยใหม่หรือสังคมเศรษฐกิจการเมืองเมื่อระบบทุนนิยมกลายเป็นกระแสหลักนั้น เป็นกระบวนการสร้างและพัฒนาบุคลากรให้ตรงกับความต้องการของระบบสังคมทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพอย่างมีประสิทธิภาพที่สุดเท่าที่เคยมีมาในสังคมมนุษย์ในปัจจุบันเพราะฉะนั้นการศึกษาที่ออกแบบให้มีคุณภาพและปริมาณเพียงพอกับความต้องการของตลาดแรงงานจึงมีความสำคัญพอ ๆ กับการจัดสรรทรัพยากรอื่น ๆ เช่นที่ดินและทุนเพื่อช่วยสนับสนุนและปกป้องระบบของสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ⁴

ความเข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่เป็นคุณูปการต่อความเข้าใจกระบวนการสร้างบุคลากรเพื่อตอบสนองความต้องการแรงงานในยุคต่าง ๆ ของระบบทุนนิยมที่เปลี่ยนไป

2.2 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างทุนการค้ากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ผ่านการอาชีวศึกษาไทย

แล ดิลกวิทยรัตน์ ศึกษาพัฒนาการของการพัฒนาการทรัพยากรมนุษย์ในประเทศไทย โดยเปรียบเทียบระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร จากการศึกษาพบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในญี่ปุ่นและเยอรมนี รัฐอาศัยการศึกษาเป็นเครื่องมือในการกล่อมเกล่าและฝึกฝนบุคลากรเพื่อรองรับการเติบโตของระบบเศรษฐกิจ แต่ระบบการศึกษาไทยถูกควบคุมโดยรัฐ เพราะรัฐต้องการผลิตบุคลากรเพื่อมารับใช้ระบบราชการ ประกอบกับค่านิยมไทยต้องการทำงานรับใช้ระบบราชการ จึงทำให้ทุนนิยมขาดบุคลากรเพื่อมารับใช้ระบบทุน รัฐผลักระให้ทุนเป็นผู้ดำเนินการเอง จึงเท่ากับเป็นการกีดกันการเติบโตของธุรกิจเอกชน ในขณะที่ประเทศญี่ปุ่น รัฐเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในเรื่องนี้⁵

⁴ สุมาลี ปิตยานนท์. “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้านการศึกษาและอบรม” ใน สุมาลี ปิตยานนท์ (และคนอื่น ๆ). การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในประเทศไทย: รายงานการวิจัย. (กรุงเทพมหานคร: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538). หน้า 3-1 – 3-2.

⁵ แล ดิลกวิทยรัตน์. “พัฒนาการของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในประเทศไทย.” ในสุมาลี ปิตยานนท์ (และคนอื่น ๆ). การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในประเทศไทย: รายงานการวิจัย. (กรุงเทพมหานคร: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538).

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 คณะราษฎร นำโดยนายปรีดี พนมยงค์ เห็นความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ของสังคมเดิม โดยยึดหลักการ* เป็นเป้าหมายของประเทศไทย เพื่อเป็นการพัฒนาพลังการผลิตให้เป็นอุตสาหกรรมโดยอาศัยนายทุนจีนและรัฐภายใต้นโยบายชาตินิยม โดยก่อตั้งกิจการในรัฐวิสาหกิจ และใช้งบประมาณของแผ่นดิน การที่รัฐเป็นนายทุนเองและไม่สนับสนุนธุรกิจเอกชน ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองสมัยรัชกาลที่ 5 จนกระทั่งเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 รัฐออกพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชนขึ้นในปี พ.ศ. 2478 และเอกชนมีการก่อตั้งโรงเรียนพาณิชย์ขึ้น เช่นโรงเรียนอัสสัมชัญพาณิชย์ วิทยาลัยการค้า โรงเรียนกรุงเทพพาณิชย์การ เป็นต้น ต่อมาในปี พ.ศ.2500 รัฐดำเนินนโยบายการส่งเสริมการลงทุน ให้นำเงินเข้ามาลงทุนในกิจการอุตสาหกรรมรถยนต์ ดังนั้นความต้องการของทุนนิยมจึงต้องการบุคลากรที่มีความสามารถด้านช่าง

ประเทศไทยมีความแตกต่างกับประเทศญี่ปุ่นอย่างมาก กล่าวคือวัฒนธรรมญี่ปุ่นชนชั้นปกครองมีอำนาจชี้แนะและสามารถควบคุมการผลิตบุคลากรป้อนระบบ โดยอาศัยระบบการศึกษาเป็นเครื่องมือ ตลอดจนค่านิยมและเกียรติภูมิของชาวญี่ปุ่นที่เปลี่ยนจากชาติกำเนิดแบบชาวมูโรมา เป็นค่านิยมของการมีการศึกษาสูง ญี่ปุ่นออกกฎหมายการศึกษาภาคบังคับ ปี ค.ศ.1872 มีผู้เข้าสมัครเพียง ร้อยละ 28.1 เพราะขาดแคลนบุคลากรครู ต่อมาในปี ค.ศ.1877 ผู้สมัครเรียนสูงถึงอัตรา ร้อยละ 96 แสดงให้เห็นถึงค่านิยมทางการศึกษาของญี่ปุ่นว่ามีความสำคัญ ซึ่งค่านิยมของการศึกษาสูงเป็นพื้นฐานของการพัฒนาบุคลากรในระบบใหม่ของสังคม ตลอดจนหลักสูตร การศึกษาภาคบังคับของญี่ปุ่นมีความสอดคล้องกับทิศทางการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจไปสู่ระบบ ตะวันตก และหลักสูตรในระดับมัธยมศึกษาประกอบด้วยสายสามัญ และสายวิชาชีพ เช่นวิชาช่าง เทคนิค วิชาธุรกิจ วิชาเกษตรกรรม และวิชาล่าม ส่วนชั้นอุดมศึกษา รัฐเปิดได้ 2 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยเคโอ(Keio) และ วาเซดะ (Waseda) ซึ่งมหาวิทยาลัยทั้ง 2 แห่งนี้ เป็นสถานที่ผลิตบุคลากรที่ได้รับการยกย่อง และมีเงินเดือนสูงถึง 10 เท่าของผู้จัดการท้องถิ่น และบุคลากรเหล่านี้ เป็นกำลังสำคัญในการผลักดันประเทศสู่สมัยใหม่อย่างสมบูรณ์ ตลอดจนการจ้างผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศ เป็นการลงทุนที่รัฐจ่ายเพื่อปูพื้นฐานให้กับบุคลากรในการพัฒนาอุตสาหกรรม ในปี

* หลักทฤษฎีของปรีดี พนมยงค์ ประกอบด้วย เอกราช การรักษาความสงบเรียบร้อยในการเศรษฐกิจ เสมอภาค เสรีภาพ และการศึกษา

1872-1978 กระทรวงอุตสาหกรรมจ้างผู้เชี่ยวชาญจำนวน 500 คน ใช้งบประมาณ 50% ในช่วงเดียวกัน⁶

พรณี บัวเล็ก ศึกษาเงินทุนไทยเชื้อสายจีน ซึ่งเป็นกลุ่มนายทุนที่ใหญ่และสำคัญที่สุดระหว่าง พ.ศ.2457-2482 นายทุนกลุ่มนี้เป็นชาวจีนอพยพเข้ามาทำธุรกิจการค้าในประเทศและเข้าควบคุมการค้าภายในของไทยเป็นส่วนใหญ่ ทำให้นายทุนไทยเชื้อสายจีนสามารถสะสมความมั่งคั่งและใช้ความสามารถในการควบคุมกลไกตลาด ซึ่งกลุ่มชาวจีนที่มีความสำคัญในกิจการข้าว เช่น นายเทียน ทวีสิน นายอดิศร ไชวินทะ เป็นต้น โดยทำหน้าที่เป็นพ่อค้าคนกลาง ซึ่งพ่อค้าคนกลางดังกล่าว มีอยู่ 2 ลักษณะ คือ เป็นคนกลางให้กับบริษัทส่งออกในการซื้อข้าวภายในประเทศ ลักษณะนี้มีอยู่ 2 อาชีพ ได้แก่ คอมปราโดร์ (compradore) และ นายหน้า (broker) ลักษณะที่ 2 คือเป็นคนกลางให้กับโรงสีข้าวหรือพ่อค้าข้าวต่างจังหวัดในการขายข้าวเพื่อส่งออก ทั้งสองกลุ่มนี้ทำหน้าที่เป็นตัวกลาง (middle man) ทำการค้าให้กับชาวต่างประเทศทั้งซื้อและขายสินค้า และเนื่องจากชาวจีนมีความคุ้นเคยกับระบบเศรษฐกิจไทย ดังนั้นตัวกลางส่วนใหญ่จึงเป็นชาวจีน อาชีพคอมปราโดร์ (compradors) เป็นอาชีพที่มีลักษณะพิเศษ กล่าวคือเป็นตัวเชื่อมระหว่างสองวัฒนธรรมระหว่างชาวตะวันตกและชาวตะวันออก หากเป็นคอมปราโดร์ในบริษัทตะวันตก จะทำหน้าที่ติดต่อระหว่างบริษัทตะวันตกกับพ่อค้าพื้นเมืองชาวจีน รับผิดชอบผู้ร่วมงาน (staff) ที่เป็นชาวจีน ดูแลการเงิน และการตลาด ติดต่อกับธนาคารท้องถิ่น และคอยช่วยเหลือผู้จัดการชาวตะวันตกในการติดต่อกับพ่อค้าชาวจีน คอมปราโดร์จะถูกว่าจ้างและทำสัญญากับนายทุนชาวตะวันตก มีฐานะเป็นพนักงานของบริษัทและได้รับค่านายหน้าตอบแทน (commission) เมื่อทำการค้าสำเร็จ คอมปราโดร์คนหนึ่ง ๆ อาจทำหน้าที่เป็นนายหน้าในการจัดหาสินค้าต่าง ๆ ขายให้บริษัทชาติอื่น ๆ และส่วนใหญ่จะมีธุรกิจของตัวเอง และของครอบครัวอยู่แล้ว ซึ่งมีความแตกต่างจากนายหน้า (brokers) คือเป็นอาชีพตัวแทนอิสระไม่ใช่ลูกจ้าง และได้รับเพียงค่านายหน้าเท่านั้น และทั้งสองอาชีพสามารถสะสมทุนจนร่ำรวยจากระบบการค้าเสรีที่เกิดขึ้น และผู้เข้ามาทำในอาชีพนี้จะต้องมีการศึกษาที่ดี ตลอดจนมีความสามารถทางภาษาอย่างดี อีกทั้งยังต้องเป็นผู้กว้างขวางในหมู่พ่อค้าเพื่อทำหน้าที่ได้ประสบความสำเร็จ และคนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่มีฐานะดี และอยู่ในแวดวงการค้า⁷

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2-5 - 2-7.

⁷ พรณี บัวเล็ก, "ลักษณะของนายทุนไทยในช่วงระหว่าง พ.ศ.2457-2482," (วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิตศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 144-147.

คอมปราโดร์เป็นคำที่พ่อค้าชาวโปรตุเกสนำมาใช้ หมายถึง ผู้ซื้อ (purchaser) สินค้าให้กับพ่อค้าต่างประเทศ เริ่มเกิดขึ้นในประเทศจีนเมื่อต้น ศตวรรษที่ 18 เมื่อระบบการค้ากับต่างประเทศของจีนยังเป็นการค้าแบบบรรณาการ โดยทำการค้าแบบผูกขาดกับพ่อค้าฮอง (Cohong merchants) ในเมืองกวางตุ้ง การค้าแบบนี้ต้องได้อภิสิทธิ์ให้ซื้อสินค้าใส่เรือให้ชาวตะวันตก คอมปราโดร์เรือจะถูกคัดเลือกโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ และต้องมีฐานะดี ซึ่งคอมปราโดร์กลุ่มแรกเกิดขึ้นภายใต้ระบบการค้าผูกขาดของจีนและตะวันตก ในระยะแรกคอมปราโดร์จะถูกควบคุมจากเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งต่อมาคนกลุ่มนี้ได้พัฒนาไปรับใช้และบริการชาวต่างประเทศมากขึ้น การยกเลิกผูกขาดบริษัทอินเดียตะวันออก (The British East India Company) ในปี ค.ศ.1834 และการทำสัญญาหนานกิง (The Treaty of Nanking) ในปี ค.ศ.1843 ทำลายระบบการค้าผูกขาด (Cohong system) ในประเทศจีน และส่งผลให้ระบบการค้าเสรีเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว พ่อค้าอังกฤษสามารถเข้าไปทำการค้าในเมืองท่าต่าง ๆ ได้โดยตรง สามารถรับจ้างคนรับใช้ คอมปราโดร์ และล่าม โดยไม่ต้องเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น ภายใต้เงื่อนไขทางการค้าใหม่ที่เกิดขึ้นนี้ คอมปราโดร์ค่อย ๆ เปลี่ยนบทบาทใหม่จากผู้ดูแลสำนักงานมาเป็นผู้ช่วยทางธุรกิจให้กับพ่อค้าชาวต่างประเทศ ซึ่งถูกว่าจ้างจากบริษัทตะวันตก และมีฐานะเป็นคนกลางที่ไม่ต้องมีใบอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ และไม่ต้องได้รับการค้าประกันจากกลุ่มพ่อค้าผูกขาด บทบาทของคอมปราโดร์ชาวจีนได้แผ่ขยายไปเกือบทุกเมืองการค้าในเอเชีย พ.ศ.2421 (1878) พ่อค้าชาวอเมริกันชื่อ โทมัส น็อก (Thomas Knox) ได้บันทึกว่า คอมปราโดร์ชาวจีนมีบทบาทสำคัญในประเทศญี่ปุ่น อินโดจีน กรุงเทพมหานคร ฝูเจี้ยน มณฑลฮกเกี้ยน สิงคโปร์ มะละกา และอินเดีย การแผ่ขยายของคอมปราโดร์ชาวจีนไปยังประเทศที่กล่าวมาก็เพราะว่าพ่อค้าตะวันตกคุ้นเคยกับคอมปราโดร์ชาวจีน และตลาดการค้าของชาวจีนเป็นอย่างดี คอมปราโดร์ชาวจีนไปพิสูจน์ตนเองในการจัดการธุรกิจและเป็นผู้ช่วยทางธุรกิจของชาวตะวันตกได้ดีกว่าชาวพื้นเมืองกลุ่มอื่น ๆ คอมปราโดร์กลายเป็นส่วนสำคัญต่อการขยายธุรกิจของชาวตะวันตกในประเทศตะวันออก ทั้งนี้เพราะนายทุนตะวันตกประสบปัญหาในการทำธุรกิจที่เกิดขึ้นมากมาย แม้ว่าจะสามารถตลาดการค้าเสรีขึ้นแล้วก็ตาม เหตุผลเพราะ (1) ปัญหาทางด้านภาษา กล่าวคือ ชาวจีนจะใช้ภาษาจีนในการดำเนินธุรกิจ พ่อค้าเหล่านี้คุมตลาดการค้าภายในท้องถิ่นอยู่แล้ว (2) ปัญหาของความยุ่งยากซับซ้อนของระบบการเงิน ระบบการเงินท้องถิ่นเหล่านี้มีความแตกต่างจากระบบเงินของชาวตะวันตกมาก ทำให้เกิดความสับสนในระบบบัญชี (3) ปัญหาเรื่องระบบการชั่งตวง วัด เป็นปัญหาซึ่งมีความแตกต่างในเรื่องมาตรฐานและมาตรวัดต่าง ๆ กับชาวตะวันตกมาก (4) การขาดข้อมูล ทุนตะวันตกไม่เข้าใจตลาดการค้าของพ่อค้าจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการเงิน เครดิต และสัญญาการค้าต่าง ๆ ของพ่อค้าและธนาคารแบบเดิมของจีน และ (5) ระบบสมาคมทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมมีอยู่มากมายทำให้ทุนตะวันตกไม่สามารถติดต่อธุรกิจโดยตรงกับพ่อค้าจีน

ได้ กล่าวโดยสรุปคอมปราโดร์มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการขยายธุรกิจของทุนนิยมตะวันตกในสังคมตะวันออก แต่ระบบนี้ได้เสื่อมสลายไปในช่วงกลางคริสต์วรรษที่ 20 เนื่องจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมของตะวันตกและตะวันออกที่ผ่านมาพอคำทั้ง 2 กลุ่มเริ่มลดน้อยลง ทุนตะวันตกเริ่มเข้าใจการทำธุรกิจของชาวจีนมากขึ้น ตลอดจนอุปสรรคทางด้านภาษาก็เริ่มลดน้อยลง ชาวตะวันตกเข้าใจภาษาจีนมากขึ้น ในขณะที่ชาวจีนสามารถใช้ภาษาตะวันตกได้เพิ่มขึ้น หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ชาวตะวันตกจำจ้างคอมปราโดร์น้อยลง เพราะชาวตะวันตกทยอยลดการลงทุนในประเทศตะวันออก ระบบธนาคารและการเงิน ตลอดจนการให้คอมปราโดร์เป็นผู้ค้าประกันและตรวจสอบสัญญาต่าง ๆ ก็ลดลง ชาวจีนได้ปรับปรุงระบบต่าง ๆ ให้ทันสมัยตามแบบตะวันตก ประการสำคัญหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ญี่ปุ่นเข้ามามีบทบาทในแถบเอเชีย โดยทำการติดต่อธุรกิจเองและไม่ใช้คอมปราโดร์ ในประเทศจีนระบบคอมปราโดร์ได้ล่มสลายไปเมื่อ พ.ศ.2478 (1935) ระบบนายหน้าเข้ามามีบทบาทแทน บริษัทตะวันตกจึงเปลี่ยนในตำแหน่งใหม่คือผู้จัดการชาวจีน (Chinese manager) ขึ้นมาแทน⁸

สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร ศึกษาต้นกำเนิดชนชั้นนายทุนในประเทศไทย พ.ศ.2398-2453 พบว่าชาวจีนมีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองในสังคมไทย ประเทศไทยได้เริ่มระบบการค้าแบบบรรณาการกับจีนโดยอาศัยชาวจีนเป็นผู้ติดต่อ และพัฒนาไปสู่การเป็นเจ้าของนายอากกร โดยทำหน้าที่ดำเนินการค้าให้กับเจ้านาย ชุนนาง กล่าวคือชาวจีนสามารถทำรายได้จากการทำการค้าดังกล่าว ดังนั้นพ่อค้าชาวจีนจึงมีความสัมพันธ์แนบแน่นกับพระมหากษัตริย์ ทั้งนี้เป็นเพราะชาวจีนอยู่ในฐานะที่มีอิสระกว่าชนชั้นอื่น ๆ และมีแนวโน้มการพัฒนาไปสู่การเป็นนายทุน แม้เศรษฐกิจไทยถูกเปลี่ยนจากแบบเลี้ยงตัวเองสู่เศรษฐกิจที่ผลิตเพื่อการค้า หลังเปิดการค้าเสรีในสมัยรัชกาลที่ 4 เกิดชนชั้นนายทุนในระยะแรกเป็นนายทุนข้าราชการและนายทุนนายหน้า กล่าวคือการเกิดขึ้นของกลุ่มทุนข้าราชการมาจาก 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือนายทุนจากระบบภาษีอากรผูกขาด นายทุนจากระบบการเช่าเมืองและนายทุนภายใต้ทุนร่วมของชนชั้นปกครองเดิม ซึ่งนายทุนกลุ่มนี้เติบโตขึ้นจากการสะสมทุนของบุคคลที่อยู่ภายใต้ระบบบริหารราชการหรือการใช้ความสัมพันธ์กับผู้ปกครองในระบบราชการ ซึ่งโครงสร้างสังคมศักดินาของไทยมีลักษณะรวมศูนย์อำนาจโดยรัฐ รวมถึงการแสวงหาส่วนเกินได้โดยการใช้อำนาจการเป็นข้าราชการหรือเป็นเพียงกึ่งข้าราชการ (semi-official) ดำเนินการค้าการคลังตามที่รัฐมอบให้ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะได้อำนาจและอภิสิทธิ์เหนือ

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 145-147.

ราษฎรทั่วไปแต่วิวัฒนาการดังกล่าวไม่เปลี่ยนแปลง ถึงแม้สังคมไทยจะเปลี่ยนแปลงเข้าสู่เศรษฐกิจที่มีการใช้เงินตราแลกเปลี่ยนอย่างแพร่หลาย⁹

นายทุนอีกพวกหนึ่งคือนายทุนนายหน้า ซึ่งนายทุนกลุ่มนี้เกิดขึ้นจากการเป็นคอมปราโดร์ โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ คอมปราโดร์กับกิจการของนายทุนตะวันตก, คอมปราโดร์เรือหรือจันฉู และ คอมปราโดร์เบงค์ จากการขยายตัวในด้านสินค้าส่งออกและสั่งเข้าของเศรษฐกิจไทยหลังเปิดเสรีการค้า ก่อให้เกิดธุรกิจนายทุนชาติตะวันตก ซึ่งต้องการสินค้าจำนวนมากจากภายในระบบเศรษฐกิจเพื่อส่งออกและนำเข้าสินค้าจำนวนมาก แต่สภาพสังคมไทยในเวลานั้นมิได้มีการขยายวัฒนธรรมทางภาษาให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของนายทุนชาติตะวันตก อีกทั้งความสัมพันธ์ที่ดีด้านสังคมและการดำเนินเศรษฐกิจระหว่างชาวจีนกับชาวไทยนั้น เป็นการยากสำหรับการบุกเบิกทางเศรษฐกิจของนายทุนชาติตะวันตกสู่ภายในระบบเศรษฐกิจไทย จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับกิจการของนายทุนตะวันตกที่ต้องมีเจ้าหน้าที่ผู้ซึ่งเข้าใจการดำเนินงานการค้าขายและเข้าถึงกิจกรรมภายในระบบเศรษฐกิจ ดังนั้นการเข้าถึงแหล่งบริโภคและแหล่งผลิตได้ต้องผ่านตัวกลางสำคัญคือคอมปราโดร์หรือนายทุนนายหน้า โดยทั่วไปบุคคลประเภทนี้อาจเป็นลูกจ้างของบริษัทชาติตะวันตก หรือบุคคลที่อิสระแต่ได้รับการสนับสนุนให้เป็นตัวแทนนายหน้าติดต่อการค้าจากบริษัทนายทุนชาติตะวันตก กล่าวโดยสรุปทั้งนายทุนชาติตะวันตกและนายทุนภายในประเทศต้องการคอมปราโดร์หรือคนกลาง เพราะตลาดยังแคบอยู่ ทำให้นายทุนต่างชาติสามารถแข่งขันกับนายทุนพื้นเมืองได้¹⁰

สนั่น รัตนโสภณ ศึกษาวิวัฒนาการบริษัทต่างชาติในประเทศไทย พ.ศ.2398-2484 การเปิดการค้าเสรี หลังการเซ็นสนธิสัญญาเบาริง ในปี พ.ศ.2398 ทำให้ชาวตะวันตกเข้ามาประกอบธุรกิจการค้า ห้างร้าน จนสามารถครอบงำกิจการสำคัญในระบบเศรษฐกิจและสังคมไทย ปัจจัยภายนอกเป็นแรงผลักดันในการขยายตัวของระบบทุนนิยมโลก ทุนตะวันตกเข้ามาตั้งห้างร้านขายสินค้าอุตสาหกรรมจากประเทศยุโรป สินค้ายุโรปจึงหลั่งไหลเข้ามาในประเทศไทย ซึ่งสินค้าที่นำเข้ามาเป็นอันดับแรก ได้แก่ ผ้าฝ้ายจากประเทศอังกฤษและอินเดีย บริษัทที่เข้ามาดำเนินธุรกิจในประเทศไทย ได้แก่ บริษัท บอมเบย์เบอร์มา บริษัทบอร์เนียว บริษัทอีสต์เอเชียติก บริษัทเบอร์ลีเยกเกอร์ บริษัท หลุยส์เด็ยวโนแวนส์ เป็นต้น โดยประกอบธุรกิจการนำเข้าสินค้าสำเร็จรูป ซึ่งเป็นผลผลิตสินค้า

⁹ สิริลักษณ์ คัคดีเกรียงไกร, ต้นกำเนิดของชนชั้นนายทุนในประเทศไทย (พ.ศ.2398-2453), (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2524), หน้า 58-113.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 86-87.

อุตสาหกรรมและมีราคาถูก ขณะเดียวกันก็เกิดการค้าการส่งออกข้าว และสินค้าขึ้นปฐุม ได้แก่ไม้สัก ดีบุกเพื่อนำไปแลกเปลี่ยนกับสินค้าสำเร็จรูปจากประเทศตะวันตก การประกอบธุรกิจเหล่านี้สามารถสร้างรายได้จำนวนมากให้กับบริษัทแม่ในต่างประเทศ การเริ่มต้นการค้าทำให้เกิดกิจการต่าง ๆ เพิ่มขึ้น กล่าวคือ บริษัทประกันภัย ธนาคาร บริษัทเดินเรือ โรงสี โรงเลื่อย

การเข้ามาดำเนินธุรกิจของชาวตะวันตก ได้สร้างการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมไทย จากเดิมซึ่งมีวิธีการผลิตแบบพอเพียง มาเป็นการผลิตเพื่อการค้า และใช้เงินตราเป็นสื่อแลกเปลี่ยน ตลอดจนได้สร้างชนชั้นใหม่แก่สังคมกล่าวคือ ชนชั้นกลาง (middle class) เนื่องจากนายทุนต่างชาติ ต้องการแรงงานที่มีความสามารถในด้านต่าง ๆ เช่น เติมนลงบัญชี ผู้จัดการ สมุห์บัญชี นายหน้า เป็นต้น เพื่อทำหน้าที่ประสานงานช่วยเหลือในงานด้านต่าง ๆ ให้แก่นายจ้าง จนทำให้ขุนนางและชาวจีนต้องการให้บุตรหลานเข้ารับการศึกษาในโรงเรียนต่างชาติ เพื่อนำความรู้ความสามารถไปรับใช้ระบบทุน แต่การดำเนินธุรกิจของชาวตะวันตกขูดรีดแรงงานในสังคมไทย สร้างความไม่พอใจให้แก่ชาวไทย หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ในรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ปกครองประเทศภายใต้นโยบายรัฐชาตินิยม เป็นผลให้บริษัทของบริษัทชาวอังกฤษถูกควบคุมและยุติบทบาทลงในปี พ.ศ.2484 หลังจากไทยถูกครอบงำทางสังคมและเศรษฐกิจมาตั้งแต่ พ.ศ.2398 แต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง บริษัทเหล่านี้ก็กลับมาดำเนินธุรกิจดังเดิม แต่ถูกลดบทบาทลงจากบริษัทญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกาแทน¹¹

เบนจามิน โคเฮน เขียนเรื่องจักรวรรดินิยม เป็นการล่าเมืองขึ้นของชาวยุโรปอันมีพื้นฐานมาจากการสำรวจและค้นพบดินแดนต่าง ๆ ตั้งแต่ศตวรรษที่ 15-17 และรุ่งเรืองในกลางศตวรรษที่ 18 และเริ่มเสื่อมสลายกลางศตวรรษที่ 19 ในช่วงหลัง ค.ศ.1870 ชาวยุโรปเริ่มกลับมาให้ความสนใจกับคำว่า “จักรวรรดินิยมแนวใหม่” ซึ่งทั้งสองคำนั้นมีความแตกต่างกันในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น กล่าวคือจักรวรรดินิยมแนวเก่าเกิดขึ้นในช่วงหลังศตวรรษที่ 15 ชาวโปรตุเกสและสเปนมีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ การสร้างอาณานิคมและการต่อเรือ ตลอดจนความสามารถด้านภูมิศาสตร์และดาราศาสตร์ จึงเป็นเหตุให้ทั้งสองประเทศต้องการขยายอิทธิพลด้วยการใช้อำนาจทางทหารและแสนยานุภาพทางทะเล ความสำคัญเป็นเพียงเพื่อประโยชน์ทางการค้า และเป็นปกติที่พ่อค้าต้องติดตามไปเพื่อการเสาะแสวงหาโอกาสขยายธุรกิจและผลกำไร ซึ่งรัฐต่าง ๆ เหล่านี้จะให้

¹¹ สนั่น รัตนโสภณ, “วิวัฒนาการบริษัทต่างชาติในประเทศไทย พ.ศ.2398-2484,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 145-146.

การสนับสนุนการเงินแก่บริษัทพาณิชย์ ซึ่งบ่อยครั้งรัฐจะส่งกองกำลังทหารและเรือรบเพื่อมาคุ้มกัน และควบคุมการเมืองในดินแดนโพ้นทะเล จนสามารถสถาปนาจักรวรรดินิยมขึ้นได้ และกลายเป็นรากฐานของ ลัทธิพาณิชย์นิยม (Mercantile Capitalist) ปรักฎษาและการใช้ข้อกำหนดของรัฐเพื่อเพิ่มอำนาจและความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เป็นยุคของการรวมศูนย์อำนาจทางการเมืองของรัฐบาลชาติ ทั้งพระมหากษัตริย์และขุนนางต่างให้ความสนใจในการเพิ่มอำนาจความมั่งคั่งของชาติ ตลอดจนการควบคุมเศรษฐกิจภายในประเทศ การครอบครองโลหะทองคำและโลหะเงินแสดงถึงความมั่งคั่งในเวลานั้น การค้าระหว่างประเทศจึงถูกกำหนดด้วยโลหะเงินและโลหะทองคำจากดุลการค้าที่ได้เปรียบ คือมูลค่าส่งออกสูงกว่ามูลค่านำเข้า ด้วยเหตุผลเหล่านี้ทำให้เกิดความต้องการเป็นเจ้าของอาณานิคมเพราะไม่มีการแข่งขันกันทางการค้า และการเข้าถึงแหล่งทรัพยากรราคาถูก ในบางกรณีอาณานิคมอาจเป็นแหล่งแร่เงินและทองคำโดยตรง แต่ละรัฐจึงมุ่งมั่นการผูกขาดการค้าต่างประเทศให้มากที่สุด¹²

ช่วงต้นศตวรรษที่ 16 โปรตุเกสเป็นรัฐพาณิชย์ที่ยิ่งใหญ่รัฐแรกและกลายเป็นมหาอำนาจทางการค้าระยะหนึ่ง โดยสามารถยึดโมลุกกะ(หมู่เกาะเครื่องเทศ) ในหมู่เกาะอินเดียตะวันออก แองโกลา และโมแซมบิกในแอฟริกา บราซิลในอเมริกาใต้ และในดินแดนอื่น ๆ และเริ่มเสื่อมอำนาจลงประเทศสเปนได้เข้ามาครอบครองดินแดนแทบทั้งหมดของโลกใหม่ (ทวีปอเมริกา) และหมู่เกาะต่างๆ ในมหาสมุทรแปซิฟิกในช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 16 และเสื่อมถอยไปในที่สุด และประเทศเนเธอร์แลนด์ขึ้นมาเป็นมหาอำนาจทั้งแสนยานุภาพทางทะเลและด้านพาณิชย์ ในต้นศตวรรษที่ 17 โดยช่วงชิงอาณานิคมในหมู่เกาะอินเดียตะวันออกของโปรตุเกสมาไว้ในครอบครอง และเข้าไปจัดตั้งอาณานิคมชายฝั่งแอตแลนติกของทวีปอเมริกาเหนือและใต้ได้สำเร็จ ต่อมาฝรั่งเศสได้เข้ายึดครองดินแดนในอเมริกาเหนือและอินเดีย เพียงไม่นานฝรั่งเศสและเนเธอร์แลนด์ก็ถูกดบด้วยแสนยานุภาพทางทะเลของอังกฤษ ในราวศตวรรษที่ 18 อังกฤษกลายเป็นประเทศที่ยึดครองอาณานิคมสำคัญ ๗ ไร่มากที่สุดทั้งในอเมริกาเหนือ อินเดียและในหมู่เกาะอินเดียตะวันตก บางส่วนของแอฟริกา และหมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิก อาณานิคมของดัทช์ถูกจำกัดเพียงหมู่เกาะอินเดียตะวันออกและแอฟริกาใต้ ในส่วนของฝรั่งเศสไม่เหลือร่องรอยอาณานิคมอีกเลย ในปี ค.ศ. 1776 เป็นปีที่จักรวรรดินิยมแนวเก่าเริ่มเสื่อม ในขณะที่สหรัฐอเมริกาประกาศอิสรภาพพ้นจากการเป็นเมืองขึ้นของประเทศอังกฤษ ทำให้อาณานิคมของอังกฤษลดจำนวนลงไป และในปีต่อ ๆ มาได้เกิดขึ้นอีกหลายแห่ง สเปน

¹² เบนจามิน เจ. โคเฮน, *ปัญหาจักรวรรดินิยม* แปลโดย สือชัย จุลาสัย, สุวัฒน์ เกษะสุด, กนกศักดิ์ แก้วเทพ และแมน สารรัตน์ บรรณาธิการ, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แพรวพินทยา, 2524), หน้า 8-10.

และโปรตุเกสได้สูญเสียอาณานิคมในภูมิภาคลาตินอเมริกาไปอย่างรวดเร็ว ฝรั่งเศสสูญเสียไฮติในทะเลแคริบเบียน จักรวรรดินิยมแนวเก่าได้เสื่อมสลายไปอย่างเห็นได้ชัด¹³

ในปีเดียวกัน ลัทธิพาณิชย์นิยม อันเป็นธาตุแท้ของจักรวรรดินิยมแนวเก่า ถูกโจมตีและวิพากษ์วิจารณ์จากนักเศรษฐศาสตร์ชาวสก็อต คือ อדם สมิธ (1723 – 1790) ได้ตีพิมพ์หนังสือชื่อ “ความมั่งคั่งของชาติ” โดยอดัม สมิธได้แสดงให้เห็นความผิดพลาดขั้นพื้นฐานของนโยบายพาณิชย์นิยม โดยให้ความเห็นว่าความมั่งคั่งของชาติไม่ใช่ทองคำและโลหะเงิน แต่เป็นความหลากหลายของสินค้าที่ตอบสนองความต้องการของผู้คนได้ ประโยชน์ที่ได้จากการค้ามิใช่การสะสมทองคำหรือโลหะเงิน แต่เป็นโอกาสในการแสวงหาความได้เปรียบจากการแบ่งแยกแรงงานระหว่างประเทศ ดังนั้นการควบคุมการค้าระหว่างประเทศโดยรัฐบาลจึงเป็นสิ่งที่ผิดพลาด นโยบายที่เหมาะสมกว่าคือ “การค้าโดยเสรี” ซึ่งทฤษฎีของอดัม สมิธได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย จนประมาณ กลางศตวรรษที่ 19 ลัทธิพาณิชย์นิยมได้คลายความนิยมตลอดทั่วไปในยุโรปตอนเหนือและยุโรปตะวันตก และ ลัทธิเสรีนิยมแนวใหม่เข้ามาแทน ในที่สุดการขยายอำนาจของจักรวรรดินิยมถูกคัดค้านจากประเทศอื่น ๆ ในยุโรป ในขณะที่จักรวรรดินิยมแนวใหม่เกิดขึ้น ประมาณปลาย ค.ศ.1870 ชาติสำคัญในประเศยุโรป รวมถึงประเทศญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกาต่างพากันเข้าไปยึดครองดินแดนต่าง ๆ ในโลกตะวันออก การขยายอาณานิคมทั้งอัตราและขอบข่ายยิ่งไปกว่าที่เคยเป็นมา แต่แล้วการแข่งขันการล่าอาณานิคมต้องยุติไปในปี ค.ศ.1910 การเข้าไปแสวงหาประโยชน์ในดินแดนต่าง ๆ ของประเทศมหาอำนาจ ด้วยความก้าวร้าวและปราศจากเมตตาธรรม ตลอดจนการทำสงครามกับคนในท้องถิ่นที่เสียเปรียบทางด้านอาวุธเพราะด้อยประสิทธิภาพกว่า¹⁴

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา กล่าวว่าแต่เดิมระบบเศรษฐกิจไทยสมัยศักดินาผสมนายทุน โดยที่สมัยรัตนโกสินทร์เกิดการเปลี่ยนแปลงบางส่วนในระบบเศรษฐกิจศักดินา โดยมีระบบนายทุนเข้ามาผสมในสมัยรัชกาลที่ 4 หลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ระบบการค้าดังกล่าว ถูกครอบงำและผูกขาดจากนายทุนการค้าต่างชาติ ทั้งทุนตะวันตกและทุนจีน แม้รูปแบบการค้าจะเป็นเสรีแต่ผู้ค้ารายใหญ่มีจำนวนน้อยราย ดังนั้นพ่อค้าจึงสามารถรวมตัวเพื่อกำหนดราคาสินค้าได้ เมื่อระบบการค้าขยายตัวทุนนิยมการค้าจึงสามารถสะสมทุนจากการทำกำไรจากการผูกขาด ผลผลิตข้าวและไม่สักครั้งหนึ่งเพื่อการส่งออกไปยังต่างประเทศ ยางและดีบุกเป็นสินค้าออกทั้งหมด ส่วนเกินทั้งหมดเป็น

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 10.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 11-12.

ของทุนต่างชาติและรัฐบาลศักดินาในรูปของภาษีนำเข้า ภาษีฝิ่นภาคหลวงแร่ ไม้สัก ค่านา การครอบงำของทุนนิยมในระบบเศรษฐกิจไทยถูกควบคุมเพียงการแลกเปลี่ยนไม่รวมถึงการผลิต ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะไทยมิได้เป็นอาณานิคม อิทธิพลของทุนต่างชาติจึงมีไม่เต็มที่ จึงต้องแบ่งปันอำนาจและผลประโยชน์ให้กับฝ่ายศักดินาไทย ดังนั้นระบบการค้าต่างประเทศจึงไม่ได้ทำให้ระบบศักดินาไทยสลายไป แต่ทุนมีอิทธิพลเฉพาะการค้าต่างประเทศ จนกระทั่งหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ระบบทุนนิยม ขยายไปสู่อุตสาหกรรม เริ่มเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต และใช้เครื่องจักรเพิ่มขึ้นในกิจการอุตสาหกรรม นายทุนต่างชาติเฉพาะนายทุนญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกาเริ่มเข้ามาลงทุนในสาขาอุตสาหกรรมเบาทดแทนสินค้านำเข้า โดยเฉพาะระหว่าง พ.ศ.2503-2513 นายทุนชาวจีนเริ่มตั้งรกรากอย่างถาวรในประเทศไทย หันมาลงทุนและจัดทำอุตสาหกรรมมากขึ้นในประเทศไทย อุตสาหกรรมการผลิตขยายตัวจึงก่อให้เกิดชนชั้นใหม่ขึ้น คือกรรมกรแรงงาน กรรมกรโรงงาน คือชาวนาเข้ามาทำงานในอุตสาหกรรมเมือง แรงงานหรือกรรมกรเหล่านี้ถูกขูดรีดจากนายทุนอุตสาหกรรม โดยรับค่าจ้างแรงงานเพียงพอยังชีพ อย่างไรก็ตามโครงสร้างเศรษฐกิจไทยยังไม่เปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นเศรษฐกิจอุตสาหกรรมสมัยใหม่ แรงงานในภาคอุตสาหกรรมจึงยังมีไม่มาก มีจำนวนเพียง 500,000 คน หรือคิดเป็นเพียง 5% ของกำลังแรงงานทั้งประเทศ หมายความว่าทุนอุตสาหกรรมขยายตัวมากขึ้น แต่ยังไม่ได้ครอบคลุมระบบเศรษฐกิจไทย ชาวนายังคงเช่าปัจจัยการผลิตจากศักดินา มากกว่าการเป็นแรงงานผู้ขายแรงงานในภาคอุตสาหกรรม¹⁵

ลูเอะฮิโระ อะกิระ ได้ทำการศึกษาถึงการสะสมทุนในประเทศไทย ระหว่าง ค.ศ.1855-1985 หลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ทุนนิยมตะวันตกเข้ามาดำเนินกิจการแบบตัวแทนการค้าเป็นสำคัญ ระบบการค้าของไทยกับสิงคโปร์เติบโตจาก 936,000 สเปนนิชดอลลาร์ ในปี ค.ศ.1853-54 เป็น 2,221,000 สเปนนิชดอลลาร์ในปี ค.ศ.1857 ระบบการค้าดังกล่าวเข้ามาแทนที่การค้าเรือสำเภา ซึ่งตรงกันข้ามกับการคาดการณ์ของอังกฤษ ระบบการค้าต่างประเทศของไทยเติบโตเพียงเล็กน้อยในระยะเวลา 2 ทศวรรษ สถิติการนำเข้าและส่งออกของไทยยังคงอยู่ที่ประมาณ 10-15 ล้านบาท ระบบการค้าเริ่มขยายตัวอย่างมากในช่วงหลัง ค.ศ.1870 ทั้งนี้การเติบโตทางการค้าไม่ใช่เกิดจากปัจจัยเดียว แต่เป็นการรวมกันหลายปัจจัย เป็นทั้งปัจจัยภายในและภายนอก ปัจจัยดังกล่าวรวมถึงการตกลงการค้าซึ่งคล้ายกับสนธิสัญญาเบาว์ริงกับ 11 ประเทศตะวันตกรวมทั้งสหรัฐอเมริกา ระหว่างปี ค.ศ.1856 และ ค.ศ.1870 ความต้องการส่งออกสินค้าไทยไปยังจากต่างประเทศเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เพราะการใช้เรือกลไฟและการเชื่อมต่อการค้าของอาเซียน เป็นแรงจูงใจให้รัฐขยายพื้นที่เพาะปลูก

¹⁵ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสุธี ประศาสน์เศรษฐ, "ระบบเศรษฐกิจไทย," ใน เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย, (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, 2524), หน้า 113-116.

ข้าว ตลอดจนการพัฒนาระบบขนส่งและคมนาคม ในปี ค.ศ.1869 การเปิดคลองสุเอซ เป็นการร่นระยะทางขนส่งจากตะวันตกและเอเชีย ถึงแม้การขุดคลองดังกล่าวไม่ส่งผลกระทบต่อการค้าไทย แต่มีส่วนทำให้การค้าขยายตัวผ่านการเพิ่มปริมาณการค้าในอินเดียและสิงคโปร์ หลังปี 1871 การเดินสายโทรเลขผ่านมหาสมุทรในเอเชีย ซึ่งเชื่อมต่อไปถึงสิงคโปร์และฮ่องกง ช่วยทำให้รับข้อมูลเรื่องราคาเพื่อการนำเข้าและส่งออกในเอเชีย¹⁶

การเพิ่มขึ้นของอุปสงค์ (demand) จากลัทธิอาณานิคมตะวันตกในเอเชียตะวันออก ทำให้ไทยส่งออกสินค้าขึ้นปฐุม เพราะการเติบโตอุตสาหกรรมเหมืองแร่ในประเทศอาณานิคม ทำให้จักรวรรดิต้องการข้าวและความต้องการไม้สักทางภาคเหนือของไทย เพื่ออุตสาหกรรมรถไฟในประเทศอินเดีย ส่วนด้านอุปทาน (supply) หลังยกเลิกการผูกขาดการค้า รัฐไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต อุตสาหกรรมป่าไม้และเหมืองแร่ เกิดความต้องการกาลีซีน(แรงงานต่างด้าว) การพัฒนาระบบขนส่งและการคมนาคมทำให้ระบบการค้าขยายตัว หลังปี ค.ศ.1870 การผลิตสินค้าเพื่อการส่งออก ได้แก่ข้าวในภาคกลาง (เฉพาะกรุงเทพฯ), ไม้สักในภาคเหนือ และแร่ดีบุกในภาคใต้¹⁷

ผาดิน ทรงประเสริฐ ศึกษานโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ตั้งแต่ พ.ศ.2481-2487 สรุปว่าการดำเนินการของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายทหาร พลเรือนในคณะราษฎร และสมาชิกนิติบัญญัติส่วนหนึ่ง มีเสถียรภาพทางการเมือง การนำลัทธิเศรษฐกิจชาตินิยมมาเป็นเครื่องมือผลักดันกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวคิดของพลตรีหลวงวิจิตรวาทการ ได้รับการปฏิบัติอย่างจริงจังเป็นครั้งแรกหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 โดยอาศัยหลักปฏิบัติให้มีกระบวนการพัฒนากระบวนการผลิตทุกด้านโดยคนไทยในกิจการขนาดกลางและเล็ก ส่วนกิจการขนาดใหญ่รัฐจะเป็นดำเนินการเอง จนเกิดกิจการในรัฐวิสาหกิจต่างๆ ในเวลานี้ ตลอดจนการปิดกั้นกิจการของชาวต่างชาติ ในด้านการศึกษามีการพัฒนาการศึกษาอาชีวศึกษา โรงเรียนอาชีวศึกษา โรงเรียนพาณิชยศาสตร์ ตลอดจนการสอนวิชาพาณิชยศาสตร์และการบัญชี

¹⁶ Suehiro Akira, "Capital Accumulation in Thailand 1855-1985", (Tokyo ; Chiang Mai : Centre for East Asian Cultural Studies ; Silkworm Books, 1989), pp.16-38.

¹⁷ Ibid., pp. 23-24.

ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย¹⁸

วารุณี ไอสถารมย์ วิจัยการศึกษาในสังคมไทย ระหว่าง พ.ศ.2411 – พ.ศ.2475 พบว่า การศึกษาแบบใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีโครงสร้างการศึกษาเพื่อการถ่ายทอดความสำนึกทางชนชาติและสร้างอุดมการณ์โดยรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลาง ซึ่งการศึกษาระดับสูงในระบบใหม่มีบทบาทในการสร้างบุคลากรเพื่อป้อนระบบราชการ และรัฐไม่ให้ความสนใจต่อการศึกษาด้านวิชาชีพเลย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการศึกษาวินัยนี้เป็นโครงสร้างพื้นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจไทย ผลปรากฏว่าการศึกษาแบบใหม่ก่อให้ระบบราชการแบบใหม่ขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว และสามารถสร้างบุคลากรจำนวนมากเพื่อไปรับใช้ระบบราชการก่อให้เกิดการขยายตัวของชนชั้นข้าราชการรุ่นใหม่ที่มีหัวก้าวหน้า จนกระทั่งรัฐไม่สามารถควบคุมและหยุดยั้งบุคลากรเหล่านี้ได้ ประกอบกับการตกต่ำของเศรษฐกิจโลกในช่วงสมัยรัชกาลที่ 7 จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และพัฒนาการเมืองแบบใหม่ขึ้นในสังคมไทย¹⁹

อรสา ถาวรวงศ์สกุล ศึกษาถึงพัฒนาการการศึกษาด้านพาณิชย์กรรม และปัจจัยอะไรที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการศึกษาด้านพาณิชย์ในประเทศไทย ในช่วง พ.ศ.2503 - 2529 โดยเฉพาะนโยบายของกรมอาชีวศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ในช่วงทศวรรษ 2500 เกิดเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ ในสังคมไทย ทำให้รัฐไทยให้ความสนใจกับการศึกษาด้านพาณิชย์กรรมมากขึ้น (1) โครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่กิ่งอุตสาหกรรมและบริการ (2) หลัง พ.ศ.2500 เกิดเหตุการณ์สงครามเย็นระหว่างค่ายเสรีนิยมและค่ายคอมมิวนิสต์ ซึ่งประเทศไทยได้รับความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาประเทศจากประเทศค่ายเสรีนิยม ทั้งนี้การให้ความช่วยเหลือจากประเทศค่ายโลกเสรีมีจุดประสงค์เพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์ รัฐบาลไทยเริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติขึ้น ตลอดจนแผนการพัฒนาศึกษาของชาติ (3) ในทศวรรษ 2500 นั้น การศึกษาของไทยเปิดกว้างขึ้นกว่ายุคที่ผ่านมา จึงทำให้ประชาชนชาวไทยมีความสนใจในการศึกษามากขึ้น องค์ประกอบเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่กล่าวมาเป็นตัวกระตุ้นให้การศึกษาด้านพาณิชย์กรรมของไทยเจริญก้าวหน้าขึ้น คนไทยเริ่มให้ความสนใจการศึกษาด้านพาณิชย์กรรมอย่างจริงจังและ

¹⁸ ผาณิต ทรงประเสริฐ, “นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ตั้งแต่ พ.ศ.2481-2487,” ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย จนถึง พ.ศ.2484, ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์ บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2527), หน้า 650-654.

¹⁹ วารุณี ไอสถารมย์, “การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ.2441 – พ.ศ.2475”, (ปริญญาหมายบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 2-3.

เลือกเรียนสาขานี้โดยเจตนา จำนวนนักเรียนที่เข้าเรียนในสถานศึกษาด้านพันธชยการ ทั้งที่จัดโดยเอกชน และรัฐบาลเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงปลายศตวรรษ 2510 ทั้งนี้กรมอาชีวศึกษาประสบความสำเร็จในด้านการสร้างทัศนคติที่ดีของประชาชนต่อการศึกษาด้านพันธชยการ แต่สาขาพันธชยการในความดูแลของกรมอาชีวศึกษาประสบอุปสรรคหลายประการ โดยเฉพาะการขาดงบประมาณที่เพียงพอ ทำให้ไม่สามารถจัดการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ บุคลากรที่สำเร็จการศึกษามีคุณสมบัติไม่ตรงกับความต้องการของตลาด ทำให้เกิดการว่างงาน ซึ่งกรมอาชีวศึกษาได้ทราบถึงปัญหาและพยายามแก้ไขด้วยการปรับปรุงหลักสูตรให้ตรงกับความต้องการของตลาดแรงงาน²⁰

ปฐมพร อินทรวงูร ณ อยุธยา ศึกษาบทบาทของโรงเรียนเอกชนในการจัดการศึกษาในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ.2461-2497 โดยวิเคราะห์ให้เห็นถึงปัญหาที่ทำให้รัฐบาลต้องใช้กฎหมายควบคุมโรงเรียนราษฎร์ โดยเฉพาะโรงเรียนจีน การดำเนินงานภายใต้กฎหมายควบคุม แนวความคิดในการจัดตั้งโรงเรียนของเอกชนแต่ละประเภท ความต้องการของประชาชนที่มีต่อโรงเรียนเอกชน การสนับสนุนจากพระมหากษัตริย์และรัฐบาล รวมทั้งผลของการดำเนินงานที่มีต่อสังคมและประเทศชาติ ผลการศึกษาพบว่า การจัดการศึกษาของเอกชนในระบบ “โรงเรียน” สามารถแทนที่การจัดการศึกษาแบบเดิม นับได้ว่าเป็นการเปลี่ยนศูนย์กลางการศึกษาใหม่ของไทย มิชชันนารีชาวตะวันตกเป็นผู้เริ่มนำวิทยาการสมัยใหม่แบบตะวันตกเข้ามาสอนในสังคมไทย ทำให้สามารถเปลี่ยนค่านิยมของประชาชนให้เห็นคุณค่าของการศึกษามากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การนำเอาวิชาชีพมาสอนในโรงเรียน และเป็นต้นแบบให้แก่รัฐในการจัดการศึกษาระบบใหม่ นอกจากนั้นแล้วโรงเรียนเอกชนสามารถผลิตบุคลากรที่มีประสิทธิภาพมาร่วมพัฒนาประเทศได้ตามความต้องการของรัฐ ตลอดจนการดำเนินงานของโรงเรียนเอกชนก่อน พ.ศ.2461 ในระยะแรกประสบปัญหาความไม่เข้าใจจุดมุ่งหมายของการศึกษาของกลุ่มมิชชันนารี ประกอบกับความจำเป็นของระบบการศึกษา กลุ่มโรงเรียนเอกชนจึงได้มีการสอนทั้งด้านวิชาการและวิชาชีพไปพร้อม ๆ กับการสอนศาสนา โดยนำวิทยาการและระบบการสอนสมัยใหม่ตามแบบตะวันตกมาสอน ทำให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้เร็วกว่า เริ่มกำหนดขอบเขตของวิชาที่สอน ทำให้นักเรียนได้รับความสะดวกมากขึ้น ซึ่งทำให้นักเรียนได้รับผลประโยชน์จากการเรียนมากขึ้น ทำให้ผู้ปกครองเกิดความพอใจ จึงได้นำบุตรหลานมาเข้าเรียนเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ระบบการสอนสมัยใหม่ของโรงเรียนเอกชนของเหล่ามิชชันนารี

²⁰ อรสา ถาวรวงศ์สกุล, “การจัดการศึกษาด้านพันธชยการของกรมอาชีวศึกษา ระหว่าง พ.ศ..2503 – 2529,”

(วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2531), หน้า 142-144.

สามารถผลิตบุคลากรให้แก่รัฐซึ่งมีความต้องการบุคลากรจำนวนมากเพื่อทำงานในกระทรวงต่างๆ และบริษัทเอกชน เพื่อรองรับความต้องการนายทุนต่างชาติ กล่าวคือมีความรู้ภาษาต่างประเทศเป็นอย่างดี และสามารถเข้าทำงานในบริษัท ธนาคาร และบริษัทส่งออกสินค้าจำนวนมาก ยิ่งไปกว่านั้นคือผู้จบการศึกษาจากโรงเรียนเหล่านี้สามารถเลื่อนฐานะตนเองเป็นชนชั้นกลาง ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการทำประโยชน์ให้แก่สังคมและประเทศชาติ²¹

จรรยา แสนจิตต์ ศึกษาถึงนโยบายและการจัดการการอาชีวศึกษาของไทย ระหว่าง พ.ศ. 2441-2474 ว่าเป็นการจัดการศึกษาของรัฐ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อวางรากฐานการประกอบอาชีพให้แก่ราษฎร วิทยานิพนธ์ของจรรยา ศึกษาแนวความคิด นโยบายการดำเนินงาน ปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนผลของการจัดการการอาชีวศึกษาอันเป็นการศึกษาภาคบังคับ และการจัดการการอาชีวศึกษาโดยตรงซึ่งเป็นการศึกษาในระดับสูงขึ้นไป ผลการศึกษาพบว่า นโยบายการจัดการอาชีวศึกษาของไทย เป็นแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 รวมถึงบุคคลสำคัญที่มีส่วนสำคัญในระบบการศึกษาไทย ได้แก่ เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี พระยาเทพศาสตร์ศาสตร์สถิตย์ ปรากฏว่า การจัดการอาชีวศึกษาไทยไม่บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ทั้งหมด เพราะปัญหาและอุปสรรค คือ (1) ขาดแคลนงบประมาณในการดำเนินงาน (2) รัฐไม่สามารถเปลี่ยนทัศนคติและค่านิยมของราษฎรที่มุ่งเข้ารับราชการ (3) ราษฎรยังไม่เห็นความสำคัญของการอาชีวศึกษา (4) ขาดแคลนบุคลากร ครู อุปกรณ์การเรียนการสอน และสถานที่ที่ใช้สำหรับการศึกษา ปัญหาเหล่านี้ทำให้กระทรวงธรรมการไม่สามารถดำเนินการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ได้เท่าที่ควร แต่อย่างไรก็ตาม การจัดการอาชีวศึกษาของไทยมีส่วนในการวางรากฐานให้การอาชีวศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาของชาติ เสริมสร้างงานอาชีพให้แก่ราษฎรและคงไว้ซึ่งศิลปหัตถกรรมของชาติ²²

เจริญศรี เจริญวัฒน์ ศึกษาถึงนโยบายและการจัดการการอาชีวศึกษาของไทย ระหว่าง พ.ศ. 2475-2503 สรุปการอาชีวศึกษาสาขาพาณิชยกรรมไม่สามารถจัดให้แพร่หลายได้อย่างทั่วถึงเหมือน

²¹ ปฐมพร อินทรวงกูร ณ อยุธยา, “บทบาทของเอกชนในการจัดการศึกษาในประเทศไทย (พ.ศ.2461 – พ.ศ.2497),” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2525).

²²จรรยา แสนจิตต์, “นโยบายและการจัดการการอาชีวศึกษาของไทย ระหว่าง พ.ศ.2441-2474,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2524).

เช่นสาขาเกษตรกรรมแม้รัฐพยายามจัดตั้งจัดตั้งโรงเรียนพาณิชยกรรมเพิ่มขึ้นทั้งในส่วนกลางและ ส่วนภูมิภาค รวมทั้งสิ้น 12 โรงเรียน แต่ทั้งโรงเรียนพาณิชยกรรมในภูมิภาคและโรงเรียนเสาวภาได้ ล้มเลิกไปหมด จนกระทั่ง พ.ศ.2481 คงเหลือเพียง โรงเรียนพาณิชยกรรมวัดเทวราชกุญชร และ โรงเรียนพาณิชยกรรมวัดแก้วฟ้าล่าง และได้รวมทั้งสองโรงเรียนเป็นโรงเรียนพาณิชยกรรมพระนครเพียง แห่งเดียว ในปี พ.ศ.2503 โรงเรียนพาณิชยกรรมมีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็น 3 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนพาณิช ยการพระนคร โรงเรียนพาณิชยกรรมธนบุรี และโรงเรียนพาณิชยกรรมวัดพระเชตุพน ซึ่งโรงเรียนเหล่านี้ สามารถผลิตบุคลากรไปทำงานในอาชีพเสมือนรับจ้างเป็นส่วนใหญ่²³

วุฒิชัย มูลศิลป์ ศึกษาการปฏิรูปการศึกษาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว การจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองความต้องการในระบบราชการ ซึ่งในสมัยนี้งานราชการ ขยายตัวมาก ในขณะที่บุคลากรที่มีความสามารถพอสมควรหายได้ยาก รัฐต้องจ้างฝรั่งเข้ามารับ ราชการและเป็นที่ปรึกษาเป็นจำนวนมาก ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจัดตั้ง โรงเรียนขึ้น และได้ส่งพระบรมวงศ์และผู้ที่มีความสามารถไปเรียนวิชาการ ณ ต่างประเทศ และปรากฏว่าพระบรมวงศ์และผู้ที่มีความสามารถหลายคนกลายเป็นกำลังสำคัญในระบบ ราชการ เช่น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการ ต่างประเทศ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ผู้บัญชาการจัดการศึกษาหัวเมือง เป็นต้น ตลอดจนได้ก่อตั้งโรงเรียนเพื่อผลิตบุคลากรเข้ารับราชการ ได้แก่ โรงเรียนนายทหารมหาดเล็ก (โรงเรียนสวนกุหลาบ) ซึ่งจัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2424 ในกรมทหารมหาดเล็ก แต่ก็ยังมีจำนวนไม่ เพียงพอกับความต้องการ ดังนั้นกรมต่าง ๆ จึงได้ตั้งโรงเรียนเพื่อผลิตคนของตนเอง เช่นโรงเรียนท่า แพนที่ ในปี พ.ศ.2425 โรงเรียนฝึกหัดครูของกระทรวงธรรมการ พ.ศ.2435 และโรงเรียนกฎหมาย ของกระทรวงยุติธรรม ในปี พ.ศ.2440 และโรงเรียนฝึกหัดข้าราชการฝ่ายพลเรือน (จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัยในปัจจุบัน) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อผลิตบุคลากรเข้ารับราชการ และยังมี การตั้งโรงเรียน อื่นหลายแห่ง เช่นโรงเรียนราชวิทยาลัย โรงเรียนของกระทรวงเกษตร โรงเรียนไปรษณีย์โทรเลข และ โรงเรียนทางฝ่ายทหาร ตำรวจ เป็นต้น²⁴

²³ เจริญศรี เจริญวัฒน์, “นโยบายและการจัดการการอาชีวศึกษาของไทย ระหว่าง พ.ศ.2475-2503”, (วิทยานิพนธ์ ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2526), หน้า 286.

²⁴ วุฒิชัย มูลศิลป์, การปฏิรูปการศึกษาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรี นครินทรวิโรฒ), หน้า 43-52.

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ ศึกษาแรงงานคอปกขาวในสังคมไทย โดยใช้แนวคิดมิลล์ ในการอธิบายปรากฏการณ์ในสังคมไทย โดยอธิบายถึงการเอาลักษณะการแต่งกายและแบบแผนการทำงานในสถานประกอบการมาเป็นสัญลักษณ์ เพราะคนกลุ่มนี้มักแต่งตัวชุดทำงานที่ดูสะอาด เสื้อส่วนใหญ่เป็นสีขาวหรือสีอ่อน ไม่ใช่สีน้ำเงิน สีเทาหรือสีดำ และต้องไม่มีรอยเปื้อนอะไรรอบน้ำมัน ซึ่งณรงค์อธิบายว่ายังไม่พบทฤษฎีที่ชัดเจน เพราะมีมุมมองที่แตกต่างกัน ในงานของมาร์กซ์เรียกคนกลุ่มนี้ว่าเป็นแรงงานการค้า (Commercial Workers) และอธิบายว่าคนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีเงินเดือนดี เป็นแรงงานที่มีฝีมือและมีสถานภาพดีกว่าแรงงานทั่วไป ในขณะที่ทฤษฎีของมิลล์ (Mills) ให้คำจำกัดความของคนคอปกขาวว่าเป็นผู้ไม่มีปัจจัยการผลิตเป็นของตนเองและไม่มีการมรดกสิทธิ์ในผลผลิตที่มาจากปัจจัยการผลิตเหล่านั้น สถานภาพเหมือนแรงงานทั่ว ๆ ไป ซึ่งคนคอปกขาวจะอยู่ระหว่างฝ่ายทุนกับฝ่ายกรรมกร แต่มีสถานภาพ มีเกียรติและศักดิ์ศรีดีกว่าคนงานในโรงงานทั่ว ๆ ไป เพราะมีรายได้และระดับการศึกษาโดยเฉลี่ยดีกว่าคนงานที่ทำในโรงงาน โดยมิลล์ได้มีการจำแนกออกเป็นพนักงานฝ่ายบริหารและจัดการ ลูกจ้างที่เป็นนักวิชาชีพ พนักงานขาย ครู และพนักงานสำนักงานทั้งหลาย และเรียกคนกลุ่มนี้ว่า “คนชั้นกลางใหม่” ส่วนผู้ประกอบการรายเล็กและนักวิชาชีพผู้ประกอบการอิสระ เรียกว่า “คนชั้นกลางเก่า” และอีกคนหนึ่งก็คือ เบน ให้คำจำกัดความและแยกคนคอปกขาวเป็นหลายกลุ่ม คือ หัวหน้าคนงาน (foremen overseers supervisors) นักวิทยาศาสตร์ นักวิชาชีพ พนักงาน พนักงานบริการการท่องเที่ยว พนักงานขายของหน้าร้าน เจ้าหน้าที่บริการในหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ เจ้าหน้าที่ทางการศึกษา ศิลปิน นักดนตรี และนักแสดง

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ ใช้ทฤษฎีของทั้งมิลล์และเบนในการอธิบายปรากฏการณ์จริงในสังคมไทย ว่าในกลุ่มผู้บริหารและจัดการทั้งในธุรกิจของรัฐและเอกชนส่วนใหญ่เป็นพวกมีอำนาจและมีสถานะทางสังคมสูง มีการศึกษาดี มีศักดิ์ศรีเหนือกลุ่มคนอื่น ๆ และในธุรกิจเอกชนส่วนใหญ่มักเป็นเจ้าของกิจการ ดังนั้นกลุ่มนี้จึงไม่จัดอยู่ในกลุ่มคนคอปกขาวซึ่งเป็นผู้ไม่มีปัจจัยการผลิตตามทฤษฎีมิลล์ และอีกพวกหนึ่งคือเด็กขายของหน้าร้านเล็ก ๆ ในธุรกิจครอบครัว ซึ่งมีสถานภาพเหมือนคนใช้ ก็ไม่จัดเป็นคนคอปกขาวเพราะทั้งรายได้และสถานภาพทางสังคมค่อนข้างต่ำใกล้เคียงกับคนงานในโรงงาน

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ จัดคนคอปกขาวเกือบทั้งหมดในสังคมไทยคือ แรงงานที่เรียกว่า “พนักงาน” เพราะมีสถานภาพเหนือกว่าแรงงาน ที่เรียกว่า “กรรมกร” พวกพนักงานส่วนใหญ่จะทำงานในสำนักงาน เช่นพนักงานธนาคาร พนักงานขายในห้างสรรพสินค้า พนักงานบริการในภัตตาคารและโรงงาน พนักงานรัฐวิสาหกิจ เป็นต้น ซึ่งณรงค์ใช้เรียกพนักงานเหล่านี้ว่า แรงงานคอป

ปกขาว (white collar workers) แต่อาจมีบางครั้งใช้ “คนคอปกขาว” เพราะอาจต้องสื่อความหมายให้ครอบคลุมถึงนักบริหาร นักวิชาชีพ ที่เป็นลูกจ้างด้วย²⁵

ผาสุก พงษ์ไพจิตรและคริส เบเกอร์ สรุปสถิติ พ.ศ.2500 ตลาดแรงงานหลังการดำเนินนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจของจอมพลสฤษดิ์ เกิดการขยายตัวของเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว โดยอาศัยกรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจ จำนวนประชากรเฉพาะในกรุงเทพฯ สองล้านหกแสนคน พ.ศ. 2503 เพิ่มขึ้นเป็นสี่ล้านหกแสนคน พ.ศ.2513 และเพิ่มเป็น ห้าล้านเก้าแสนคนในปี พ.ศ.2518 การเพิ่มจำนวนประชากรเป็นจำนวนมากในกรุงเทพฯ เพราะแรงงานเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ ในกิจการสาธารณูปโภค การค้า และอุตสาหกรรมบริการ ซึ่งในกิจการต่าง ๆ เหล่านี้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว มีการสร้างถนนหนทาง โรงพยาบาล ท่าอากาศยานที่ดีขึ้น ธนาคารต่าง ๆ และห้างสรรพสินค้าที่เพิ่มขึ้น ตลอดจนการเกิดมหาวิทยาลัยเพิ่มหลายแห่ง พ.ศ.2509-2516 จำนวนของธุรกิจบริการในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล เพิ่มขึ้นจากสี่พันเป็นสองหมื่นเจ็ดพันแห่ง การจ้างงานในภาคบริการจาก 120,000 คนในปี พ.ศ.2511 เพิ่มเป็น 293,000 คน ในปี พ.ศ.2516 และในธุรกิจนอกระบบอื่น ๆ ส่วนการจ้างงานในด้านอุตสาหกรรมก็เพิ่มขึ้นระหว่าง พ.ศ.2506-2518 จากหนึ่งล้านคนเพิ่มเป็นหนึ่งล้านหกแสนคน แรงงานส่วนใหญ่ทำงานในธุรกิจขนาดย่อม และแรงงานที่ทำงานในโรงงานที่มีจำนวนมากกว่า 50 คนขึ้นไป จากจำนวนไม่ถึงหนึ่งแสนคนเพิ่มเป็นเกือบหกแสนคน และประชากรในภาคเหนือเพิ่มขึ้นเป็นสามล้านสามแสนคน จำนวนหนึ่งล้านคนทำงานในภาคหัตถอุตสาหกรรม และกว่าห้าแสนคนทำงานในธุรกิจขนาดใหญ่²⁶

หลังการขึ้นสู่อำนาจของจอมพลสฤษดิ์ กิจการของรัฐวิสาหกิจส่วนใหญ่ขายให้กับเอกชน เหลือเพียงกิจการบางประเภทที่รัฐทำเอง เช่น โรงงานยาสูบ และกิจการด้านสาธารณูปโภคต่าง ๆ เติบโตไปพร้อม ๆ กับการขยายตัวของกรุงเทพฯ และการค้า ถึงแม้จอมพลสฤษดิ์จะเปลี่ยนแปลงการพัฒนาอุตสาหกรรม ซึ่งนำโดยรัฐเป็นเอกชนเป็นผู้นำแทน แต่แรงงานส่วนใหญ่ก็กระจุกตัวอยู่ในกิจการรัฐวิสาหกิจ ในกิจการอุตสาหกรรมเอกชนที่เติบโตอย่างรวดเร็ว ได้แก่ อุตสาหกรรมสิ่งทอ การประกอบสินค้าอุปโภคและธุรกิจเกษตรขนาดใหญ่ โรงงานผลิตอาหารสัตว์และธุรกิจเกษตรอื่น ๆ ยังคงเป็นโรงงานขนาดเล็กและกลาง ซึ่งส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในต่างจังหวัดและจ้างแรงงานต่างจังหวัด

²⁵ ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. ต้นขั้วกลางไทยในกระแสทุนนิยม. (กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์เอดิชั่นเพรส, 2548), หน้า 30-34.

²⁶ ผาสุก พงษ์ไพจิตรและคริส เบเกอร์, เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ. พิมพ์ครั้งที่ 3, (เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ซิลด์เวอร์ม, 2546), หน้า 242-244.

ด้านอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ได้แก่ อุตสาหกรรมประกอบรถยนต์ สิ่งทอ กระจก เหล็ก ซีเมนต์ ฯลฯ และอุตสาหกรรมขนาดกลางส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมประกอบชิ้นส่วน ประมาณ พ.ศ.2510 บริเวณรอบ ๆ กรุงเทพฯ ได้กลายเป็นแหล่งที่ตั้งโรงงานขนาดใหญ่ 30 แห่ง แต่ละแห่งจ้างงานมากกว่าหนึ่งพันคน รวมเป็นจำนวนทั้งหมดประมาณ 65,000 คนในอุตสาหกรรมสิ่งทอ ระหว่าง พ.ศ.2490-2510 ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว อัตราการตายลดลง เพราะได้รับบริการด้านสาธารณสุขที่ดีขึ้น ทำให้อัตราการขาดแคลนแรงงานลดลงเป็นอัตราแรงงานล้นตลาด จากกำลังแรงงาน 12 ล้านคนในปี พ.ศ.2493 เพิ่มขึ้นอีก 5 ล้านในระยะเวลา 20 ปี และอีก 20 ปี เพิ่มขึ้นอีกสิบล้านคน ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงของอุปสงค์แรงงานเกิดจากอุปทานที่เปลี่ยนแปลงไปกล่าวคือ การลดลงของแรงงานอพยพชาวจีน และเพิ่มแรงงานจากชนบทแทน ตลอดพ.ศ. 2500-2510²⁷

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²⁷ เรื่องเดียวกัน.

บทที่ 3

วิวัฒนาการของระบบทุนนิยมและการศึกษาไทย

พัฒนาการของระบบทุนนิยมหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรม ระบบทุนนิยมมีการเปลี่ยนแปลงแบบพลวัต กล่าวคือเริ่มจากทุนนิยมการค้า พัฒนามาเป็นทุนนิยมอุตสาหกรรม และทุนนิยมการเงิน ในสังคมไทยระบบทุนนิยมเข้ามาแทนที่ระบบระบบศักดินา จากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ซึ่งเป็นระยะเวลาของการขยายอิทธิพลของลัทธิจักรวรรดินิยมอังกฤษ ไทยถูกบังคับให้ยกเลิกการค้าผูกขาดจากพระคลังข้างที่และผูกขาดภาษีในอัตราร้อยละสาม ตลอดจนสิทธิสภาพนอกอาณาเขต เศรษฐกิจไทยถูกผนวกเข้ากับเศรษฐกิจโลก ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ระบบการค้าเสรี ทำให้เกิดการแบ่งงานกันทำ และเลิกการทอผ้าใช้เองภายในครอบครัว ตลอดจนเป็นการทำลายวิถีการผลิตแบบพอเพียง¹ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

3.1 พัฒนาการของระบบทุนนิยม

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า ตามทฤษฎีว่าด้วยพัฒนาการตามแนวคิดมาร์กซิสต์ วิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ มี 3 ขั้นตอนได้แก่ ทุนนิยมการค้า ทุนนิยมอุตสาหกรรม และทุนนิยมการเงิน ซึ่งจะกล่าวโดยละเอียดดังต่อไปนี้

3.1.1 ทุนนิยมการค้า (Mercantile Capitalist) เป็นระบบการค้าขายสินค้าและได้กำไรจากการซื้อสินค้าในราคาที่ถูกกว่าราคาขาย การเริ่มต้นของระบบการค้าเป็นเพียงเพื่อการแลกเปลี่ยนสินค้าและพัฒนาจนกลายเป็นการค้าเพื่อแสวงหากำไร ประมาณศตวรรษที่ 11 ระบบการค้าเติบโตและขยายตัวไปเป็นระบบการค้าทางไกล ดังนั้นภาษาจึงมีความสำคัญต่อการเดินทางไปยังต่างแดนเพื่อการติดต่อสื่อสาร ดังเช่นพ่อค้าจากเมืองฟลอเรนซ์เดินทางไปค้าขายยังประเทศฝรั่งเศส เหล่าพ่อค้าเห็นความสำคัญของภาษา จึงได้เปิดโรงเรียนสอนภาษาต่างประเทศในกลุ่มพ่อค้ากันเอง² ต่อมาประมาณศตวรรษที่ 14 ระบบการค้าในประเทศอังกฤษเฟื่องฟู หรืออาจเรียกว่า “การปฏิวัติ

¹ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสุธี ประศาสน์เศรษฐ์, “ระบบเศรษฐกิจไทย พ.ศ.2394-2453,” ใน ประวัติ ศาสตร์เศรษฐกิจไทย จนถึง พ.ศ. 2484, ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2527).

² แล ดิลกวิทยรัตน์, “พัฒนาการของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในประเทศไทย,” ใน การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในประเทศไทย: รายงานการวิจัย, สุมาลี ปิตยานนท์ (และคนอื่น ๆ) (กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 2-17.

พาณิชย์กรรม (Commerical revolution) อังกฤษเริ่มติดต่อกับการค้ากับทวีปเอเชีย อเมริกาและยุโรป การเติบโตของระบบการค้าดังกล่าว จากการทำเกษตรเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ เกิดการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตเพื่อใช้ในครัวเรือนเป็นการผลิตเพื่อขาย อาจกล่าวได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการเข้าสู่ระบบทุนนิยม³ ประมาณศตวรรษที่ 17 เนเธอร์แลนด์และอังกฤษเข้าครอบครองระบบการค้าทางทะเล อังกฤษเริ่มส่งเสริมการค้าทางไกลกับประเทศเอเชีย ทวีปอเมริกาและยุโรป โดยการนำเข้าสินค้าจากเขตร้อน ได้แก่ น้ำตาล ชากาแฟและยาสูบแทนที่สินค้าพริกไทย สินค้าเหล่านี้เป็นที่ต้องการของคนทุกชนชั้น นอกเหนือจากการค้าสินค้าแล้ว จักรวรรดินิยมได้ลดคุณค่าความเป็นมนุษย์ (alienation) จากการค้าทาส กล่าวคือจักรวรรดินิยมต้อนรับคนแอฟริกาซึ่งเป็นอาณานิคม ไปทำงานในไร่สหรัฐอเมริกา อาจกล่าวได้ว่าเป็น “การปฏิวัติพาณิชย์กรรม” (commercial revolution) โดยใช้ความสัมพันธ์ทางการผลิตคือแรงงานมนุษย์และสัตว์ และความจำเป็นต้องการแรงงานหนาแน่นจำนวนมาก (extensive labour) เพื่อรองรับการเติบโตการทำไร่ขนาดใหญ่ (plantation)⁴

การเริ่มต้นของลัทธิจักรวรรดินิยมตะวันตกต้องการขยายอาณานิคม เพื่อครอบครองดินแดนและทรัพยากรตลอดจนประโยชน์ทางการค้า รัฐเป็นผู้ให้การสนับสนุนพ่อค้าในการแสวงหาช่องทางและโอกาสขยายธุรกิจเพื่อสร้างรายได้และความมั่งคั่งให้แก่รัฐ โดยรัฐเป็นผู้ให้การสนับสนุนทางการเงินแก่บริษัทพาณิชย์เอง ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และการสร้างอาวุธปืน จนสามารถแสดงแสนยานุภาพทางทะเล สิ่งเหล่านี้เป็นความได้เปรียบชนชาติอื่น และบ่อยครั้งรัฐให้การคุ้มครองแก่พ่อค้าด้วยการส่งกองกำลังทหารและเรือรบมาคุ้มกัน การเข้าไปครอบครองดินแดนและทรัพยากรให้เป็นอาณานิคมของจักรวรรดินิยม เป็นรากฐานซึ่งนำไปสู่ “ลัทธิพาณิชย์นิยม” (Mercantilism) ปรัชญาและข้อกำหนดในการควบคุมเศรษฐกิจเป็นการเพิ่มอำนาจและความมั่นคงให้แก่รัฐ⁵

ประมาณ ค.ศ.1800 เกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 1 เมืองลอนดอนมีประชากร 1 ล้านคนหรือเป็น 2 เท่าของเมืองปารีส ระบบการค้าทางทะเลก่อให้เกิดการขยายตัวของเมือง โดยเฉพาะ

³ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, ประวัติศาสตร์การปฏิวัติอุตสาหกรรมเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2549) หน้า 2.

⁴ อังรี ปีแรน, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและสังคมยุโรปสมัยกลาง แปลโดย ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, คงศักดิ์ สันติพิฤกษ์วงศ์และคณะ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 87.

⁵ เบนจามิน เจ. โคเฮน, ปัญหาจักรวรรดินิยม, แปลโดย ลือชัย จุลาสัย, สุวัฒน์ ฆากะสุด, กนกศักดิ์ แก้วเทพ และแมน สวรรค์รัตน์. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, 2524), หน้า 9.

เมืองลอนดอน ซึ่งเป็นเมืองท่าการนำเข้าและส่งออกสินค้าระหว่างอินเดียกับภาคพื้นทวีป และระหว่างหมู่เกาะอินเดียตะวันตกในทวีปอเมริกา กับภาคพื้นทวีป การเติบโตในอุตสาหกรรมสิ่งทอ ส่งผลให้เจ้าที่ดิน (landlord) ต้องการล้อมรั้วที่ดิน (enclosure movement) เพื่อเลี้ยงแกะไว้ขายขนแกะ จนเป็นเหตุผลให้ชาวนาหมดสิทธิ์ในที่ดินส่วนกลาง (the common) ตลอดจนการทำไร่ขนาดใหญ่ และในท้ายที่สุดที่ดินได้กลายเป็นสินค้า รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตเพื่อใช้เองมาเป็นการผลิตเพื่อขาย การหมดสิทธิ์ที่ดินทำกิน ทำให้ชาวนาหมดอาชีพ และต้องอพยพเข้าเมืองไปเป็นแรงงานรับจ้างในเมือง⁶

อาจสรุปได้ว่าการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 1 เป็นจุดเริ่มต้นของระบบทุนนิยมผลิตเพื่อการค้า จากการใช้แรงงานหนาแน่นในการผลิต ส่งผลให้เกิดระบบทุนนิยมการค้าภายในประเทศ และขยายไปสู่ระบบการค้าทางไกล

3.1.2 ทุนนิยมอุตสาหกรรม (Industrial Capitalist) เป็นทุนที่ต้องอาศัยปัจจัยการผลิตคือเครื่องจักรในการเพิ่มผลิตภาพและสร้างมูลค่าส่วนเกินให้ระบบทุนนิยม ความสัมพันธ์ทางการผลิตอาศัยแรงงานมนุษย์กับเครื่องจักร โดยจ่ายค่าตอบแทน เป็นค่าจ้าง (wage) เป็นการลดคุณค่าความเป็นมนุษย์ (alienation) การที่มนุษย์ต้องอาศัยเครื่องจักรแทนแรงงานมนุษย์นั้น เพราะมนุษย์ต้องการชนะธรรมชาติและความต้องการเพิ่มผลิตภาพทางการผลิต ในอดีตมนุษย์ต้องพึ่งดินฟ้าอากาศตามธรรมชาติ หากฝนแล้งก็อาจไม่ได้ผลผลิตที่เพียงพอ ต่อมาอังกฤษสามารถคิดค้นเครื่องจักรไอน้ำ (steam engine) โดยเจมส์ วัตต์ (James Watt) และนำไปพัฒนาในอุตสาหกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 2

ศตวรรษที่ 19 เกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 2 เมื่ออังกฤษสามารถคิดค้นเครื่องจักรไอน้ำ (Steam Engine) ในระบบทุนนิยมอุตสาหกรรม อาศัยปัจจัยการผลิต ได้แก่ เงินทุนและทุนเครื่องจักรราคาแพง ที่ดินและแรงงานซึ่งมีความสามารถและความชำนาญเฉพาะอย่าง เช่น วิศวกร ช่างไฟฟ้า ฯลฯ เพื่อสร้างมูลค่าส่วนเกิน (surplus value) ดังนั้นการลงทุนจำนวนมาก จึงทำให้ทุนต้องผลิตสินค้าจำนวนมาก (mass productions) เพื่อให้เกิดการคั่งทุนและสามารถลดราคาต่อหน่วยให้ถูกลง การปฏิวัติอุตสาหกรรมในประเทศอังกฤษหลังการคิดค้นเครื่องจักรไอน้ำ มีความสำคัญมากต่ออุตสาหกรรมอื่น ๆ ตลอดจนสามารถนำไปใช้ในอุตสาหกรรม เช่น อุตสาหกรรมสิ่งทอ อุตสาหกรรม

⁶ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, ประวัติศาสตร์การปฏิวัติอุตสาหกรรมเปรียบเทียบ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2549), หน้า 1-2.

น้ำตาล แป้ง เบียร์ การปั่นภาชนะ นอกจากการใช้ในอุตสาหกรรมการผลิตแล้ว เครื่องจักรไอน้ำยังสามารถใช้ในการขับเคลื่อนหัวจักร และเครื่องเดินเรือสมุทร รถไฟ⁷

การปฏิวัติอุตสาหกรรมของอังกฤษ สามารถขยายอาณานิคมออกไปเกือบทั่วโลก จากความเข้มแข็งทางกองทัพเรือ จึงเกิดลัทธิจักรวรรดินิยม (imperialism) อันหมายถึงจุดสูงสุดของระบบทุนนิยม (the highest stage of capitalism)⁸ เพื่อความต้องการกระจายสินค้าอุตสาหกรรมและการแสวงหาวัตถุดิบ อังกฤษเข้าครอบครองประเทศในภูมิภาคเอเชียเกือบทั้งหมดได้แก่ อินเดีย พม่า สิงคโปร์ มาเลเซีย ฯลฯ สำหรับเกาะฮ่องกง หลังการแพ้สงครามฝิ่นในประเทศจีน อังกฤษเข้าเกาะฮ่องกง เป็นเวลา 100 ปีและอังกฤษใช้เกาะฮ่องกงเป็นเมืองท่าสำหรับการระบายสินค้าสำเร็จรูปจากประเทศตะวันตก และการส่งออกสินค้าข้าวไปยังประเทศอาณานิคมของอังกฤษ ได้แก่ อินเดีย ชวา สำหรับประเทศฝรั่งเศสเข้าครอบครองประเทศเวียดนาม ลาว เขมร และเหลือเพียงไทยเพียงประเทศเดียวที่ไม่ได้ตกเป็นอาณานิคมของประเทศใดในทางนิตินัย แต่สังคมไทยก็ถูกผนวกเข้ากับเศรษฐกิจโลกหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ.2398

ศตวรรษที่ 17 หลังการประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกาจากอาณานิคมอังกฤษ สหรัฐอเมริกามีความเชื่อในระบบประชาธิปไตย เสรีภาพ และระบบกรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิต เชื่อในปัจเจกชน (individualism) และการแข่งขัน ความเสมอภาคและไม่ชอบระบบอภิสิทธิ์ ประชาชนไปจับจองที่ดินในเขตว่างเปล่าทางชายแดน (Frontier Thesis)⁹ สหรัฐอเมริกาจึงเป็นประเทศที่มีอาณาเขตกว้างใหญ่ ในช่วงต้นศตวรรษที่ 19 อลิต วิตนี (Eli Whitney 1765-1825) นักประดิษฐ์ชาวสหรัฐอเมริกาเริ่มใช้ระบบการผลิตชิ้นส่วนในมาตรฐานเดียว ในการผลิตปืน ส่วนการผลิตการเกษตรเพื่อการค้า (commercial agriculture) ส่งไปขายภาคตะวันออกของสหรัฐอเมริกา และยุโรปแต่มีแรงงานจำกัด และได้ใช้เครื่องจักรในภาคการเกษตร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต (productive force) และสามารถผลิตสินค้าเป็นจำนวนมาก (mass production) ก่อนสงครามกลางเมือง สหรัฐอเมริกาเป็นเศรษฐกิจเกษตรกรรม หลังสงครามกลางเมืองเป็นเศรษฐกิจอุตสาหกรรม ผลิตภัณฑ์มวลรวมแห่งชาติ เกษตรกรรมมีอัตราส่วน 25% ในปี ค.ศ.1860 และมีอัตราการลดลงเหลือ 17% ในค.ศ.1910 แต่สาขาเกษตรกรรมสามารถเลี้ยงประชากรได้ทั่วประเทศและมีเหลือส่งออก

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1-8.

⁸ เบนจามิน เจ. โคเฮน, ปัญหาจักรวรรดินิยม, แปลโดย ลือชัย จุลาสัย, สุวัฒน์ ภากะสุด, กนกศักดิ์ แก้วเทพ และแมน สราวัตน์. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แพรวพินทยา, 2524), หน้า 9.

⁹ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, ประวัติศาสตร์การปฏิวัติอุตสาหกรรมเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2549), หน้า 195-196.

ส่วนผลผลิตอุตสาหกรรม ในปี ค.ศ.1914 เติบโตเป็น 12 เท่าของ ค.ศ.1860 ในปี ค.ศ.1864 สหรัฐอเมริกาผลิตเหล็กกล้าได้ 13,000 ตัน ในปี ค.ศ.1910 ผลิตได้ 28 ล้านตัน ถ่านหินผลิตได้ 20 ล้านตันใน ค.ศ.1860 ขยายเป็นผลิตได้ 500 ล้านตันใน ค.ศ.1910 น้ำมันปิโตรเลียมจาก 0.5 ล้านบาร์เรลใน ค.ศ.1860 เป็น 209 ล้านบาร์เรลใน ค.ศ.1910 อุตสาหกรรมสิ่งทอฝ้ายใช้ฝ้ายเพิ่มจาก 845,000 เบล (bale) เป็น 48 ล้านเบล ผลผลิตอุตสาหกรรมของสหรัฐอเมริกาเริ่มมากกว่าผลผลิตสาขาเกษตรกรรมใน ค.ศ.1890 และใน ค.ศ.1894 สหรัฐอเมริกาได้ขึ้นเป็นอุตสาหกรรมของสหรัฐอเมริกาคิดเป็นเกือบ 2 เท่าของเยอรมนี¹⁰ เศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกา เติบโตสูงสุด อาจเรียกว่าเป็นยุคทอง (Golden Age) อีกทั้งสหรัฐฯ เป็นดินแดนแห่งเสรีภาพ ภายใต้คำกล่าวที่ American Dream ในปี ค.ศ.1913 เฮนรี ฟอร์ด (Henry Ford 1863-1947) สามารถคิดค้นระบบสายพานการผลิตโดยเริ่มใช้ระบบการประกอบแบบเคลื่อนที่ (moving assembly) คือเคลื่อนย้ายสิ่งผลิตมาใส่ชิ้นส่วนเพิ่มเป็นจุด ๆ ในการผลิตรถยนต์ ทำให้ผลิตได้รวดเร็วมากขึ้น¹¹ และอาจกล่าวได้ว่าการก้าวขึ้นเป็นประเทศอุตสาหกรรมอันดับหนึ่งของโลก เป็นการเพิ่มกำลังอำนาจของชาติ และส่วนหนึ่งของผู้นำต้องการให้สหรัฐฯมีบทบาทเป็นผู้นำโลก อย่างไรก็ตามสงครามโลกครั้งที่ 1 เกิดขึ้นใน ค.ศ.1914 ชาวสหรัฐอเมริกา ก็ยังไม่พร้อมที่จะทำบทบาทผู้นำนี้ แม้จะเข้าไปมีส่วนร่วมในสงคราม แต่หลังสงครามแล้วสหรัฐฯ หวนกลับไปใช้นโยบายโดดเดี่ยว จนกระทั่งหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ค.ศ.1945 สหรัฐอเมริกาจึงเกี่ยวข้องกับโลก¹²

3.1.3 ทุนนิยมการเงิน (Financial Capitalist) เป็นทุนที่ไม่ต้องอาศัยปัจจัยการผลิตอื่น ๆ เงินกลายเป็นสินค้า และนำเงินเข้ามาเก็งกำไร (spectaculartion) ในตลาดการเงิน (financial market) และทุนนิยมจะนำเงินไปลงทุนในการเก็งกำไรจากค่าเงิน ซึ่งเปลี่ยนไปจากในอดีตที่เงินเป็นเพียงสื่อเพื่อการแลกเปลี่ยน หลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมในประเทศอังกฤษ ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมขยายตัวทั้งด้านการค้าและการลงทุน สหรัฐอเมริกาเริ่มเข้ามามีบทบาทต่อระบบเศรษฐกิจโลกแทนอังกฤษหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี ค.ศ.1947 (พ.ศ.2490) มีการกำหนดใช้มาตรฐานปรัวรรตทองคำ (Gold Exchange Standard) ภายใต้ข้อตกลง "Bretton Wood" สหรัฐอเมริกาปล่อยเงิน

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 209.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 217.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 234-235.

* มาตรฐานปรัวรรตทองคำ (Gold Exchange Standard) ภายใต้ข้อตกลง "Bretton Wood" เป็นข้อตกลงโดยใช้อัตราแลกเปลี่ยน 35 ดอลลาร์ต่อทองคำ 1 ออนซ์ และให้ประเทศต่าง ๆ ที่ใช้มาตรฐานเดียวกัน ให้เก็บเงินดอลลาร์เป็นทุนสำรองระหว่างประเทศ อ้างใน สมภพ มานะรังสรรค์, **พลวัตของระบบการเงินโลกกับผลกระทบต่อไทย**, (กรุงเทพฯ: เอดิชั่นเพรส, 2549).

ดอลลาร์ออกสู่เศรษฐกิจโลกอย่างต่อเนื่อง ทั้งการให้ความช่วยเหลือต่างๆ แก่ต่างประเทศรวมถึงการใช้จ่ายในสงครามเวียดนาม เป็นเหตุผลทำให้นานาประเทศเกิดความกังวลในเสถียรภาพของสหรัฐฯ อังกฤษนำเงินดอลลาร์ส่วนหนึ่งที่ตนมีอยู่มาขอแลกเปลี่ยนทองคำคืน การกระทำดังกล่าวสร้างความวิตกให้กับสหรัฐอเมริกาเป็นอย่างมาก จนสหรัฐอเมริกาต้องประกาศยกเลิกระบบบิรวรรตทองคำ และเปลี่ยนไปใช้ระบบค่าเงินลอยตัวแบบมีการจัดการ (Managed Floating Exchange Rate) เมื่อ 15 สิงหาคม 1971 ต่อมาสหรัฐอเมริกาประกาศยกเลิกระบบ “Bretten Wood” และเปลี่ยนไปใช้ระบบค่าเงินลอยตัวแบบมีจัดการ สหรัฐฯ กำหนดช่วงการขยายตัวขึ้นลงอยู่ในช่วงแคบ ๆ เพียง 2.25% จากการประชุมสมัชชาโอเปกในกรุงวอชิงตันดีซี เมื่อ 16 ธันวาคม 1971 แต่ในที่สุดการกำหนดช่วงไม่สามารถควบคุมได้จนต้องปล่อยค่าเงินลอยตัวอย่างเสรี¹³ ทั้งนี้เพราะสหรัฐฯ ได้รับผลกระทบจากวิกฤติน้ำมันของกลุ่มโอเปก กำหนดขายน้ำมันโดยการอิงกับทองคำแทนสกุลเงินดอลลาร์ การปล่อยค่าเงินลอยตัวอย่างเสรี ค่าเงินดอลลาร์สหรัฐฯ ตกต่ำมาก ทำให้เงินเฟ้อและสินค้าแพง ตลอดจนราคาน้ำมันส่งผลกระทบต่อภาคอุตสาหกรรมการผลิตต่าง ๆ รวมทั้งญี่ปุ่นก็ได้รับผลกระทบหลังการยกเลิกข้อตกลง “Bretton Woods” ทำให้ค่าเงินเยนแข็งและส่งผลให้ค่าแรงภายในประเทศสูงขึ้น จนในที่สุดญี่ปุ่นต้องย้ายฐานการผลิตมาสู่ในภูมิภาคเอเชียรวมถึงประเทศไทย

ค.ศ.1973 (พ.ศ.2516) เกิดการขยายตัวของระบบเงินตรา และเงินได้กลายเป็นสินค้าและเข้าสู่ตลาดการเงิน ตลาดการเงินโลกผันผวนจากการซื้อและขายเงินดอลลาร์ การค้าเงินตราต่างประเทศเพิ่มขึ้น 3-4 เท่าตัว จนเกิดตลาดซื้อขายเงินตราล่วงหน้าในตลาดเงินตราระหว่างประเทศในชิคาโก(The Chicago International Monetary Market – (IMM) ในปี 1972¹⁴ โดยใช้ “Futures” “Forwards” “Swap” “Options” ฯลฯ เป็นเครื่องมือในการบริหารความเสี่ยง ในตลาดเงินล่วงหน้า ดังนั้นการซื้อขายสัญญาล่วงหน้าจึงกลายเป็นสิ่งจำเป็นในการบริหารความเสี่ยง ยิ่งไปกว่านั้นการเคลื่อนไหวของตลาดเงินจากนโยบายค่าเงินลอยตัวของสหรัฐฯ ทำให้นักเก็งกำไรสามารถหาประโยชน์จากการเก็งกำไร (Speculation) ในทศวรรษที่ 1980¹⁵จนนำไปสู่วิกฤตหนี้ (Debit Crisis) ในเม็กซิโก และต้องขอความช่วยเหลือจาก IMF และลามไปยังละตินอเมริกา ได้แก่บราซิล อาร์เจนตินา ฯลฯ จากเหตุการณ์วิกฤตหนี้ ทำให้ต้องจัดการประชุม “Plaza Accord” ภายใต้เงื่อนไข

¹³ สมภพ มานะรังสรรค์. พลวัตของระบบการเงินโลกกับผลกระทบต่อไทย, (กรุงเทพฯ: เอดิสันเพรส, 2549), หน้า 11-20.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 36.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 36-38.

การแข่งขันค่าเงินสกุลอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เงินดอลลาร์ และทางกลุ่มจะร่วมมือกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย¹⁶ สำหรับประเทศไทยเงินทุนเริ่มไหลเข้าตั้งแต่ปี ค.ศ.1990 จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ต้มยำกุ้งในปี ค.ศ. 1997 (พ.ศ.2540)

พัฒนาการของระบบทุนนิยมที่กล่าวมาข้างต้น ผู้เขียนต้องการศึกษาเพียงพัฒนาการของระบบทุนนิยมการค้ามาเป็นทุนนิยมอุตสาหกรรมเพียงเท่านั้น โดยจะศึกษาเฉพาะลักษณะของทุนนิยมการค้าที่ครอบงำและมีอำนาจขึ้นในระบบการศึกษาของไทย ดังจะกล่าวในบทต่อไป

3.2 ภูมิหลังการเกิดขึ้นชนชั้นนายทุนและธุรกิจการค้าในสังคมไทย

ก่อนการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงในสมัยรัชกาลที่ 4 พระมหากษัตริย์เป็นผู้ทำการค้าจากการผูกขาดการค้าโดยพระคลังข้างที่ ซึ่งเป็นการค้าต่างประเทศในระบบบรรณาการ “จิ้มก้อง” กับประเทศจีน กล่าวคือในสมัยสุโขทัยพระมหากษัตริย์ส่งคณะทูตไปเป็นตัวแทนพระองค์โดยนำเครื่องบรรณาการไปยังประเทศจีน เพื่อกระชับความสัมพันธ์แบบรัฐต่อรัฐ จีนอนุญาตให้ไทยขายสินค้าและสิทธิต่าง ๆ โดยไม่ต้องเสียภาษี¹⁷ การที่รัฐต้องใช้พ่อค้าจีนทำการติดต่อการค้า เพราะชาวจีนมีความชำนาญทางด้านการค้ามานานและมีประสบการณ์ทางด้านการค้าทางทะเล¹⁸ แสดงให้เห็นว่าชาวจีนมีความชำนาญโดยเฉพาะทางด้านการค้ามาตั้งแต่ในอดีต อีกทั้งกฎหมายจีนไม่อนุญาตชาวต่างชาติเข้าไปทำการค้ายกเว้นชาวจีนโพ้นทะเล¹⁹ ในสมัยอยุธยาการค้ารุ่งเรือง พระมหากษัตริย์ให้พ่อค้าชาวจีนและอินเดียทำหน้าที่ติดต่อการค้าต่างประเทศ และให้สิทธิแก่พ่อค้าทำการค้าส่วนตัวได้ พ่อค้าเหล่านี้มิได้เป็นข้าราชการโดยตรง แต่อาศัยประสบการณ์ทางการค้าหารายได้ให้แก่

¹⁶ วราภรณ์ ทินานนท์, ประวัติการค้าไทย, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์รวมสาส์น, 2516), หน้า 68.

¹⁷ “จิ้มก้อง” คือการเจริญทางพระราชไมตรีด้วยการถวายเครื่องบรรณาการ จิ้มก้อง เป็นภาษาจีน “จิ้ม” แปลว่า ให้, “ก้อง” แปลว่า ของก้านัล สนการทำการค้ากับจีนในสมัยโบราณ พ่อค้ามักจะนำของก้านัลไปให้เพื่อขอความสะดวกในการทำการค้าขาย แต่จีนมักถือว่าการที่มาจิ้มก้อง เป็นการสวมมิกัด ขอเป็นเมืองขึ้น เมื่อมีของก้านัลมาให้ นอกจากจีนจะให้ความสะดวกในการทำการค้าแล้ว พระเจ้ากรุงจีนยังตอบแทนด้วยของก้านัลอย่างมากมายด้วย พ่อค้าไทยจึงนิยมไปจิ้มก้อง ที่มา วิกิพีเดีย.

ประวัติ (ออนไลน์) (2553, มิถุนายน 22) แหล่งที่มา <http://th.wikipedia.org/wiki/>.

¹⁷ วราภรณ์ ทินานนท์, ประวัติการค้าไทย, พิมพ์ครั้งที่ 4 หน้า 116.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 44.

¹⁹ ญาดา ประภาพันธ์, ระบบเจ้าภาษีนายอากร สมัยกรุงเทพฯ ยุคต้น, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พันธกิจ, 2548), หน้า

พระมหากษัตริย์ ซึ่งพ่อค้าจะได้รับความคุ้มครองทางการค้าส่วนตัวเป็นการตอบแทน²⁰ ตลอดจนการได้รับอภิสิทธิ์ทางการค้าตามกฎหมายจากรัฐ ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของคณะทูต²¹ ในสมัยพระบรมไตรโลกนาถทรงแต่งตั้งพ่อค้าให้เป็นขุนนาง หากชาวต่างชาติทำประโยชน์ให้แก่ราชการก็สามารถรับราชการ และมีโอกาสขึ้นสู่ตำแหน่งสูงได้ เช่นตระกูลขุนนาค (ชาวเปอร์เซีย)²² โดยกำหนดศักดินาให้ข้าราชการที่มีหน้าที่รับผิดชอบการค้าต่างประเทศเป็นผู้ควบคุมการคลัง และการค้าเรือสำเภาโดยให้ตำแหน่งเป็นโกษาธิบดี(พระคลัง) ว่าราชการกรมท่าถือศักดินา 10,000 และแบ่งกรมท่าออกเป็นกรมท่าซ้ายและกรมท่าขวา กรมท่าซ้ายขึ้นกับพระโขนงหรือราชเศรษฐี ทำหน้าที่ค้าขายกับจีนและดูแลชาวจีนในอยุธยา ส่วนกรมท่าขวาขึ้นกับจุฬาราชมนตรีฝ่ายแขก รวมชาวอินเดีย เปอร์เซีย อาหรับและแขกมัวร์²³ และเพิ่มบทบาทพระคลังสินค้าในการกำกับดูแลสินค้าเข้าและออก ตลอดจนการผูกขาดสินค้าบางชนิด ดังนั้นพระคลังสินค้าจึงซื้อสินค้าราคาถูกลงและขายสินค้าในราคาแพง ทำให้มีรายได้มากขึ้น²⁴ เดิมทีพระคลังสินค้ามีหน้าที่เพียงเก็บส่วยและนำส่วยที่เหลือไปแลกกับสินค้าฟุ่มเฟือยจากต่างประเทศ²⁵ นับเป็นสถาบันเดียวที่สามารถทำการผูกขาดการค้ากับพ่อค้าต่างประเทศกับรัฐต่างๆ ได้ถูกต้องตามกฎหมาย ทางตรงกันข้ามระบบการค้าดังกล่าวก่อให้เกิดอุปสรรคด้านการค้าของเอกชน กล่าวคือพ่อค้าท้องถิ่นไม่สามารถดำเนินงานได้อย่างอิสระถ้าไม่พึ่งพาระบบราชการภายใต้การค้าผูกขาดของรัฐ บรรดาพ่อค้าต่างสร้างความสัมพันธ์ที่แนบแน่นในระบบราชการหรือพระคลังสินค้าในทางหนึ่งทางใดเสมอ²⁶ ขุนนางที่มีหน้าที่รับผิดชอบงานด้านพระคลังสินค้า ไม่ว่าจะเป็นพระยาโกษาธิบดี พระยาโขนงหรือราชเศรษฐี หรือพระจุฬาราชมนตรี ท่านเหล่านี้มักจะมีการค้าเรือสำเภาที่เป็นของส่วนตัวด้วย²⁷ ขุนนางที่ทำการค้าเรือสำเภา เช่น พระยาพระคลัง (ทุน) (ต่อมาเป็นเจ้าของพระยารัตนธิเบศร์ สมุหนายก ต้นสกุลรัตนกุล) ว่าที่กรมท่าในสมัยพระพุทธยอด

²⁰ สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร, ต้นกำเนิดของชนชั้นนายทุนในประเทศไทย (พ.ศ.2398-2453). (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2523), หน้า 45.

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 9-10.

²² ผาสุก พงษ์ไพจิตรและคริส เบเคอร์. เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเก่า. พิมพ์ครั้งที่ 3. เชียงใหม่, 2546. หน้า 117.

²³ ทุนวิจิตรมาตรา. ประวัติการค้าไทย, หน้า 116.

²⁴ ผ่องพันธ์ สุภัทรพันธ์, "การศึกษาประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพระคลังสินค้า". วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตศึกษาศาสตร์คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2511.

²⁵ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสุธี ประศาสน์เศรษฐ์, ระบบเศรษฐกิจไทย พ.ศ.2394-2453. อ้างใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย จนถึง พ.ศ.2484. (กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ร่วมกับ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2527), หน้า 169.

²⁶ สังคิต พิริยะรังสรรค์, ทุนนิยมขุนนางไทย (พ.ศ.2475-2503). (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์,) หน้า 24.

²⁷ วราภรณ์ ทินานนท์, ประวัติการค้าไทย, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์รวมสาส์น, 2516) หน้า 66-69.

ฟ้าฯ ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นเศรษฐีเรือสำเภา²⁸ และพระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นเฉษฎาภินทร (รัชกาลที่ 3) เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งกรมคลัง นอกเหนือจากหน้าที่จัดส่งเรือสินค้าไปค้ากับต่างประเทศแล้ว ยังมีเรือสำเภาเป็นการส่วนตัวพระองค์เป็นจำนวนมากจนถูกเรียกว่า “เจ้าสัว” ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้ได้กลายเป็นนายทุนในเวลาต่อมา

3.2.1 กำเนิดระบบเจ้าภาษีนายอากรกับการดำเนินธุรกิจของตน

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น การค้าเป็นแบบผูกขาดโดยพระคลังสินค้า ตลอดจนเกิดระบบเศรษฐกิจเงินตราขึ้น รัฐต้องการสินค้าเพื่อนำมาขาย และการเกณฑ์แรงงานสามารถเปลี่ยนเป็นเงินแทนได้ รัฐเปลี่ยนแปลงกฎหมายลดการเข้าเดือนจากเดิม 4 เดือนในปีหนึ่งมาเป็น 3 เดือนในสมัยรัชกาลที่ 2 และสามารถชำระเงินค่าราชการแทนได้ พระมหากษัตริย์อนุญาตให้ข้าราชการหรือเอกชนมาช่วยทำการเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ส่วนเกินแบบผูกขาด²⁹ การผูกขาดภาษีทำได้ทั้งข้าราชการและเอกชน โดยรัฐเป็นผู้กำหนดชนิดอากรขึ้นในกรมต่างๆ³⁰ การประมุขจากการผูกขาดการเก็บภาษีอากรให้แก่รัฐ ตลอดจนผูกขาดการขายสินค้าหากผู้ประมุขได้ ก็จะได้บรรดาศักดิ์เป็นขุนหรือหมื่น มีศักดินา 400 ไร่ มีอำนาจทั้งด้านการบริหารและการคลัง ตลอดจนการได้รับตำแหน่ง “เจ้าภาษี”³¹ และสามารถทำกำไรจากผลผลิตส่วนเกินภายใต้การคุ้มครองของศักดินา การผูกขาดภาษี แสดงให้เห็นว่ารัฐเปิดโอกาสให้เอกชนดำเนินการ และเปิดโอกาสให้ชาวจีนสามารถสะสมความร่ำรวยจากการดำเนินการค้าให้กับพระมหากษัตริย์ เจ้านายและขุนนาง

ระบบเจ้าภาษีนายอากรแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ เจ้าภาษีอากรแบบผูกขาดและเจ้าภาษีจากการเช่าเหมามือ³² แม้สยามไทยเปิดการค้าเสรี ไทยถูกจักรวรรดินิยมอังกฤษบังคับให้ยกเลิกการค้าแบบผูกขาด แต่ระบบการผูกขาดภาษีอากรยังคงเฟื่องฟูอยู่ เพราะรัฐจัดเก็บภาษีผูกขาดภายในประเทศมากขึ้น เช่น การผูกขาดภาษีฝิ่น อากรสุรา บ่อนเบี้ย หอย เป็นต้น ต่อมาเจ้าภาษีนายอากร (ตระกูลบุญนาค) มีอิทธิพลมาก จึงยกเลิกระบบเจ้าภาษีนายอากร และทรงแต่งตั้งหอรษฎาการ

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 313-314.

²⁹ สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร, *ต้นกำเนิดของชนชั้นนายทุนในประเทศไทย (พ.ศ.2398-2453)*, หน้า 46-47.

³⁰ กรมศิลปากร, *ลัทธิธรรมเนียมมณฑลต่าง ๆ* (พระนคร : คลังวิทยา, 2515), 2: 176-179.

³¹ สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร, *ต้นกำเนิดของชนชั้นนายทุนในประเทศไทย (พ.ศ.2398-2453)*, หน้า 48.

³² เป็นการค้าระหว่างพระมหากษัตริย์กับพ่อค้าชาวจีน โดยการแต่งตั้งให้พ่อค้าชาวจีนเป็นเจ้าของ ซึ่งมีอำนาจการบริหารราชการ เก็บภาษีและทำการค้าของตัวเอง กำไรที่ได้จะแบ่งกันระหว่างเจ้าเมืองกับพระมหากษัตริย์ ระบบเช่าเหมามือเฟื่องฟูอยู่ทางภาคใต้ ซึ่งชาวจีนเป็นผู้ควบคุมกิจการเหมืองแร่ดีบุก อ้างจาก ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, *วิวัฒนาการทุนนิยมไทย*, หน้า 37.

พัฒนาขึ้นมาเป็นหน่วยงานจัดเก็บรายได้ให้แก่รัฐขึ้นแทน ในปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 และกลุ่มเจ้าภาษีนายอากรเหล่านี้ได้กลายเป็นนายทุนที่เกิดขึ้นในระยะแรกของสังคมไทย³³ ระบบเจ้าภาษีนายอากรไม่สามารถสร้างชนชั้นระดมฟือสระ เพราะเจ้าภาษีนายอากรสามารถสะสมทุนได้ เมื่อผนวกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบศักดินาหรือรัฐ โดยอาศัยอำนาจรัฐเป็นเกราะคุ้มครองกิจกรรมการผูกขาดกับเจ้านายหรือขุนนางผู้ใหญ่อย่างแน่นอนพื้นเสมอเพื่อคงไว้ซึ่งฐานะของตนเองเอาไว้ได้ เช่น จีนเต็ง (นายอากรเต็ง) หรือหลวงอุดมรัตน์พานิช เจ้าภาษีนายอากรบ่อนเบี้ย สุรา และฝิ่น และยังเป็นเจ้าของโรงสี โรงเลื่อย คู่ต่อเรือ ฯลฯ ประสบความสำเร็จทางการค้า เนื่องจากเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ และสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้ทรงอุปถัมภ์ไว้³⁴

ในช่วง พ.ศ.2412-2413 เจ้าภาษีนายอากรบางคนเป็นตัวกลางซื้อข้าว และนำไปขายให้ชาวยุโรป หากผู้ใดมีทุนมาก ก็จะมีร้านค้าข้าวตามเมืองท่าสำคัญ ๆ ใน ย่องกงและสิงคโปร์ เจ้าภาษีบางกลุ่มที่มีโรงสีข้าวก็สามารถควบคุมกระบวนการรับซื้อข้าว เริ่มตั้งแต่การซื้อข้าวจากชาวนาจนกระทั่งเป็นข้าวสาร และเจ้าภาษีส่วนใหญ่ก็จะขยายกิจการไปยังธุรกิจธนาคาร การเดินเรือ ถึงแม้ว่าระบบเจ้าภาษีนายอากรชาวจีนสามารถสร้างระบบเศรษฐกิจให้เติบโตในสังคม แต่นายทุนกลุ่มนี้ไม่ได้สร้างวัฒนธรรมทางการค้าใหม่ในสังคมไทย และยังคงวัฒนธรรมแบบอภิสิทธิ์และอุปถัมภ์ของศักดินาไทยเพื่อดำเนินธุรกิจเท่านั้น³⁵

3.2.2 พัฒนาการของระบบทุนนิยมการค้าหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง

สังคมไทยเริ่มเข้าสู่ระบบทุนนิยมหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ไทยถูกบังคับให้ยกเลิกระบบการค้าแบบผูกขาด และบังคับให้เก็บภาษีในอัตราภาษีร้อยละสาม ตลอดจนสิทธิสภาพนอกอาณาเขต การเปิดเสรีทางการค้า ทำให้เกิดระบบการแบ่งงานกันทำ และทำลายวิถีการผลิตแบบพอเพียงชีพ (Subsistence Economy) และเปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อการค้า อาจกล่าวได้ว่าระบบทุนนิยมที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งใหม่ในสังคมไทย

³³ สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร, ต้นกำเนิดของชนชั้นนายทุนในประเทศไทย (พ.ศ.2398-2453), หน้า 44-45.

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 54-63.

³⁵ พรพนี บัวเล็ก, "ลักษณะของนายทุนไทยในช่วงระหว่าง พ.ศ.2457-2482". (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543).

ค่านิยมและวัฒนธรรมของไทยไม่ชอบพ่อค้า และเห็นว่าพ่อค้าเป็นอาชีพของชนชั้นต่ำ ไม่รู้จักหัวนอนปลายเท้า

ชาวตะวันตกเข้ามาประกอบธุรกิจในสังคมไทยเป็นจำนวนมาก จากการนำเข้าสินค้าสำเร็จรูปและส่งออกสินค้าขั้นปฐม ได้แก่ข้าว ไม้สัก ไปยังประเทศแม่ ซึ่งชนชาติอังกฤษเป็นผู้เข้ามาดำเนินธุรกิจมากที่สุดถึงกว่า 70% ในเวลานั้น³⁶ สินค้านำเข้าส่วนใหญ่เป็นสินค้าสำเร็จรูปที่ผลิตจากเครื่องจักรอุตสาหกรรมในประเทศตะวันตก อาจกล่าวได้ว่าสังคมไทยถูกครอบงำจากทุนนิยมตะวันตกหลังการทำสนธิสัญญา และเนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม ระบบการผลิตเป็นแบบง่าย ๆ โดยใช้แรงงานมนุษย์และสัตว์ เป็นการผลิตเพื่อใช้เองภายในครัวเรือน ไม่ใช่ผลิตเพื่อการค้า การทำสนธิสัญญาเบาว์ริงถูกบังคับใช้เป็นเวลา 70 ปี และถูกยกเลิกไปในสมัยรัชกาลที่ 6 หลังสงครามโลกครั้งที่ 1³⁷

3.3 กำเนิดทุนนิยมตะวันตกในสังคมไทย

ทุนนิยมตะวันตกเข้ามาประกอบธุรกิจหลังการเปิดการค้าเสรี ส่วนใหญ่ประกอบธุรกิจการเป็นตัวแทนการค้า (Trading Firm) สุอะฮิระ อะกิระ ได้แยกประเภทกลุ่มทุนตะวันตกออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ (1) การประกอบธุรกิจเป็นตัวแทนการค้า (trading firm) (2) ธนาคารพาณิชย์ภายใต้อาณานิคม (Colonial Commercial Bank) (3) โรงงานเหมืองแร่ (4) วิศวกรหรือผู้ชำนาญการที่เป็นลูกจ้างของรัฐ และทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุน (sponsor) หรือเกี่ยวข้องกับราชการ เช่น ขนส่งทางน้ำ, รถราง, รถไฟ และสวนยางขนาดใหญ่ อาจกล่าวได้ว่า บริษัทบอร์เนียว เป็นบริษัททุนนิยมตะวันตกบริษัทแรกที่เข้ามาประกอบธุรกิจหลังการเปิดการค้าเสรี ในปี ค.ศ.1856³⁸ ในจำนวนกลุ่มทุนชาวตะวันตก บริษัทตัวแทนการค้า (Trading houses) มีเป็นจำนวนมากที่สุด ทุนนิยมการค้าต้องใช้เครื่องมือสมัยใหม่ทำการค้าเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมตลอดจนแนวทางปฏิบัติ และขยายการค้าส่งออกไปยังตลาดต่างประเทศ ในปี ค.ศ.1860 จำนวนบริษัทตะวันตกเพิ่มขึ้น ได้แก่

³⁶ เจมส์ ซี อินแกรม, การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในประเทศไทย 1850-1970, แปลโดย ชูศรี มณีพุกษ์, เฉลิม พจน์ เอี่ยมมกลา สุภาภรณ์ จรัสพัฒน์ ชิกโตมิ บรรณารักษ์การแปล, (ลอนดอน: สำนักพิมพ์อ็อกซ์ฟอร์ด, 2552), หน้า 4.

³⁷ ชาลววิทย เกษตรศิริ และกัณฐิกา ศรีอุดม (บรรณารักษ์การ), ราชอาณาจักรสยามและราษฎรสยาม (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2547), หน้า 14-15.

³⁸ ก่อนการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง พระมหากษัตริย์เป็นผู้ทำการค้าผูกขาด และทรงอนุญาตบริษัท Hunter and Hayes เพียงบริษัทเดียวในการส่งออกสินค้า ได้แก่ น้ำตาลและพริกไทย และนำเข้าสินค้าอุตสาหกรรมในปี ค.ศ.1824 อ้างใน Suehiro Akira, Capital Accumulation in Thailand 1855-1985, (Japan: Yuuki Kikaku, 1989), หน้า 42.

อเมริกัน 3 บริษัท, ฝรั่งเศส 1 บริษัท และเยอรมัน เริ่มเข้ามาเปิดสาขาเพื่อประกอบธุรกิจการเป็นตัวแทนการค้า (Trading houses) อีก 2 บริษัท และมีจำนวนบริษัทตัวแทนการค้าที่เพิ่มขึ้นในแต่ละปี ค.ศ.1924 รายงานจากสภาหอการค้า ระบุว่าบริษัทนำเข้าและส่งออกสินค้าสินค้า เป็นทุนนิยมตะวันตก หรือชาวอเมริกันเป็นเจ้าของ เป็นจำนวน 53 ราย จากบริษัทนำเข้าทั้งสิ้น 82 ราย หากรวมบริษัทของคนไทย ซึ่งจ้างชาวตะวันตกเป็นผู้นำสินค้าเข้า จะมีจำนวนทั้งสิ้น 61 บริษัท หรือมีจำนวนประมาณ $\frac{3}{4}$ ของจำนวนทั้งหมด³⁹

การดำเนินธุรกิจการเป็นตัวแทนการค้า (Trading firm) ทุนตะวันตกได้ขยายกิจการในธุรกิจประเภทอื่น ๆ โดยประมวลจากกิจการที่ดำเนินธุรกิจมาเป็นเวลาเกือบ 1 ศตวรรษ โดยแยกออกเป็นดังนี้ (1) การส่งออกสินค้าขึ้นปฐม ได้แก่ ข้าว ไม้สัก เขา, กุ้ง, ดีบุก, ไหมดิบ หนัง อัญมณี (2) การนำเข้าสินค้า ได้แก่ ฝ้าย ไหม เครื่องมือ กระจกอบปาน เครื่องจักร, รถยนต์ น้ำมัน ชิ้นส่วนอะไหล่ (3) โรงสีข้าว (4) โรงเลื่อย (5) กิจการเดินเรือ (6) ประกันภัยทางทะเลและประกันอัคคีภัย (7) ตัวแทนธนาคารพาณิชย์ภายใต้จักรวรรดินิยม (8) ตัวแทนบริษัทต่างประเทศและโรงงานท้องถิ่น ซึ่งบริษัทที่ประกอบธุรกิจการเป็นตัวแทนจากการเป็นตัวแทนนายหน้า

บริษัทที่ดำเนินกิจการเป็นระยะเวลาดังกล่าวได้แก่

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³⁹ Ibid., p. 42-43

ตารางที่ 1
Business Activity of Major European Trading Houses in Thailand

Name of Company	Year	Nationality	General Agent	Agent/Owner					Export		
				S	B	I	RM	SM	Rice	Teak	Others
The Anglo Siam Corp	1900	British	X	X		X	X	X	X	X	X
Barrow, Brown & Co., Ltd.	1871	Thai (British)	X			X					X
Berli Jucker & Co., Ltd.	1882	Thai (Swiss)	X	X	X	X	X				X
The Bombay Burmah Trading Corp	1887	British	X	X	X	X		X		X	
The Borneo Co.	1856	British	X	X	X	X	X	X	X	X	X
D. Couper-Johnston & Co., Ltd.	1912	Thai (British)	X			X			X		
Dietelm & Co., Ltd.	1872	Swiss	X	X		X					
The East Asiatic Co., Ltd.	1897	Danish	X	X		X	X	X	X	X	X
Ellerman's American Rice & Trading Co., Ltd.	1887	British	X	X	X	X			X		
The Int'l Engineering Co., Ltd.	1922	-	X	X		X		X			X
Louis T. Leonowens Co., Ltd.	1905	British	X			X				X	
E.C. Morod & Co., Ltd.	1907	British	X	X		X					
Steel rollers & Co., Ltd.	1934	British	X	X		X			X		
Windsor & Co., Ltd.	1871	German	X	X	X	X	X	X	X		

Sources: Bangkok Times, DBS, various years; Ministry of Commerce, IEDS., ปรากฏใน Suhiro A., p.45.

* Founded in Thailand

S = Shipping, B = Banking, I = Insurance, RM = Rice Mill, SM = Saw Mill

จากตาราง 3.2.1 นี้ จะเห็นว่าบริษัทและห้างค้าปลีกต่าง ๆ ในประเทศไทยส่วนมากเป็นบริษัท (Trading firm) ในรูปของหุ้นส่วน ซึ่งบริษัทและห้างเหล่านี้มีทั้งที่มาจากต่างประเทศ และที่มาจากเมืองไทย และที่มาจากเมืองจีน และที่มาจากเมืองอื่น ๆ

การเข้ามาประกอบธุรกิจของทุนนิยมตะวันตก ทำให้เกิดการรวมกลุ่มและตั้งเป็นสมาคม พ่อค้านำเข้าแห่งกรุงสยาม (The Siam Importers Association) เพื่อตกลงนำเข้าชนิดของสินค้า และราคา ในปีพ.ศ.2452 มีสมาชิกเริ่มแรก 21 ราย เช่น บริษัท ดิพเฮทแอนด์โก บริษัท อีสท์เอเชียติก บริษัทวินเซอร์ เป็นต้น⁴⁰ พ.ศ.2456 ทุนนิยมตะวันตกรวมตัวกันจัดตั้งสภาการค้านานาชาติ กรุงเทพฯ (Bangkok International Chamber of Commerce) มีสมาชิกเมื่อเริ่มก่อตั้ง 59 ราย มีสมาชิกทุกสาขาธุรกิจ ทั้งการเงิน ธนาคาร ประกันภัย การค้า การเดินเรือ ธุรกิจน้ำมัน ป่าไม้ เหมืองแร่ สำนักงานกฎหมาย ได้แก่ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ ธนาคารชาร์เตอร์ ธนาคารอินโดไชน่า บริษัทอาระกัน บริษัทเอเชียติกปิโตรเลียม บริษัทบอมเบย์เบอร์มา บริษัทบอร์เนียว บริษัทดีทแฮม บริษัทวินเซอร์ บริษัทปิกริมแอนด์โก บริษัทหลุยส์ ดี เลียวโนเวนส์ บริษัทแอสตันดาร์ดออย (นิวยอร์ก) บริษัทสยามสตรีมนาวิกेशन และสำนักงานกฎหมายติลเลอร์ กิ๊บบินส์ เป็นต้น⁴¹

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 เกิดการปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินโดยการรวมศูนย์อำนาจรัฐไว้ที่ส่วนกลาง และทรงเปลี่ยนแปลงระเบียบวิธีการบริหารราชการแผ่นดินแบบตะวันตก โดยจัดตั้ง 12 กระทรวงแทนการปกครองแบบจตุสดมภ์ (เวียง วัง คลัง นา) และตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ขึ้นดูแลการจัดเก็บภาษีแทนระบบเจ้าภาษีนายอากร ซึ่งการปฏิรูปในครั้งนี้มีบทบาทและประสิทธิภาพให้แก่พระคลังมหาสมบัติ ในเวลานั้นตระกูลขุนนามมีอิทธิพลด้านการผูกขาดภาษีและได้ควบคุมกรมสำคัญต่างๆ ได้แก่ กรมมหาดไทย กรมพระกลาโหมและกรมท่า หลังการตายของสมเด็จพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) รัฐได้โอนการดำเนินการประมุขภาษีต่าง ๆ ไปที่หอรัษฎากรพิพัฒน์

ประมาณปลายรัชกาลที่ 5 ระบบเศรษฐกิจระหว่างประเทศขยายตัวจากการส่งออกข้าวของไทย ซึ่งเกิดจากปัจจัยต่าง ๆ ในการส่งเสริมการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจไทย เกิดการขยายตัวของอุตสาหกรรมเหมืองแร่และการทำไร่ขนาดใหญ่ในประเทศอาณานิคม และความต้องการแรงงานหนาแน่น (extensive labour) ซึ่งแรงงานส่วนใหญ่เป็นชาวเอเชีย ได้แก่ ชาวจีนและอินเดียทำให้เกิดความต้องการข้าวเป็นจำนวนมาก (2) เกิดการพัฒนาระบบขนส่งทางทะเล กล่าวคือการพัฒนาเทคโนโลยีเรือเดินสมุทร เรือกลไฟ ช่วยให้ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย ตลอดจนการวางมีอัตราที่ถูก

⁴⁰ พรรณี บัวเล็ก. "สยาม" ในกระแสธารแห่งการเปลี่ยนแปลง: ประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่ รัชกาลที่ ๕. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แพนธิกา), 2547. หน้า 147

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 147-148.

อีกทั้งการพัฒนาเรือใบขนส่งสินค้าให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น⁴² (3) ความต้องการข้าวเป็นจำนวนมาก เกิดการขยายพื้นที่เพาะปลูกเพื่อเพิ่มผลผลิต (ไม่ได้เพิ่มเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มผลผลิต) ตลอดจนการ สร้างระบบชลประทาน เช่นคลองรังสิต ความต้องการที่ดิน ทำให้ที่ดินปรับราคาสูงขึ้น ในปี พ.ศ. 2412 มีการเปิดคลองสุเอซและการวางสายโทรเลขใต้น้ำระหว่างยุโรปและเอเชียเพื่อการติดต่อ ทางไกล การเปิดคลองสุเอซ เป็นการย่นระยะการขนส่งสินค้า และมีการสร้างทางรถไฟสายแรกคือ กรุงเทพมหานคร-นครราชสีมา การสร้างทางรถไฟก่อให้เกิดประโยชน์ เพราะสามารถอพยพแรงงานรับจ้าง จากภาคอีสานมารับจ้างทำนาในทุ่งรังสิตถึงปีละประมาณ 100,000 คน ซึ่งก่อนหน้านั้นการขนส่ง ระหว่างภาคกลางและภาคอีสานเป็นไปด้วยความยากลำบากตลอดจนการเพิ่มจำนวนประชากรใน ทวีปเอเชีย ต่อมา พ.ศ.2426 ไทยติดตั้งระบบโทรเลขสายแรกโดยเชื่อมระหว่างพม่าและไชน่่งอน ทำให้ ไทยสามารถรับข่าวสารการตลาดได้อย่างรวดเร็วอย่างมีประสิทธิภาพ จนสามารถแข่งขันกับตลาด ต่างประเทศได้ นอกเหนือจากปัจจัยที่กล่าวมา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงประกาศเลิกทาส ไพร่ถูกปลดจากพันธนาการจากระบบศักดินา และสามารถออกไปเป็น แรงงานเสรี เพื่อรองรับระบบทุนนิยม

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาระบบขนส่ง ส่งผลให้ตลาดข้าวของเอเชียอาคเนย์เชื่อมโยงเข้ากับ ตลาดข้าวในประเทศอื่น ๆ โดยเฉพาะจีนเป็นประเทศที่มีความต้องการข้าวสูง ซึ่งการส่งออกข้าวจาก เรือใบต้องใช้เวลานานในการขนส่ง และต้องส่งออกเป็นข้าวเปลือกหรือข้าวกล้องเพื่อรักษาคุณภาพ ข้าว จนกระทั่งศตวรรษที่ 19 ไทยและพม่าส่งออกข้าวที่สีแล้วเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ส่งผลให้โรงสีข้าว ขยายตัวตามไปด้วยเช่นเดียวกัน⁴³

3.3.1 ความต้องการนายหน้าของทุนนิยมตะวันตกเพื่อดำเนินการติดต่อการค้าและ ความจำเป็นที่ต้องเรียนรู้ภาษาต่างประเทศเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด

ทุนนิยมตะวันตกต้องอาศัยตัวแทนนายหน้าเพื่อทำการติดต่อการค้า เนื่องจากพ่อค้า พื้นเมืองมีความชำนาญการตลาดภายในประเทศภายใต้ระบบเจ้าภาษีนายอากรมาก่อน อีกทั้งทุน นิยมตะวันตกยินดีจ้างตัวแทนในระบบการค้าดังกล่าว เพราะชาวตะวันตกเคยประสบปัญหาในช่วง หลังสงครามฝิ่น เมื่อเข้าไปติดต่อการค้าจนพบอุปสรรคในความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรม

⁴² สมภพ มานะรังสรรค์, แนวโน้มพัฒนาการเศรษฐกิจไทย ในช่วงก่อนและหลังการปฏิรูปการปกครองในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, (สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544), หน้า 23.

⁴³ เรื่องเดียวกัน, 29.

ตลอดจนภาษาที่ใช้เพื่อการสื่อสาร นายทุนตะวันตกจึงจำเป็นต้องจ้างแรงงานที่มีความรู้ทางด้านภาษาอังกฤษและภาษาจีนเพื่อเป็นตัวกลางระหว่างบริษัทยุโรป, supplier และลูกค้า เพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่รายทุน จึงเป็นเหตุผลที่ทุนนิยมตะวันตกพอใจที่จะเลือกพ่อค้าชาวจีนเป็นนายหน้า เมื่อทุนนิยมตะวันตกเข้ามาประกอบธุรกิจในประเทศไทยหลังการเปิดการค้าเสรี ก่อให้เกิดการแข่งขันและความร่วมมือกันระหว่างทุนนิยมชาวจีนและทุนนิยมตะวันตก สำหรับทุนนิยมชาวจีนที่ให้ความร่วมมือกับนายทุนชาวยุโรปจะสอนให้ความรู้แก่พ่อค้าชาวจีนในการเป็นตัวแทนนายหน้า ซึ่งนับเป็นการเกิดขึ้นของระบบการค้าแบบใหม่ในประเทศไทย เพราะชาวจีนมีความชำนาญทางการค้าในประเทศไทยตลอดจนการสอนให้เป็นนายหน้าคอมปราโดร์ตามแบบตะวันตก เพราะพ่อค้าจีนสามารถพูดได้ทั้งภาษาจีนแต้จิ๋ว ฮกเกี้ยน หรืออาจพูดได้ทั้งสองภาษา ตลอดจนความรู้ภาษาอังกฤษเล็กน้อย และธุรกิจที่สำคัญของนายทุนตะวันตก ได้แก่กิจการส่งออก กิจการนำเข้า และการธนาคาร⁴⁴ ด้วยการว่าจ้างหรือจ่ายค่าบริการให้แก่ตัวแทน ซึ่งตัวแทนของทุนนิยมตะวันตก เรียกว่า “คอมปราโดร์” โดยทำหน้าที่เป็นตัวแทนในกิจการต่าง ๆ ได้แก่คอมปราโดร์ในกิจการของทุนตะวันตก คอมปราโดร์ซื้อสินค้าเพื่อส่งออก คอมปราโดร์จีนกู้ คอมปราโดร์เบงคัล⁴⁵ โดยทั่วไปคอมปราโดร์อาจเป็นลูกจ้างของบริษัทตะวันตก หรือเป็นบุคคลอิสระแต่ได้รับการสนับสนุนให้เป็นตัวแทนทำหน้าที่ติดต่อการค้ากับบริษัทตะวันตก⁴⁶ และคอมปราโดร์ส่วนหนึ่งได้สะสมทุนจนกลายเป็นนายทุนในเวลาต่อมา อาจกล่าวได้ว่าคอมปราโดร์เหล่านี้ เป็นการเกิดขึ้นของชนชั้นใหม่ หรือ “middle class” ในประเทศไทย

คอมปราโดร์ จะมีคุณสมบัติและความรู้เฉพาะในแต่ละสาขาอาชีพโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ ภาษาต่างประเทศ โดยจะได้รับค่าจ้างหรือค่านายหน้าในอัตราค่อนข้างสูง ถนนม ตระนา อ่างถึงคอมปราโดร์ของไทย ในปี ค.ศ.1935 ทำงานในบริษัทส่งออกข้าวชาวยุโรป ได้รับค่าตอบแทนเป็นเงินเดือนประจำในอัตราสูงถึง 6,000-8,000 บาท + ค่านายหน้า⁴⁷ ในขณะที่บทสัมภาษณ์ของสิริรัตน์ คอมปราโดร์จีนกู้ จะได้รับค่านายหน้า 500 บาท ซึ่งการได้รับผลตอบแทนในอัตราที่สูงในอาชีพคอมปราโดร์ชาวยุโรป แสดงให้เห็นได้หลายมุมมอง กล่าวคือ 1) นายทุนมีความต้องการแรงงานที่ผ่านการอบรมในสถาบันการศึกษาหลักสูตรที่สอดคล้องกับความต้องการของทุนใน

⁴⁴ Suehiro Akira, *Capital Accumulation Thailand 1855-1985*, p.87.

⁴⁵ สิริรัตน์ ศักดิ์เกรียงไกร. *ต้นกำเนิดของชนชั้นนายทุนในประเทศไทย (พ.ศ. 2398– 2453)*. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2523), หน้า 124-125.

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 156-157.

⁴⁷ ถนนม ตระนา. อ้างใน Suehiro Akira *Capital Accumulation in Thailand 1855-1985*, p.88.

ช่วงเวลานั้น 2) ช่วงเวลานั้นเกิดการขาดแคลนแรงงานซึ่งมีคุณสมบัติสอดคล้องกับความต้องการ ซึ่งเป็นไปตามกลไกตลาดคือเมื่ออุปทานมีน้อยกว่าอุปสงค์ก็ทำให้นายทุนต้องจ้างแรงงานในอัตราที่สูง ซึ่งการก่อตัวของคอมมิวนิสต์เหล่านี้ เป็นการเกิดขึ้นของชนชั้นใหม่หรือชนชั้นกลาง (Middle Class) ในสังคมไทย รวมไปถึงการเกิดชนชั้นแรงงานเสรี ฌองค์ เพ็ชรประเสริฐ เรียกว่า “แรงงานคอปขาว” (White Collar Worker) อาศัยความสัมพันธ์ระหว่างนายทุนกับแรงงานที่ผ่านการอบรมจนเกิดความชำนาญและสอดคล้องกับความต้องการของทุน โดยผ่านกระบวนการศึกษาเพื่อทำหน้าที่อบรม กล่อมเกล่าให้ได้แรงงานที่มีประสิทธิภาพตลอดจนเป็นเครื่องมือสร้างมูลค่าส่วนเกินให้แก่ทุนได้ ซึ่งแรงงานหรือคนเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้ทุนสามารถขับเคลื่อนไปอย่างมีพลวัต

สรุปหลังการเปิดเสรีการค้า เศรษฐกิจไทยถูกรวบงำจากระบบทุนนิยมการค้า ทุนนิยมตะวันตกเริ่มก่อตัวจากการสะสมทุนในการดำเนินกิจการการเป็นตัวแทนนำเข้าและส่งออก การดำเนินกิจการของทุนตะวันตกต้องอาศัยคอมมิวนิสต์ หรือตัวแทนการค้าอย่างน้อยก็ในระยะแรก และกระบวนการดำเนินกิจการของทุนตะวันตก ซึ่งเป็นระบบการค้าทางไกลต้องการบุคลากรที่มีความรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการติดต่อสื่อสาร และในเวลาต่อมาเมื่อระบบการค้าขยายตัวทุนจึงต้องการเสริมเพิ่มขึ้นในเวลาต่อมา

3.3.2 ทุนนิยมตะวันตกหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 – 2500

พ.ศ.2475 เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองของกลุ่มคณะราษฎร โดยคณะราษฎรนำโดย นายปรีดี พนมยงค์ และกลุ่มข้าราชการที่ไม่พอใจจากการถูกปลดจากราชการ เนื่องจากประสบปัญหาภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ (great depression) กลุ่มคณะราษฎรมีความเห็นว่าการปกครองโดยพระมหากษัตริย์เพียงองค์เดียวไม่สามารถแก้ไขปัญหาการตกต่ำของเศรษฐกิจโลกจนส่งผลกระทบต่อประเทศไทย นายปรีดี พนมยงค์ เสนอหลัก 6 ประการ⁴⁸ เพื่อให้ประชาชนอยู่ดี กินดี หลังการสวรรคตของรัชกาลที่ 5 ภาวะเศรษฐกิจโลกตกต่ำ และส่งผลกระทบต่อการค้าส่งออกข้าว ตลอดจนการผันผวนในอัตราแลกเปลี่ยนที่อิงเงินกับค่าเงินปอนด์สเตอร์ลิง จนถึงพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 จนนำมาสู่การปฏิวัติ 2475 แต่กลุ่มคณะราษฎรต้องประสบความล้มเหลวเนื่องจากเกิดความขัดแย้งกันเองภายในกลุ่มคณะราษฎร ทำให้รัฐบาลขาดเสถียรภาพในการบริหารราชการ และการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจจึงไม่ชัดเจน อีกทั้งคณะราษฎรไม่สามารถยกเลิก

⁴⁸ หลักหกประการของปรีดี พนมยงค์ ประกอบด้วย เอกราช การรักษาความสงบเรียบร้อยในการเศรษฐกิจ เสมอภาค เสรีภาพ และการศึกษา

ระบบกรรมสิทธิ์ เพราะต่างฝ่ายต่างรักษาผลประโยชน์ของตนเอง กล่าวคือกลุ่มศักดินาเก้าคงความ
อภิสิทธิ์ที่มีมาแต่เดิมโดยการรวมตัวกับพวกฝ่ายขวาในคณะราษฎรไม่ให้เปลี่ยนแปลงระบบ
เศรษฐกิจการเมือง ทำยที่สุดคณะราษฎรจึงเปลี่ยนแปลงได้เพียงระบบการเมืองจากระบบสม
บูรณาญาสิทธิธิมาเป็นระบบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ⁴⁹

พ.ศ.2481 ในรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม รัฐดำเนินนโยบายเศรษฐกิจชาตินิยม โดยมี
ความตั้งใจที่จะพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมชาติอื่น โดยรัฐเป็นผู้ลงทุน หรืออาจเรียกว่า
“ทุนนิยมโดยรัฐ” (State Capitalist)⁵⁰ ในกิจการรัฐวิสาหกิจ ซึ่งรัฐใช้การสะสมทุนจากภาคเกษตรซึ่ง
เป็นพื้นฐานเศรษฐกิจของไทยไปแลกกับเครื่องจักรอุตสาหกรรมราคาแพง ในการผลิตสินค้าอุปโภค
บริโภคภายในประเทศ และลดการนำเข้าสินค้าจากต่างประเทศ ซึ่งจอมพล ป. เคยกล่าวถึงความ
เจ็บปวดของคนไทยที่ต้องบริโภคสินค้านำเข้าจากต่างประเทศ จากการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจ
ภายใต้อำนาจของต่างชาติ โดยเริ่มดำเนินนโยบายเศรษฐกิจชาตินิยมภายใต้ คำขวัญ “ไทยทำ ไทย
ใช้ ไทยเจริญ” และ “เศรษฐกิจไทยเพื่อคนไทย”⁵¹ ทางด้านการทหารจอมพล ป. ต้องการให้รัฐมีความ
เข้มแข็งเช่นเดียวกับเยอรมันและญี่ปุ่น และต้องการกำจัดราชวงศ์ จากการยกเลิกการพระราชทาน
ยศและตั้งตัวเป็นผู้นำเช่นเดียวกับฮิตเลอร์และมุสโสลินี⁵² ตลอดจนนโยบายการควบคุมคนจีน ดร.
ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ให้เหตุผลว่าการดำเนินนโยบายดังกล่าวเพื่อต้องการให้ประเทศไทยกลายเป็น
ประเทศอุตสาหกรรม และต้องการส่งเสริมให้คนไทยประกอบการเศรษฐกิจมากขึ้น แต่คนไทยยัง
ขาดความชำนาญและเงินลงทุน รัฐบาลจึงเหมาะที่จะเป็นดำเนินการเอง หากเอกชนเป็น
ผู้ดำเนินการเองก็อาจจะเอาเปรียบพวกแรงงาน⁵³ รัฐเริ่มก่อตั้งกระทรวงอุตสาหกรรมขึ้นเมื่อ 5
พฤษภาคม 2485 และส่งเสริมภาคอุตสาหกรรมอย่างเร่งด่วนในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2

⁴⁹ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, “การแสวงหาระบบเศรษฐกิจใหม่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทย” ใน ฉัตรทิพย์ นาถ
สุภา และสมภพมานะรังสรรค์ ประวัติศาสตร์ ระบบเศรษฐกิจไทย จนถึง 2484, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ร่วมกับโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2527), หน้า: 52-53

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน.

⁵¹ Suheiro Akira, Capital Accumulation in Thailand 1855 – 1985, pp.107-108.

⁵² สร้อยมาศ รุ่งมณี, “การเปลี่ยนแปลงบทบาทของทุนอเมริกันต่อเศรษฐกิจการเมืองไทย ระหว่าง ปี พ.ศ.2501-
2533”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2548), หน้า 31.

⁵³ ขวลิต วายุกัตต์, การปฏิรูปเศรษฐกิจไทยในประเทศไทย พ.ศ. 2475-2485. ในฉัตรทิพย์ นาถสุภาและสมภพ
มานะรังสรรค์, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย จนถึง 2484, หน้า 605.

การขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นและการหมดอิทธิพลของทุนตะวันตก กลับทำให้นายทุนจีนหลายกลุ่มเติบโตขึ้นจากการซื้อกิจการของชาวตะวันตก และผลิตสินค้าเพื่อสนองความต้องการภายในประเทศ แต่ด้วยระบบการค้าส่วนใหญ่ตกอยู่ในมือของคนจีน ดังที่กล่าวมาแล้ว ในระยะนี้ญี่ปุ่นมีความเข้มแข็งทั้งทางการทหารและทางเศรษฐกิจ และเริ่มเข้ามาขยายอิทธิพล ตลอดจนการกดดันทุนนิยมตะวันตกและขับไล่ทุนตะวันตกให้ออกไปจากประเทศไทย จนสามารถเข้ามาแทนที่ทุนตะวันตก พ.ศ.2484 ญี่ปุ่นประกาศสงครามโลกครั้งที่ 2 จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในเวลานั้น ประกาศเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น ขณะที่นายปรีดี พนมยงค์และคณะ ติดต่อกับสหรัฐอเมริกา เพื่อขอเป็นสัมพันธมิตร แต่ในท้ายที่สุดญี่ปุ่นแพ้สงคราม ฝ่ายสัมพันธมิตรต้องการให้ไทยจ่ายชดเชย ในฐานะที่แพ้สงคราม แต่สหรัฐอเมริกาประกาศว่าไทยได้ร่วมเป็นสัมพันธมิตร ทำให้ไทยสามารถพ้นจากการแพ้สงคราม

ต่อมากิจการในรัฐวิสาหกิจเริ่มเสื่อมความนิยมในปลายทศวรรษ 1950 สาเหตุสำคัญมาจากการขาดประสิทธิภาพในทางปฏิบัติ รัฐวิสาหกิจถูกวิพากษ์วิจารณ์จากหลายฝ่าย รวมถึงธนาคารแห่งประเทศไทย และธนาคารโลกว่า ระบบการจัดการของรัฐวิสาหกิจไม่ดีและไม่มีกำไร คณะทำงานจึงให้คำแนะนำในการพัฒนาอุตสาหกรรม ซึ่งรัฐจำเป็นต้องส่งเสริมวิสาหกิจเอกชน และรัฐควรลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานอื่นๆ ที่จำเป็น ทั้งพลังงานและการขนส่ง ตลอดจนการลงทุนของต่างชาติถูกขัดขวางโดยกิจการของรัฐ และในอนาคตจะได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศจะขยายวงกว้างขึ้น ประการสุดท้าย ควรใช้การประนีประนอมอย่างชาญฉลาด กล่าวคือต้องลดความเกรงกลัวต่อบทบาทชาวจีน (ชาวต่างชาติ) ในภาคอุตสาหกรรม และเปิดโอกาสให้ข้าราชการบางคนได้ส่วนแบ่งจากเงินกำไรของรัฐวิสาหกิจใหม่ โดยแต่งตั้งข้าราชการผู้มีอิทธิพลให้เป็นกรรมการอำนวยการของบริษัทใหม่เหล่านี้ และโดยฐานะจะได้รับค่าตอบแทน ในขณะที่เดียวกันก็ให้ข้าราชการไทยควบคุมและดำเนินงานธุรกิจเหล่านี้ คำแนะนำที่กล่าวมา เป็นกระบวนการเพื่อสร้างผู้ประกอบการชาวไทย ซึ่งข้อเท็จจริง ผู้จัดการคนไทยส่วนมากทำงานในบริษัทต่างชาติ หรือบริษัทร่วมทุนหลายบริษัทอยู่แล้ว⁵⁴

กล่าวโดยสรุปการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจชาตินิยมในกิจการรัฐวิสาหกิจ ทุนตะวันตกเริ่มถูกลดบทบาทลงจากรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม รัฐดำเนินกิจการโดยรัฐเป็นผู้ลงทุนเองใน

⁵⁴ อินแกรม, การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในประเทศไทย 1850-1970. แปลโดย ชูศรี มณีพุกษ์, เฉลิมพจน์ เขียมกมลลา สุภาภรณ์ จรัสพัฒนีย์ ชิกโตมิ บรรณาธิการแปล, หน้า 340-341.

กิจการรัฐวิสาหกิจ ทั้งในระบบการค้าและอุตสาหกรรม และเริ่มลดบทบาทของทุนนิยมการค้า ตะวันตกของชาวตะวันตกหลังยกเลิกสนธิสัญญาการค้าลง

3.3.3 บทบาทของสหรัฐอเมริกา ตั้งแต่ พ.ศ. 2500

พ.ศ.2500 เกิดการปฏิวัติโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และสามารถแย่งชิงอำนาจจากจอมพล ป.พิบูลสงคราม สหรัฐฯให้การสนับสนุนรัฐบาลจอมพล สฤษดิ์ โดยการช่วยเหลือการให้เปล่า และการให้เงินกู้ ตลอดจนการช่วยเหลือในด้านอื่น ๆ เช่น การสนับสนุนทางด้านกองทัพ คมนาคม ขนส่ง การสร้างเขื่อน ฯลฯ สหรัฐฯ กลายเป็นผู้นำเศรษฐกิจโลก หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และการเกิดสงครามเย็นของ 3 ขั้วอำนาจ ระหว่างสหรัฐฯ จีน โซเวียต กล่าวคือ เกิดการแบ่งขั้วอำนาจของ ฝ่ายเสรีนิยมและฝ่ายคอมมิวนิสต์ ขณะที่สหรัฐฯ เป็นประเทศเสรีนิยม โซเวียตและจีนเป็นฝ่ายคอมมิวนิสต์ ซึ่งสหรัฐฯ ต้องการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคเอเชีย จนนำไปสู่สงครามเวียดนาม รัฐบาลไทยประกาศให้ความร่วมมือกับสหรัฐฯ ในการต่อต้านฝ่ายคอมมิวนิสต์ สหรัฐฯ ได้อาศัยไทยเป็นฐานทัพในการทำสงครามเวียดนาม ซึ่งทหารอเมริกันเดินทางเข้าสู่ประเทศไทยและใช้จ่ายเงินเป็นจำนวนมาก ทำให้เศรษฐกิจไทยขยายตัวอย่างสูง แต่สหรัฐฯ ไม่สามารถเอาชนะเวียดนามได้จึงได้ยุติสงครามและถอนกำลังกลับ จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นประกอบกับเกิดวิกฤตน้ำมัน ทำให้สหรัฐฯ หยุดให้เงินสนับสนุนแก่รัฐบาลและกองทัพ จึงเป็นสาเหตุให้รัฐไทยต้องกู้เงินจากธนาคารโลกและต้องดำเนินนโยบายตามคำแนะนำของธนาคารโลก และรัฐประกาศแผนพัฒนาเศรษฐกิจ การดำเนินยุทธศาสตร์ส่งเสริมการลงทุน และยุทธศาสตร์การผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า ตามคำแนะนำของธนาคารโลก

พ.ศ. 2502 รัฐดำเนินยุทธศาสตร์ส่งเสริมการลงทุนตามคำแนะนำของธนาคารโลก โดยการยกเว้นภาษีการนำเข้าเครื่องจักรอุตสาหกรรม เป็นเวลา 5 ปี ทุนนิยมสหรัฐฯ เริ่มเข้ามาดำเนินธุรกิจอุตสาหกรรมการผลิต ตามตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2

บริษัทอเมริกันที่ได้รับการส่งเสริมการลงทุน (พ.ศ.2502-2507)

ปี พ.ศ.	ประเภทอุตสาหกรรม	บริษัท
2502	อุตสาหกรรมยา อุตสาหกรรมแบตเตอรี่	เมอร์ค ซาร์ฟ แอนด์ โดมท์ เรย์แลม แบตเตอรี่
2503	อุตสาหกรรมแบตเตอรี่	เอเวอเร็ดี ประเทศไทย อีเอสบี ประเทศไทย
2505	อุตสาหกรรมเครื่องไฟฟ้า อุตสาหกรรมอื่น ๆ	เมเยอร์ ประเทศไทย คูมอท์ อิเล็กทรอนิกส์ ซิงเกอร์ ประเทศไทย ผลิตภัณฑ์ป่าไม้สยาม ไนลอนไทย
2506	อุตสาหกรรมเหมืองแร่ อุตสาหกรรมผลิตยาง อุตสาหกรรมโรงแรม อุตสาหกรรมอื่น ๆ	บริษัทเหมืองแร่ ไทยแลนด์ สเมลดิง แอนดรีไฟนิง ไพร์สโตน์ ประเทศไทย ไทย ไฮเต็ล โฟร์โมสอาหารนม อุตสาหกรรมเหล็กไทย-อเมริกัน
2507	อุตสาหกรรมเหมืองแร่ อุตสาหกรรมโรงแรม	บริษัทผลิตหินไทย บริษัท ไทยโลหะ สยามอินเตอร์คอนติเนนตัล นิภาลอคค์

ที่มา : คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน อ้างใน “Doing Business in Thailand”, Bangkok Bank Monthly Review (June 1966).p.24 อ้างโดย อุกฤษ ปัทมานันท์, สหรัฐอเมริกากับนโยบายเศรษฐกิจไทย, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตคณะรัฐศาสตร์ ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย บัณฑิตวิทยาลัย, 2527, หน้า 157.

นอกเหนือจากทุนสหรัฐฯ ที่เข้ามาประกอบกิจการในอุตสาหกรรมการผลิตของญี่ปุ่นและได้หันเข้ามาลงทุนในประเทศไทย ระหว่างพ.ศ.2503-2516 ดังนี้ตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 3

ทุนจดทะเบียนของประเทศที่เข้ามาลงทุนระหว่าง ปี พ.ศ.2503-2516 (ล้านบาท)

ประเทศ	จำนวน (ล้านบาท)	อัตราส่วนโดยเฉลี่ย (%)
สหรัฐอเมริกา	1,061.32	37.50
ญี่ปุ่น	468.14	16.54
ไต้หวัน	414.22	14.63
อื่น ๆ	885.84	31.30
รวม	2,819.52	100.00

ที่มา : คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน อ้างโดย ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, การขยายตัวของระบบทุนนิยมในประเทศไทย (พ.ศ.2488-ปัจจุบัน) ใน สมภพ มานะรังสรรค์ (บรรณาธิการ), **การขยายตัวของระบบทุนนิยมในประเทศไทย พ.ศ.2488-ปัจจุบัน** (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2524, หน้า 98).

สหรัฐอเมริกาเข้ามามีบทบาทสำคัญในสังคมไทย ภายใต้การแนะนำของสหรัฐอเมริกาและธนาคารโลกตามที่กล่าวมา บริษัทที่เข้ามาดำเนินกิจการในอุตสาหกรรมส่งออกตั้งแต่ พ.ศ.2502 จนถึง พ.ศ.2525 จะพบว่าบริษัทญี่ปุ่นเข้ามาดำเนินกิจการมากเป็นอันดับที่ 1 ตามด้วยสหรัฐฯ เป็นอันดับที่ 2 ในขณะที่อังกฤษมีสัดส่วนเพียงเล็กน้อยในอุตสาหกรรมการผลิต

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4

Investment in Thailand by Promoted Firms,
Classified According to Nationality: 1952-82

(Units: million baht, %)

Nationality	1959-65 (พ.ศ.2502-2508)	1960-72 (พ.ศ.2503-2515)	1960-82 (พ.ศ.2503-2525)
<i>Total Registered Capital</i> ⁵⁵	2,530 (100.0)	8,020 (100.0)	24,743 (100.0)
Thai	1,678 (66.4)	5,450 (68.0)	18,726 (75.7)
<i>Foreign</i>			
Japan	408 (47.9)	965 (37.5)	1,710 (28.4)
USA	106 (12.4)	356 (13.9)	600 (10.0)
Taiwan	145 (17.0)	404 (15.7)	696 (11.6)
Hong Kong	n.a	36 (1.4)	357 (5.9)
United Kingdom ⁵⁶	25 (2.9)	135 (5.3)	5305 (8.8)

Source: The Board of Investment, Annual Activity Report (in Thai), various issues.

พ.ศ. 2520-2533 รัฐดำเนินยุทธศาสตร์การผลิตเพื่อการส่งออก หลังเหตุการณ์ตุลาคม 2516 และ 2519 จากเหตุการณ์ชุมนุมประท้วงของกลุ่มนักศึกษา จนนำไปสู่เหตุการณ์เดือนตุลาคม ในสมัยรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร จนในที่สุดจอมพลถนอมต้องเดินทางออกนอกประเทศ หลังเหตุการณ์ดังกล่าว ประเทศไทยอยู่ในยุคของประชาธิปไตยเบ่งบาน จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใน

⁵⁵ Registered capital of firms granted promotion certificates. อ้างใน สร้อยมาศ รุ่งมณี, "การเปลี่ยนแปลง บทบาทของทุนอเมริกันต่อเศรษฐกิจการเมืองไทย ระหว่าง ปี พ.ศ.2501-2533", หน้า 31.

⁵⁶ Suheiro Akira, *Capital Accumulation in Thailand 1855-1985*, p.186.

สังคมไทยและจากคำแนะนำของธนาคารโลก ให้รัฐดำเนินนโยบายการผลิตเพื่อการส่งออกทดแทนการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า

อาจกล่าวได้ว่า โครงสร้างเศรษฐกิจไทยหลังการสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ระบบทุนนิยมมีแนวโน้มไปเป็นทุนอุตสาหกรรมแทนทุนการค้า ดังปรากฏในข้อมูลที่กล่าวมา และเริ่มลดบทบาทของทุนนิยมการค้าลง

ทั้งนี้ในระบบทุนนิยม ปัจจัยการผลิตเป็นปัจจัยสำคัญคือแรงงาน ซึ่งแรงงานเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญในการขับเคลื่อนให้ทุนเติบโต และเครื่องมือสำคัญในการสร้างแรงงานหรือบุคลากรให้มีคุณสมบัติที่สอดคล้องความต้องการของทุนก็คือ การศึกษา ซึ่งผู้เขียนจะกล่าวถึงพัฒนาการของการอาชีวศึกษาไทยในลำดับต่อไป

3.4 ภูมิหลังการศึกษาอาชีวศึกษาในสังคมไทย

การศึกษาไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นระบบการศึกษาในวัด โดยพระเป็นผู้สอน ส่วนการอาชีวศึกษาส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดทางบรรพบุรุษ ชุมชนและวัดโดยพระเป็นผู้สอน งานอาชีพได้แก่ ช่างหม้อ ช่างไม้ ช่างปูน ช่างย้อมหนัง ช่างย้อมสี ช่างทำขนม และช่างทำรองเท้า ผู้หญิงสานเสื่อและเป็นช่างทอ⁵⁷ ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีการรวบรวมช่างฝีมือต่าง ๆ ขึ้นเป็นกรมช่างสิบหมู่ ได้แก่ช่างเขียน ช่างปั้น ช่างแกะ ช่างปูน ช่างหุ่น ช่างหล่อ ช่างรัก และช่างแกะสลัก ส่วนอาชีพอื่น ๆ ก็มีการเรียนตามท้องถิ่นและยังดำรงอยู่จนถึงปัจจุบัน เช่น ถนนตีทอง ถนนดินสอ บ้านพานถม บ้านบุ บ้านช่างหล่อ⁵⁸ เมื่อชาวโปรตุเกสเข้ามาติดต่อกับการค้าในสมัยอยุธยา ได้นำวิทยาการสมัยใหม่เข้ามาเผยแพร่ เช่นการใช้ปืนใหญ่ การใช้ปืนไฟในสงคราม การต่อเรือเดินทะเล ตำรายาบางชนิด ตลอดจนวิธีการทำขนมหวาน เช่นทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง สังขยา เป็นต้น

สมัยรัชกาลที่ 3 ไทยทำสนธิสัญญาเบอริน อังฤษต้องการขยายการค้าในกรุงเทพฯ โดยตกลงให้จัดเก็บภาษีปากเรือ ซึ่งระบบการค้าของไทยถูกผูกขาดโดยพระคลังสินค้า สำหรับการสื่อสาร

⁵⁷ เจริญศรี เจริญวัฒน์, “นโยบายและการจัดการการอาชีวศึกษาของไทย ระหว่าง พ.ศ.2475-2503” (ปริญญา. การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2526), หน้า 14.

⁵⁸ ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, *การจัดและบริหารอาชีวศึกษา*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พิมพ์ดี, 1999), หน้า 37.

เป็นไปค่อนข้างยากลำบาก เพราะต้องใช้ถึง 4 ภาษา ได้แก่ภาษาไทย อังกฤษ โปรตุเกสและมลายู จึงสำเร็จ⁵⁹ แสดงให้เห็นถึงคนไทยยังขาดบุคลากรที่มีความรู้ทางด้านภาษาต่างประเทศ นอกเหนือจากการติดต่อเพื่อการค้าแล้ว ชาวต่างชาติยังให้ความรู้ด้านเทคโนโลยีและเทคนิคใหม่ๆ มาบริหารการค้า การบัญชีและการคลัง⁶⁰ในปี พ.ศ.2371 พวกมิชชันนารีอเมริกาได้เข้ามาเผยแพร่ศาสนาและให้ความรู้ ทางด้านวิทยาการใหม่ๆให้แก่สังคมไทย เช่น การแพทย์ การพิมพ์ การช่างต่างๆ และเริ่มก่อตั้งเป็นโรงเรียนแผนใหม่ขึ้นในประเทศไทย ปี พ.ศ. 2376 หมอสมิทได้ตั้งโรงพิมพ์แห่งแรกของประเทศไทย และหมอบลัดเลย์ซึ่งเป็นแพทย์ผู้มีชื่อเสียง เป็นนักหนังสือพิมพ์โดยนำความเจริญต่าง ๆ เช่น การปลูกฝิ่นป้องกันไข้ทรพิษ การผ่าตัดและพิมพ์หนังสือ และในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงเริ่มสมาคมกับบาทหลวงคาทอลิก และทรงศึกษาภาษาลาตินกับสังฆราชบัลเลอแก้วซ์ และเห็นความสำคัญของภาษาต่างประเทศ จึงจ้างหม่อมแอนนา จากประเทศสิงคโปร์ เพื่อมาสอนพระราชวงศ์เป็นระยะเวลา 7 ปี ซึ่งการอาชีวศึกษาในสมัยนี้ยังไม่เด่นชัด แต่เป็นการเรียนหนังสือและการสอนวิชาเพื่อประกอบอาชีพควบคู่กันไป ในเวลานั้นสังคมไทยกำลังประสบปัญหาลัทธิจักรวรรดินิยม จนไทยต้องยอมเปิดการค้าเสรีกับชาติตะวันตกจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ.2398 หลังการเซ็นสนธิสัญญา ทำให้โครงสร้างสังคมไทยเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบทุนนิยม และถูกผนวกเข้ากับเศรษฐกิจโลก เกิดการแบ่งงานกันทำ และทำลายเศรษฐกิจแบบพอเพียงชีพ หลังการเปิดการค้าเสรี ชาวตะวันตกเข้ามาประกอบธุรกิจการค้า และการลงทุน ทำให้เศรษฐกิจเติบโตอย่างรวดเร็ว ตลอดจนการนำวิทยาการสมัยใหม่เข้ามาในสังคมไทย⁶¹ ชาวตะวันตกประกอบการค้าจากการนำเข้าสินค้าสำเร็จรูปและส่งออกขั้นปฐม ทำให้เกิดระบบการค้าแบบใหม่ขึ้นในสังคมไทย เรียกว่า “ทุนนิยมพาณิชย์” หรือ “ทุนนิยมการค้า” ขึ้น กล่าวคือทุนต้องการแรงงานที่มีความรู้และความสามารถเฉพาะเพื่อเป็นเครื่องมือหนึ่งในการสร้างมูลค่าส่วนเกิน เช่น ความรู้ภาษาต่างประเทศเพื่อการติดต่อสื่อสาร การลงบันทึกับบัญชีซื้อขาย เป็นเทคโนโลยีใหม่ของระบบทุนนิยมโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ในสถาบันการศึกษา⁶² และการเกิดขึ้นของชนชั้นใหม่ในสังคม คือชนชั้นกลาง “middle class” หรือเรียกว่าพ่อค้านายหน้าหรือคอมปราโดร์ เสมียน

⁵⁹ คลังปัญญาไทย. **สนธิสัญญาเบอร์นี** (ออนไลน์) แหล่งที่มา <http://www.panyathai.or.th/wiki/index.php> (2553, กันยายน 20).

⁶⁰ ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์, **เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ** (เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ซิลด์เวอร์, 2546), หน้า 117.

⁶¹ ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, **ชนชั้นกลางไทยในกระแสทุนนิยม**. (กรุงเทพฯ: เติตสันเพรส, 2548), หน้า 45.

⁶² แล ดิลกวิทยรัตน์, “พัฒนาการของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในประเทศไทย” ใน สุมาลี ปิตยานนท์ (และคนอื่น ๆ). **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในประเทศไทย รายงานการวิจัย**. (กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 2-17.

3.4.1 ประวัติการกำเนิดอาชีวศึกษา

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูประบบราชการเพื่อให้ทัดเทียมกับชาติตะวันตก เนื่องจากการขยายลัทธิจักรวรรดินิยม ด้วยการรวมศูนย์อำนาจรัฐ และการตั้งกระทรวงแทนระบบเวียง วัง คลัง นา ตลอดจนระบบปฏิรูประบบการศึกษาในระบบโรงเรียนตามแบบตะวันตก ทรงเห็นความสำคัญของระบบการศึกษาระดับมัธยม พ.ศ.2414 ได้ตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับพระราชวงศ์ และข้าราชการ ส่งบุตรหลานเข้าเรียนเพื่อรับราชการ⁶⁴ ต่อมา พ.ศ.2427 รัฐได้จัดตั้งโรงเรียนสำหรับราษฎรทั่วไปขึ้นที่วัดมหรณพเป็นแห่งแรก⁶⁵ และขยายโรงเรียนไปตามหัวเมืองต่างๆ โดยตั้งโรงเรียนขึ้นในวัดต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนสามารถอ่าน ออก เขียนได้ และมีความประพฤติดี พ.ศ.2430 เริ่มก่อตั้งกรมศึกษาธิการ ตลอดจนการตั้งกระทรวงธรรมการในปี พ.ศ.2435

พ.ศ.2441 รัฐประกาศใช้โครงการศึกษา โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือสามัญศึกษาและการศึกษาพิเศษ โดยพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ เสนอการศึกษาพิเศษหรือการอาชีวศึกษา โดยประกาศการศึกษาพิเศษให้มีความรู้ชำนาญเฉพาะเช่น วิชาครู วิชาข้าราชการ วิชารังวัดทำแผนที่ วิชาศิลปกรรม วิชากฎหมาย วิชาแพทย์ วิชาช่าง วิชาหัตถกรรม วิชาช่างกล วิชาค้าขาย วิชาเพาะปลูก และอื่น ๆ และได้จัดตั้งเป็นโรงเรียนขึ้นตามสาขาวิชานั้น ๆ ให้เป็นโรงเรียนพิเศษ⁶⁶ ตัวอย่างเช่นด้านพาณิชย์กรรมนั้น มีจุดมุ่งหมายส่งเสริมให้ประชาชนนิยมเรียนด้านการค้าขาย เพื่อให้ประชาชนมีความรู้และความสนใจประกอบอาชีพการค้า อันเป็นการช่วยทำให้เศรษฐกิจของประเทศมั่งคั่งขึ้น ทั้งนี้เพราะรัฐตระหนักดีว่าในขณะนั้นชาวจีนมีบทบาททางการค้าเป็นอย่างมาก⁶⁷ ส่วนงานช่างอื่น ๆ นั้นน่าจะรองรับสำหรับอุตสาหกรรม และโครงการศึกษานี้ รัฐอนุญาตให้เปิดโรงเรียนเชลยศักดิ์ (โรงเรียนราษฎร) โดยแบ่งเป็นโรงเรียนเชลยศักดิ์ในบารุง และโรงเรียนเชลยศักดิ์นอกบารุง กล่าวคือ

⁶⁴ เจริญศรี เจริญวัฒน์, “นโยบายเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของไทย ระหว่าง พ.ศ.2475 – 2503,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2526), หน้า ข.

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 47-48.

⁶⁶ กรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ งานอาชีวศึกษาของกรมอาชีวศึกษา. หน้า 2. อ้างใน “จรรยา แสนจิตต์. นโยบายเกี่ยวกับการจัดการอาชีวศึกษาของไทย ระหว่าง พ.ศ.2475 - 2503. (วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2524), หน้า ค.

⁶⁷ อรสา ถาวรวงค์สกุล, “การจัดการศึกษาด้านพาณิชย์กรรมของกรมอาชีวศึกษา ระหว่าง พ.ศ.2503 – 2529”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ) 2531), หน้า 7.

รัฐควบคุมดูแลเฉพาะโรงเรียนเซนต์คิกตี้ในบารุงเท่านั้น⁶⁸ และในปีเดียวกัน ม.จ.หญิงพิจิตร จิราภา ได้จัดตั้งโรงเรียนการช่างซึ่งเป็นโรงเรียนสาขาหนึ่งของโรงเรียนราชินี ซึ่งนับเป็นโรงเรียนราษฎร์แห่งแรกของไทย ที่จัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาแบบต่างประเทศ โดยมีหลักสูตรและการสอนทำนองเดียวกับโรงเรียนอาชีวศึกษาของรัฐบาล

พ.ศ.2443 โครงการศึกษาได้เปลี่ยนเป็นแผนการศึกษา โดยจัดให้มีโรงเรียนฝึกหัดการขายของที่นักเรียนผลิต ทำบัญชีรายชื่อ⁶⁹ พ.ศ.2445 มีการแก้ไขปรับปรุงโครงการศึกษาออกเป็นสามัญศึกษาและวิสามัญศึกษา เรียกว่า “การศึกษาพิเศษ” โดยแบ่งเป็นสายสามัญและสายอาชีพอย่างชัดเจน ในช่วงระยะเวลานั้น สังคมไทยกำลังประสบปัญหาอิทธิพลของลัทธิจักรวรรดินิยม ดังนั้นจึงเป็นแรงผลักดันให้รัฐต้องใช้กำลังงบประมาณทางความมั่นคง ทำให้รัฐขาดเงินสนับสนุนการศึกษา โดยให้การสนับสนุนการศึกษาเฉพาะสายสามัญ เพราะรัฐต้องการบุคคลกรจำนวนมาก เพื่อรองรับระบบราชการจากการตั้งกระทรวงต่าง ๆ การอาชีวศึกษาจึงเติบโตไปอย่างช้า⁷⁰ อีกทั้ง ค่านิยมของสังคมไทยต้องการรับราชการมากกว่าความสนใจด้านการค้า⁷¹ ดังนั้นประชาชนจึงมุ่งที่จะศึกษาสายสามัญมากกว่าสายอาชีพ พ.ศ.2452 มีการปรับปรุงโครงการศึกษา และได้เริ่มจัดวิสามัญศึกษาอย่างจริงจัง และเปลี่ยนชื่อเป็น “อาชีวศึกษา”⁷² ซึ่งอาชีวศึกษาได้จัดตั้งโรงเรียนพาณิชยการขึ้นที่วัดมหาพฤฒารามเป็นแห่งแรก เมื่อ พ.ศ.2453

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 ราชการต้องหยุดรับบุคคลากร และหันมาสนับสนุนให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการอาชีวศึกษา ทั้งนี้เพราะระบบการค้าของไทยถูกรอบงำจากพ่อค้าชาวจีนเป็นสำคัญ ประการสำคัญประชาชนหันไปปลูกข้าวเพื่อขาย จากการขยายตัวทางเศรษฐกิจ จากการส่งออกข้าว หลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง อรสา ถาวรวงศ์สกุล อ้างว่า รัฐและชาวต่างชาติมีบทบาทสำคัญทางการค้ามากกว่าคนไทย ต่อมารัฐได้ปรับปรุงและขยาย

⁶⁸ สุทธิพงษ์ เฉลยพจน์, “การศึกษากระบวนการพัฒนานุเคราะห์ในโรงเรียนอาชีวศึกษาเอกชนในกรุงเทพมหานคร,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), หน้า 2.

⁶⁹ ถวัลย์ สนธิอนุเคราะห์. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย บัญญัติเกี่ยวกับการศึกษาไว้อย่างไร. มิตรครู 18 (15) : 31 กรกฎาคม 2519. อังโน จรรยา แสนจิตต์. “นโยบายเกี่ยวกับการจัดการอาชีวศึกษาของไทย ระหว่าง พ.ศ.2475 – 2503”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2526), หน้า ๗.

⁷⁰ เรื่องเดียวกัน.

⁷¹ อรสา ถาวรวงศ์สกุล, “การจัดการศึกษาด้านพาณิชยการของกรมอาชีวศึกษา ระหว่าง พ.ศ.2503 – 2529,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2531), หน้า 3.

⁷² เรื่องเดียวกัน.

การศึกษาทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ เพื่อต้องการให้พลเมืองทั้งหลายได้เล่าเรียนตามควรแก่
 อุตภาพ สำหรับสายวิสามัญ ได้แก่วิชาสิกขกรรม หัตถกรรม และพณิชยกรรม⁷³ดังพระราชดำรัส
 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ตอนหนึ่งในงานแสดงศิลปหัตถกรรมนักเรียนที่
 โรงเรียนสวนกุหลาบว่า

“การหาเลี้ยงชีพในทางหัตถกรรม เราผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดินก็กลัวว่าเย็นยันได้ว่า
 ไม่เป็นการเลวทรามกว่าการเป็นเสมียนหรือข้าราชการ ดังที่คนเป็นอันมากยัง
 สำคัญผิดอยู่นั้นเลย”

พ.ศ.2456 เปิดโรงเรียนเพาะช่าง เพื่ออุทิศถวายแด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัว ด้วยความร่วมมือข้าราชการในกระทรวงธรรมการ ครูและนักเรียน ในปีเดียวกัน กระทรวง
 ธรรมการได้วางโครงการศึกษาขึ้นใหม่โดยกำหนดให้สายวิสามัญศึกษา มีชั้นประถมศึกษาและ
 อุดมศึกษา และเพิ่มระดับมัธยมศึกษา เมื่อ พ.ศ.2458⁷⁴ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี พยายามส่งเสริม
 การศึกษาสายอาชีพให้ก้าวหน้าไปพร้อมกับการศึกษาสายสามัญ

พ.ศ.2464 โครงการศึกษาได้ดัดแปลงฉบับ พ.ศ.2456 และ พ.ศ.2458 อาชีพเสมียนยังคง
 ได้รับความนิยมอยู่บ้าง แต่นโยบายในการจัดการศึกษามุ่ง “การศึกษาสำหรับชาติ”^{*} เพื่อยกคนทั้ง
 ชาติให้มีความรู้สูงขึ้น โดยกำหนดเป็น 2 ภาคคือ (1) การศึกษาสำหรับทวยราษฎร์ ได้แก่ความรู้ทั้ง
 ฝ่ายสามัญศึกษาและการอาชีวศึกษา โดยให้ราษฎรมีความรู้เป็นพื้นไว้ทุกคน (2) การศึกษาพิเศษ
 ได้แก่ ความรู้ฝ่ายสามัญศึกษาที่เหนือจากนั้นขึ้นไป อันไม่จำเป็นสำหรับจะต้องรู้เสมอกันทุกคน
 เรียกว่า “มัธยมศึกษา” และการอาชีวศึกษาที่สูงขึ้นไปเป็นความรู้ที่ไม่บังคับ แล้วแต่ผู้ใดมีทุนทรัพย์
 และสติปัญญาที่จะเล่าเรียนได้เพียงใดก็เลือกเรียนได้ตามความพอใจ เรียกว่าพอควรแก่อุตภาพของ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁷³ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร ศธ. 42/13 การประชุมอุปราชาและสมุหเทศาภิบาล พ.ศ.2462. 5 ธันวาคม 2462 –
 17 มิถุนายน 2463.อ้างในเจริญศรี เจริญวัฒน์. หน้า จ.

⁷⁴ กระทรวงศึกษาธิการ. ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ..2435 – 2507. พิมพ์เป็นที่ระลึกครบเจ็ดสิบสองปี ของ
 กระทรวง 1 เมษายน 2507, หน้า 218.

* คำว่า “การศึกษาสำหรับชาติ” (National Education) เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ได้ให้ความหมายว่า การที่รัฐได้จัด
 การศึกษาให้แก่ประชาชนทั้งหญิงชายทุกคน ได้รับการศึกษาสูงขึ้นตามควรแก่อุตภาพและการจัดการศึกษาขึ้น ต้องมีทั้งด้าน
 สามัญศึกษาและอาชีวศึกษาให้พอเหมาะกันด้วย อ้างใน จรรยา แสนจิตต์. นโยบายและการจัดการการอาชีวศึกษาของไทย
 ระหว่าง พ.ศ. 2441-2474 (วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2524).

ตน⁷⁵ โดยรัฐให้ความสำคัญการอาชีวศึกษา และประกาศพระราชบัญญัติการศึกษา โดยประกาศให้ ประถมศึกษาปีที่ 1-3 เรียนวิชาสามัญ และชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-5 เรียนวิชาการพาณิชย⁷⁶ ทั้งนี้รัฐ ได้พัฒนาด้านการเรียนการสอน ดังตัวอย่างเช่น โรงเรียนพณิชยการวัดสามพระยา ได้เชิญอาจารย์ที่ ได้รับประกาศนียบัตรจากต่างประเทศ มาสอนวิชาภาษาอังกฤษ⁷⁷ ตลอดจนการปรับปรุงหลักสูตร การเรียนวิชาพิมพ์ดีดนอกเวลาเรียน⁷⁸ แม้รัฐพยายามสนับสนุนการพาณิชย แต่ก็ยังให้ความสำคัญ รองจากสายสามัญ⁷⁹ ในปี พ.ศ.2468 มีการประกาศโรงเรียนพณิชยการพระนครให้รวม 3 แผนก คือ พณิชยกรรม ภาษาจีนและแผนกเสมียนเอก รวมเป็นแผนกพณิชยกรรมเพียงอย่างเดียว

สรุปก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 โรงเรียนพณิชยการในสังกัดกรมวิสามัญ ศึกษา มีเพียง 2 โรง ได้แก่โรงเรียนพณิชยการวัดแก้วฟ้าล่าง และโรงเรียนพณิชยการวัดสามพระยา และมีโรงเรียนในสายอาชีวะอื่น ได้แก่ โรงเรียนฝึกหัดครูประถมชาย 1 โรง, โรงเรียนเพาะช่าง 1 โรง, โรงเรียนฝึกหัดครูประถมหญิง 1 โรง, โรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรม 1 โรง, โรงเรียนฝึกหัดครูมูล ประจำมณฑลต่าง ๆ หลายมณฑล⁸⁰

3.4.2 การอาชีวศึกษาหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 – 2502

พ.ศ. 2475 เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยคณะราษฎร นายปรีดี พนมยงค์ กำหนด หลักการศึกษาเป็น 1 ในหลัก 6 ประการ และพระยามโนปกรณนิติธาดา นายกรัฐมนตรี ประกาศ นโยบายการศึกษาสายอาชีพไว้ว่า “..... จะริบจัดตั้งโรงเรียนวิสามัญทั้งแผนกกสิกรรม อุตสาหกรรม และพณิชยการให้ครบถ้วน ตั้งแต่ประถมศึกษาขึ้นไป เพื่อจะได้ไม่มีแต่การเรียนหนังสือเป็นสามัญ ศึกษาส่วนเดียวเหมือนเดิมนี้”⁸¹ กระทรวงธรรมการได้ปรับปรุงแก้ไขและประกาศใช้แผนการศึกษา

⁷⁵ จรรยา แสงจิตต์. นโยบายและการจัดการการอาชีวศึกษาของไทย ระหว่าง พ.ศ.2441-2474 (ปริญญาการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2524).

⁷⁶ อรสา ถาวรวงศ์สกุล, “การจัดการศึกษาด้านพณิชยการของกรมอาชีวศึกษา ระหว่าง พ.ศ.2503 – 2529,” หน้า 8.

⁷⁷ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร ศธ.52.4/17 โรงเรียนพณิชยการวัดสามพระยา. 3 มิถุนายน 2475, เรื่อง เดียวกัน, หน้า 9.

⁷⁸ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร ศธ.52.1/22 โรงเรียนพณิชยการวัดแก้วฟ้า. 22 กุมภาพันธ์ 2471. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 9.

⁷⁹ อรสา ถาวรวงศ์สกุล, “การจัดการศึกษาด้านพณิชยการของกรมอาชีวศึกษา ระหว่าง พ.ศ.2503 – 2529,” หน้า 8.

⁸⁰ กรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. ประมวลบทความบริหารโรงเรียน. หน้า 42.

⁸¹ กระทรวงศึกษาธิการ. ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ.2435 – 2507. พิมพ์เป็นที่ระลึกเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง 1 เมษายน 2507, หน้า 87.

ชาติ พ.ศ.2475 ในปีเดียวกัน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ประชาชนได้รับการศึกษาทั้งด้านสามัญและวิสามัญตามความสามารถทางสติปัญญาและทุนทรัพย์ สำหรับวิสามัญหรือการศึกษาวิชาชีพจัดให้เหมาะแก่ภูมิประเทศ โดยแบ่งออกเป็น 3 หมวด ได้แก่ วิชากลสิกรรม หัตถกรรม พณิชยกรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานความรู้สำหรับประกอบการเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมต่าง ๆ⁸² และเริ่มเปิดสอนมัธยม พณิชยกรรมขึ้นในโรงเรียนมัธยมสามัญในบางจังหวัด โรงเรียนประถมพณิชยกรรมที่จังหวัดภูเก็ต โรงเรียนการช่างอุเทนถวาย โรงเรียนสอนวิชาเลขานุการที่โรงเรียนสตรีโชติเวช วัดเทพราชกุญชร โรงเรียนพณิชยกรรมหญิงที่โรงเรียนเสาวภาและโรงเรียนการเรือน

ในปี พ.ศ.2479 รัฐบาลประกาศใช้คำว่า “อาชีวศึกษา” แทนคำว่า “วิสามัญศึกษา” และกำหนดให้อาชีวศึกษารับช่วงต่อจากสามัญศึกษาทุกระดับ โดยแบ่งออกเป็น อาชีวศึกษาขั้นต้น, ขั้นกลาง และขั้นสูง โดยรับผู้จบประถมปีที่ 4, มัธยมตอนต้น และมัธยมตอนปลาย ตามลำดับ ในระยะนี้ได้เกิดโรงเรียนอาชีวศึกษาขึ้นหลายประเภทได้แก่ โรงเรียนช่างกล โรงเรียนช่างตัดเย็บเสื้อผ้า โรงเรียนช่างทอ โรงเรียนช่างไม้ โรงเรียนช่างเย็บหนัง และโรงเรียนช่างโลหะ เป็นต้น⁸³

พ.ศ.2481 มีพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม ในส่วนของกระทรวงธรรมการ โดยยุบกรมศึกษาธิการ แล้วตั้งกรมสามัญศึกษาและกรมวิชาการขึ้นเมื่อ 1 เมษายน 2482 โดยให้กรมสามัญศึกษามีหน้าที่จัดการศึกษาสายสามัญ ส่วนกรมวิชาการมีหน้าที่จัดการศึกษาด้านอาชีวศึกษาและได้เปลี่ยนชื่อเป็น “กรมอาชีวศึกษา” ในปี พ.ศ.2495⁸⁴ แม้รัฐพยายามส่งเสริมกรมอาชีวศึกษา แต่ยังประสบปัญหาด้านงบประมาณและบุคลากรที่จะไปสอนในโรงเรียนต่าง ๆ⁸⁵ ต่อมา รัฐได้ประกาศแผนการศึกษาในปี พ.ศ. 2494 โดยเน้นนโยบายทางการอาชีวศึกษาเป็นพิเศษ และเพิ่ม “หัตถศึกษา” โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะไม่ให้ล้มเหลวของงานอาชีพ อันเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิต ตลอดจนรัฐยอมให้เอกชนจัดสถานศึกษาเพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระของรัฐในการจัดการศึกษาระดับต่ำกว่าอุดมศึกษา และในระบุนี้อีก การอาชีวศึกษาเริ่มมีบทบาทมากขึ้น ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนอาชีวศึกษาและโรงเรียนเทคนิคเพิ่มขึ้น ตลอดจนรัฐบาลขยายการรับนักเรียนเพิ่มขึ้น พร้อมทั้งให้เพิ่มแผนเรียนวิชาชีพมากขึ้น ในปี พ.ศ.2495 กรมอาชีวศึกษาได้จัดตั้งวิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพฯ โดยการสนับสนุนจากสหรัฐฯ ทั้งด้านบุคลากรและวัสดุอุปกรณ์ ซึ่งนับเป็นวิทยาลัยเทคนิค

⁸² เรื่องเดียวกัน, หน้า 308-309.

⁸³ กรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ประมวลบทความบริหารงานโรงเรียน. หน้า 43.

⁸⁴ กรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. งานอาชีวศึกษาของกรมอาชีวศึกษา. หน้า 4-5.

⁸⁵ กระทรวงศึกษาธิการ. รายงานประจำปี 2513. หน้า 5.

อาชีวศึกษาแบบใหม่ในสังคมไทย⁸⁶ และมีการขยายไปในภูมิภาคในปี พ.ศ.2498 วิทยาลัยเทคนิคภาคใต้ พ.ศ.2499 เทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จ.นครราชสีมา และ พ.ศ.2500 วิทยาลัยเทคนิคภาคพายัพ เชียงใหม่⁸⁷

3.4.3 การอาชีวศึกษาระหว่าง พ.ศ. 2503 - พ.ศ. 2520

พ.ศ.2500 เกิดการปฏิวัติโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ รัฐบาลดำเนินนโยบายเศรษฐกิจตามคำแนะนำของธนาคารโลก กรมอาชีวศึกษาขยายการรับเพิ่มขึ้น ปีพ.ศ.2514-พ.ศ.2519 กรมอาชีวศึกษามีสถานศึกษาที่เปิดสอนแผนกวิชาชีพทั้งหมด 6 แห่ง ได้แก่ วิทยาลัยพณิชยการพระนคร วิทยาลัยพณิชยการบพิตรภิมุข โรงเรียนพณิชยการบางนา วิทยาลัยพณิชยการธนบุรี วิทยาลัยพณิชยการเซตุน และโรงเรียนพณิชยการพระนครศรีอยุธยา และได้เปิดสอนระดับประโยคครูมัธยมธุรกิจ ที่วิทยาลัยพณิชยการพระนคร และเปิดระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ที่โรงเรียนพณิชยการธนบุรี พร้อมทั้งเปิดแผนกพณิชยการในโรงเรียนการช่างสตรีตามส่วนท้องถิ่น เช่น จังหวัดภูเก็ต นครราชสีมา เปิดสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และขยายการศึกษาหลักสูตรระยะสั้นในโรงเรียนฝึกอาชีพจำนวน 45 แห่ง โดยได้รับความช่วยเหลือขององค์การยูนิเซฟ ประเทศสหรัฐอเมริกา⁸⁸ ตลอดจนกรมอาชีวศึกษาได้ขยายการศึกษาด้านพณิชยการออกไปยังส่วนภูมิภาคเพื่อกระจายระบบการศึกษาไปยังชนบท พร้อมทั้งพัฒนาการศึกษาด้านพณิชยการและขยายการรับนักเรียนเพิ่มขึ้น เพื่อเป็นตอบสนองนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐ โดยเปิดสอนสองรอบ ทั้งเช้าและบ่าย ทั้งนี้เพื่อเป็นการใช้อาคารสถานที่ที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์มากขึ้น⁸⁹

จากเหตุการณ์ประท้วงเมื่อ 14 ตุลาคม 2516 รัฐตั้งคณะกรรมการปฏิรูปการศึกษา และได้มีการเปลี่ยนแปลงด้านการอาชีวศึกษาที่สำคัญ ได้แก่ การรวมสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าทั้ง 3 วิทยาเขตไปสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย (แต่เดิมสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ) ในปี พ.ศ.2518 และได้สถาปนาวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา โดยรวมวิทยาลัยต่าง ๆ ที่อยู่ในสังกัดอาชีวศึกษาจำนวน 28 แห่งให้เป็นวิทยาเขตและแยกออกจากกรมอาชีวศึกษา ภายใต้สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ในส่วนวิทยาลัยเกษตรกรรมแม่โจ้ ได้รับการสถาปนาเป็นสถาบันเกษตรกรรมแม่โจ้ โดยแยกตัวออกจากกรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการไปสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย

⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 39.

⁸⁷ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ "ความเป็นมาของการบริหารการศึกษา" หน้า 291-311

⁸⁸ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร ก/ป7/2509/ศธ.10 สำนักนายกรัฐมนตรี : 32

⁸⁹ กรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ รายงานประจำปี 2514 : 69.

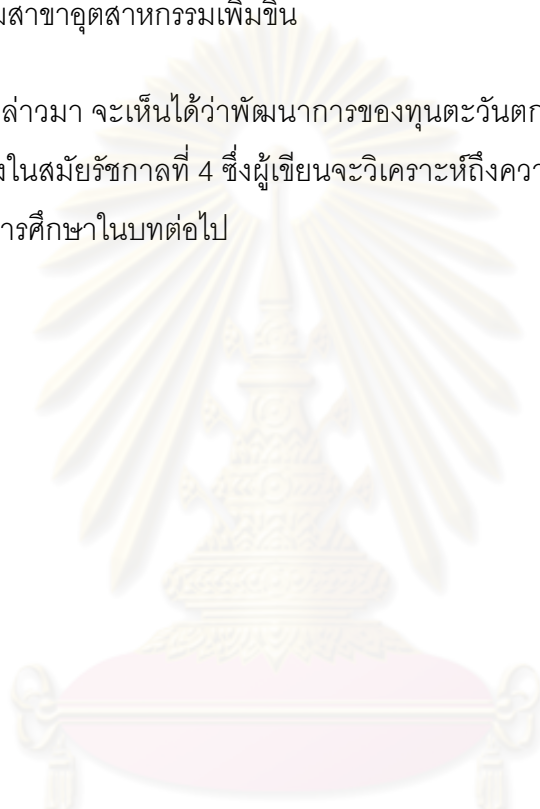
พ.ศ.2520 มีการประกาศแผนการศึกษาชาติ และได้เปลี่ยนแปลงระบบการศึกษา เป็นชั้น ประถมศึกษา 6 ปี มัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี และมัธยมศึกษาตอนปลาย 3 ปี ตลอดจนการ เปลี่ยนแปลงหลักสูตร อุปกรณ์การเรียน การสอน พ.ศ.2521 ประกาศผู้จบการศึกษาระดับ ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) สามารถศึกษาต่อในชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) และ เพิ่มหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพเทคนิค (ปวท.) โดยรับผู้จบการศึกษาชั้นมัธยม 6 เข้าศึกษาต่อ ในสายธุรกิจและสายช่างอุตสาหกรรม ระหว่าง พ.ศ.2533-2535 มีผู้สนใจเรียนโรงเรียนอาชีวศึกษา มาก ต่อมา พ.ศ.2537 ญี่ปุ่นให้เงินสนับสนุนสาขาวิชาแมคราทรอนิกส์ที่วิทยาลัยช่างกลปทุมวัน ใน โครงการเงินกู้กองทุนความร่วมมือทางเศรษฐกิจพื้นทะเลแห่งญี่ปุ่น (Oversea Economic Cooperation Fund, JAPAN), พ.ศ.2537-2539 ได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐบาลเบลเยียมใน สาขาวิชาช่างเทคนิค

พ.ศ. 2540 แผนการศึกษา รัฐให้การสนับสนุนการจัดตั้งวิทยาลัยการอาชีพ 70 แห่ง วิทยาลัยเทคนิค 19 แห่ง และวิทยาลัยบริหารธุรกิจและการท่องเที่ยว 2 แห่ง ซึ่งบรรจุในพระราช กฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการกรมอาชีวศึกษากระทรวงศึกษาธิการ (ฉบับที่ 2) กำหนดให้ สถาบัน เทคโนโลยีปทุมวันเป็นส่วนราชการของกรมอาชีวศึกษา และกำหนดอำนาจหน้าที่ให้กรมอาชีวศึกษา จัดและส่งเสริม การศึกษาวิชาชีพ ในระดับปริญญาตรี อนุปริญญา ประกาศนียบัตรหลักสูตรระยะสั้น และหลักสูตรพิเศษ รวมถึงพระราชบัญญัติการจัดการศึกษาในสถาบันเทคโนโลยีปทุมวัน และให้ สถาบันเทคโนโลยีปทุมวันมีอำนาจจัดการศึกษาระดับ ปริญญาตรี ด้านวิทยาศาสตร์ และ เทคโนโลยี และสถานศึกษาที่จัดหลักสูตรระดับปริญญาหรือเทียบเท่า ได้แก่หลักสูตร ประกาศนียบัตรครูวิชาชีพชั้นสูง (ปทส.) และปริญญาตรี ในการเปิดสอนเป็นไปตามเกณฑ์ มหาวิทยาลัยกำหนด ปีพ.ศ.2542 ได้รับโครงการเงินยืมจากรัฐบาลเดนมาร์กเพื่อพัฒนาอาชีวเกษตร โดยมีวัตถุประสงค์ของโครงการเพื่อเพิ่มความรู้ ทักษะปฏิบัติ และจัดหาเครื่องมือ-อุปกรณ์ เครื่องจักรกล และเทคโนโลยีที่ทันสมัยให้นักเรียน

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าการศึกษาวิชาชีพหรืออาชีวศึกษากำเนิดขึ้นจากการถ่ายทอดทาง บรรพบุรุษและวัดเป็นสถานที่ให้การศึกษา เป็นการศึกษาแบบเก่า อีกทั้งยังไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน จนกระทั่งเกิดการปฏิรูประบบบริหารราชการแผ่นดิน รัฐเริ่มก่อตั้งการศึกษาในโรงเรียนตามแบบ ตะวันตก และเริ่มโครงการศึกษาขึ้นในปี พ.ศ.2441 โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 สายคือ สาย สามัญและวิสามัญหรือการอาชีวศึกษานั้นเอง โดยกำหนดหลักสูตรวิชาเฉพาะขึ้น เช่นวิชาการค้า วิชาข้าราชการ วิชาช่างวัดทำแผนที่ ฯลฯ ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นการศึกษาในโรงเรียนตามแบบตะวันตก

ในขณะที่เดียวกันรัฐยังอนุญาตให้เปิดโรงเรียนเซนต์คาทอลิกหรือโรงเรียนราษฎรขึ้น และมีการปรับปรุงโครงสร้างการศึกษาเรื่อยมาจนกระทั่งได้จัดตั้งโรงเรียนพาณิชยการขึ้นที่วัดมหาพฤฒารามเป็นแห่งแรก ต่อมาเมื่อพ.ศ. 2453 รัฐได้ปรับปรุงการศึกษาพิเศษและมีการพัฒนาการขึ้นตามลำดับ โรงเรียนพาณิชยเริ่มเด่นชัดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จนกระทั่งหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 รัฐได้จัดตั้งหลักสูตรโรงเรียนอาชีวศึกษาในแผนกสิกรรมพาณิชยการ และได้เพิ่มสาขาอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น

จากข้อมูลที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าพัฒนาการของทุนตะวันตกและการอาชีวศึกษา หลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงในสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งผู้เขียนจะวิเคราะห์ถึงความเปลี่ยนแปลง ความสัมพันธ์ของทุนตะวันตกและการศึกษาในบทต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

ความสัมพันธ์ของระบบทุนนิยมกับหลักสูตรอาชีวศึกษา

ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ เศรษฐกิจไทยเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียงชีพ โครงสร้างความสัมพันธ์เป็นแบบศักดินา-ไพร่ ระบบการผลิตส่วนใหญ่เพียงเพื่อพอเพียงชีพ และผลิตเพื่อใช้เองภายในครอบครัว ระบบเงินตรายังไม่แพร่หลาย ไพร่มีหน้าที่ส่งส่วยสินค้าให้แก่รัฐ ระบบการค้าต่างประเทศเป็นการค้าผูกขาดโดยรัฐ ชนชั้นปกครองนำส่วยสินค้าไปแลกกับสินค้าฟุ่มเฟือยจากต่างประเทศเพื่อการบริโภค วิธีการผลิตยังไม่เกิดการแบ่งงานกันทำ จนกระทั่งเปิดสนธิสัญญาเบาว์ริง ในปี พ.ศ. 2398 เกิดการแตกสลายของเศรษฐกิจพอเพียงชีพ ระบบการผลิตเป็นการแบ่งงานกันทำและการผลิตสินค้าเฉพาะอย่างน้อยชนิด เพื่อนำไปแลกกับสินค้าอุตสาหกรรมราคาถูกแทนการแลกเปลี่ยนสินค้าฟุ่มเฟือยโดยชนชั้นปกครอง ข้าวกลายเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญ ทำให้การปลูกข้าวขยายตัวไปพร้อมกับการเพิ่มขึ้นของดีมานด์ และการขยายพื้นที่เพื่อการเพาะปลูกข้าวเพื่อขาย¹

ก่อนการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ระบบการค้าถูกผูกขาดโดยพระคลังข้างที่ ชาวจีนมีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจไทย ทั้งการค้าภายในประเทศและการค้าต่างประเทศ จนสามารถทำกำไรได้จากการดำเนินธุรกิจการค้าในระบบเจ้าภาษีนายอากรดังที่กล่าวมาแล้ว ในบทที่ 3 ปี พ.ศ.2363 ด้านการค้าต่างประเทศ ไทยทำการค้ากับจีนในปริมาณมากกว่าประเทศอื่นรวมกัน ที่เหลือเป็นการค้าระหว่างไทยกับเมืองขึ้นต่าง ๆ ของอังกฤษในมลายู ฮวา (อย่างน้อยก็ในระยะที่ไม่มีสงครามกับญวน) ในเรื่องการค้ากับปิ่น ลิงคโปร์ และมะละกา อัมมาร์ สยามวาลา มองเห็นเป็น 2 แง่ คือเป็นการป้อนสรรพอาหารให้แก่เมืองเหล่านี้ซึ่งขาดแคลนอาหารเป็นประจำหรือเพื่อค้าขายกับบริษัทการค้าของอังกฤษในอินเดีย นอกจากนี้ยังมีการค้าอีกเล็กน้อยกับเรือสินค้าของอเมริกาซึ่งเดินทางผ่านมาเป็นครั้งคราว ซึ่งการค้ากับอเมริกาหยุดลงโดยสิ้นเชิงเมื่อปี พ.ศ.2381 และกลับมาเริ่มใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 4² ทั้งนี้ระบบการค้าต่างประเทศของไทย จะใช้เรือสำเภาในการเดินทาง ซึ่งคอร์วฟอร์ด ได้กล่าวชมเชยว่า เป็นเรือสำเภาที่สร้างขึ้นมีราคาถูกและคุณภาพดีที่สุด ลูกเรือส่วน

¹ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสุธี ประศาสน์เศรษฐ์, “ระบบเศรษฐกิจไทย พ.ศ.2394-2453,” ใน *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย*, ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2527), หน้า 169-170.

² อัมมาร์ สยามวาลา, “การค้าระหว่างประเทศกับระบบเศรษฐกิจภายในประเทศ (พ.ศ.2363-2398),” ใน *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย*, ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2527), หน้า 145.

ใหญ่เป็นชาวจีนแต่ใจเช่นเดียวกับชาวจีนส่วนใหญ่ที่พำนักอยู่ในประเทศไทย ซึ่งลูกเรือเหล่านี้ไม่ได้เป็นลูกจ้างของจันจู้ (ผู้คุมสินค้าไปกับเรือ) หากแต่เป็นหุ้นส่วนการค้ากัน โดยแบ่งปันระวางเรือเพื่อบรรทุกสินค้าตนเอง อัมมาร์ สยามวาลาอ้างว่า ประเด็นเดียวเท่านั้นคือจันจู้ติดสินบนให้ชาวแก่ลูกเรือ* ระเบียบข้อบังคับในเรือจึงหย่อนวินัย และเป็นเหตุผลหนึ่งที่ชาวจีนปฏิเสธการเดินเรือทะเลตามแบบตะวันตก ซึ่งในความสัมพันธ์ของเจ้าของเรือหรือผู้สポンเซอร์การค้าขายนั้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นคนจีนหรือขุนนางไทย (ทั้งคนไทยและคนจีน) หากเจ้าของเรือเป็นคนจีน ก็จะแต่งตั้งให้ญาติเป็นจันจู้ แต่ถ้าเป็นคนไทยก็จะแต่งตั้งให้คนที่มีความสามารถเป็นจันจู้ แต่ต้องให้ญาติของคนนั้นค้าประกัน อัมมาร์ สยามวาลาให้ความเห็นว่าการพัฒนาของชนชั้นพ่อค้าอิสระในหมู่คนไทยจึงเป็นเรื่องยากลำบาก ระบบการค้าถูกรวบงำจากคนจีนพอสมควร³ การค้าของไทยกับประเทศอื่น ๆ อังกฤษตั้งข้อสังเกตถึงอุปสรรคในการทำการค้าเกิดจากสาเหตุหนึ่งคืออัตราภาษีการนำเข้าและอัตราภาษีขาออก ตลอดจนภาษีอื่น ๆ ภาษีปากเรือ** ซึ่งมีความแตกต่างระหว่างชาวจีนและชาวตะวันตก และสิทธิ์ในการเลือกซื้อ (royal pre-emptive rights) ในสายตาของชาวตะวันตก พระมหากษัตริย์ผูกขาดการค้าสินค้าหลายชนิด⁴

การดำเนินงานและระบบการค้าของไทย เป็นสาเหตุประการหนึ่งที่สร้างความไม่พอใจแก่พ่อค้าตะวันตกโดยเฉพาะพ่อค้าอังกฤษ กล่าวคือพ่อค้าอังกฤษมีความเข้มแข็ง เจ้าที่ดินให้การสนับสนุนการค้าและอุตสาหกรรม ดังนั้นรัฐจึงให้การสนับสนุนและให้ความคุ้มครองพ่อค้าด้วยการส่งกองกำลังทหารและเรือมาคุ้มกัน นอกเหนือจากความต้องการเปิดเสรีการค้าเพื่อมาขายให้คนไทยแล้ว พ่อค้าอังกฤษยังต้องการวัตถุประสงค์กลับไปด้วย ความได้เปรียบการก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และแสนยานุภาพทางทะเล จนนำไปสู่การขยายอาณาเขตจากลัทธิจักรวรรดินิยม⁵ และการนำไปสู่การเปิดเสรีการค้าในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

* อัมมาร์ สยามวาลา อ้างว่า ประเด็นเดียวคือจันจู้เป็นผู้ให้ข่าว ระเบียบวินัยในเรือจึงหย่อนยาน เพราะการเดินเรือของชาวจีน จันจู้และลูกเรือมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการเดินเรืออย่างมาก ซึ่งแตกต่างจากการเดินเรือของชาวตะวันตกที่กัปตันเป็นผู้ตัดสินใจเพียงผู้เดียว.

³ อัมมาร์ สยามวาลา, "การค้าระหว่างประเทศกับระบบเศรษฐกิจภายในประเทศ (พ.ศ.2363-2398," ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย, ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์, หน้า 147.

** ภาษีปากเรือ เป็นการเก็บภาษีตามความกว้างของเรือ ก่อนหน้าสนธิสัญญาเบอร์นี อัตราภาษีปากเรือประมาณ 80 บาทต่อฟาธอม สำหรับเรืออังกฤษและอเมริกัน อ้างใน อัมมาร์ สยามวาลา, เรื่องเดียวกัน, หน้า 149.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 150.

⁵ เบนจามิน เจ.โคเฮน, ปัญหาจักรวรรดินิยม, แปลโดย ลือชัย จุลาสัย, สุวัฒน์ ภากะสุต, กนกศักดิ์ แก้วเทพ และแมน สวรรค์, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แพรวพิตยา, 2524), หน้า 9.

ไบบเทนี้ผู้เขียนจะวิเคราะห์พัฒนาการของระบบทุนนิยมการค้าตะวันตกและวิวัฒนาการของ
หลักสูตรอาชีวศึกษาในประเทศไทย

4.1 การดำเนินงานของทุนนิยมการค้ากับระบบการศึกษาในช่วงต้น

สังคมไทยถูกจัดอยู่ในกลุ่มบริวารของทุนนิยมตะวันตกแม้ไม่ได้ตกเป็นอาณานิคมก็ตาม โดยเริ่มจากการเป็นแหล่งจำหน่ายวัตถุดิบและตลาดรับซื้อสินค้าสำเร็จรูปจากตะวันตก ระบบการค้าต่างประเทศทำให้การผลิตเพื่อการค้าได้ขยายตัวเร็วขึ้น เกิดขึ้นจากดีมานด์ต่างประเทศ ทั้งไม้สักในภาคเหนือและดีบุกทั้งหมดส่งไปลงเรือที่เมืองท่าปีนังและสิงคโปร์ เพื่อส่งต่อไปยังศูนย์จักรวรรดินิยมในยุโรป สินค้าอุตสาหกรรมราคาถูกลักเข้ามาสู่สังคมไทย เป็นการทำลายอุตสาหกรรมพื้นบ้าน ระบบเศรษฐกิจไทยกลายเป็นเศรษฐกิจกึ่งเมืองขึ้น แต่ระบบศักดินาไม่ได้ถูกทำลายลง แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางกฎหมายบ้าง ก็เพียงเพื่อประโยชน์บางประการของทุนตะวันตก ตัวอย่างความสัมพันธ์ทางกฎหมายใหม่ เช่น การทำสนธิสัญญาเบาว์ริง การตั้งกรมโลหกิจ พ.ศ. 2434 และการตั้งกรมป่าไม้ พ.ศ.2439⁶ สินค้าข้าว ส่งออกไปยังประเทศเพื่อนบ้านและจีนเป็นครั้งคราว ประมาณ 20 ปีหลังการเปิดเสรีการค้า ดีมานด์ข้าวจากประเทศจีนถูกส่งไปยังฮ่องกงและจีน ต่อมาดีมานด์จากอาณานิคมตะวันตกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพิ่มขึ้น มีจำนวนเป็น $\frac{3}{4}$ ของสินค้าออกข้าว ส่งไปยังฮ่องกงและสิงคโปร์เพื่อการจำหน่ายต่อ⁷ ทั้งนี้ความต้องการข้าวเป็นจำนวนมากเกิดขึ้น เพราะการขยายจักรวรรดินิยมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทำให้เกิดการเพิ่มขึ้น ส่งผลให้การเพิ่มขึ้นของการผลิตแบบไร้ขนาดใหญ่ และเหมืองแร่ของชาติตะวันตกในอาณานิคมของเขาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นการเพิ่มดีมานด์ข้าว ประเทศอาณานิคมต้องการข้าวไปเลี้ยงแรงงานชาวจีนและอินเดีย ซึ่งเข้ามาทำงานในกิจการทั้งสองประเภท ในระยะแรกสินค้าไม้สักและดีบุกถูกส่งไปขายที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หลัง พ.ศ.2423 ตลาดใหญ่กลายเป็นยุโรป และในทศวรรษ 2443-2453 (ค.ศ.1900-1910) เปลี่ยนมาเป็นอินเดีย สินค้าดีบุกทั้งหมดเป็นดีมานด์ที่เพิ่มขึ้นในการพัฒนาอุตสาหกรรมในยุโรปและอเมริกา ซึ่งส่วนใหญ่ส่งไปเมืองท่าปีนังและสิงคโปร์⁸

⁶ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสุธี ประศาสน์เศรษฐ์, "ระบบเศรษฐกิจไทย พ.ศ.2394-2453," ใน *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย*, ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์, หน้า 170-173.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 173-174.

⁸ เรื่องเดียวกัน.

พัฒนาการของอุตสาหกรรมไม้สักและดีบุก ดูดซับแรงงานพม่า ชาวไทยใหญ่และแรงงานในประเทศอาณานิคมอังกฤษเป็นส่วนใหญ่ แรงงานกลุ่มนี้เข้ามาพัฒนาอุตสาหกรรมป่าไม้สักในประเทศไทย โดยอาศัยจากประสบการณ์จากพม่า ปลายทศวรรษ 2423-2433 (ค.ศ.1880-1890) แรงงานในกิจการไม้สักส่วนมากเป็นชาวเขาเผ่าขมุจากหลวงพระบาง ซึ่งค่าแรงถูกกว่าพม่าและไทย นายทุนตะวันตกได้ส่วนเกินมากจากการจ้างงานพวกขมุ ส่วนดีบุกในภาคใต้ คนจีนเป็นผู้เริ่มก่อน ซึ่งความต้องการดีบุกในตลาดโลกที่เพิ่มขึ้นทำให้ชาวจีนจำนวนมากมาสู่อุตสาหกรรมดีบุก ซึ่งคนไทยก็ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องเช่นเดียวกับไม้สัก ซึ่งชาวจีนมีส่วนในอุตสาหกรรมดีบุกในทุกลักษณะ กล่าวคือ คนจีนเป็นทั้งแรงงาน ผู้ผลิตเหล็กอิสระและเจ้าของเหมืองขนาดใหญ่ คนจีนทั้งหลายมีโอกาสเลื่อนฐานะของตัวเองโดยเฉพาะจากแรงงานเป็นผู้ผลิตเหล็กอิสระ ส่วนคนไทยไม่มีส่วนร่วมทั้งป่าไม้และอุตสาหกรรมดีบุก เพราะคนไทยถูกจำกัดอาชีพอยู่เฉพาะในเรื่องเกษตรกรรมและการส่งส่วยแรงงาน ซึ่งการขาดส่วนร่วมในพัฒนาการของป่าไม้และอุตสาหกรรมดีบุกทำให้ผลประโยชน์ตกเป็นของชาวต่างประเทศ ในขณะที่รัฐบาลได้เพียงค่าภาคหลวงในอัตราส่วนน้อย⁹

การขยายตัวของการผลิตข้าวเพื่อขายเป็นโอกาสที่คนไทยจะใช้ทุนของตนให้เป็นประโยชน์ กลับกลายเป็นเพียงการแจกจ่ายส่วนเกินทางเศรษฐกิจที่ได้จากการผลิตข้าวให้กลุ่มคนเล็ก ๆ คือชนชั้นปกครองและนายทุนพ่อค้า เมื่อการปลูกข้าวขยายตัวรวดเร็วความต้องการที่ดินก็เพิ่มมากขึ้น เจ้านายศักดินาจึงลงทุนพัฒนาที่ดินเพื่อการเพาะปลูก ทำให้ได้กำไรส่วนเกินไปมาจากการค้าที่ดินและการขยายตัวเพิ่มขึ้นในอุตสาหกรรมโรงสีข้าวที่เกิดขึ้นพร้อมกัน เจ้านายให้ทุนแก่โรงสีคู่โดยเอาโรงสีเป็นประกัน นายทุนพ่อค้าจีนก็กู้จากเจ้านายด้วย ทุนเงินกู้กับทุนการค้าพึ่งพาอาศัยกัน ต่างขึ้นอยู่กับ การขยายตัวของ การผลิตข้าว

อาจกล่าวได้ว่าระบบเศรษฐกิจของไทยหลังการเปิดเสรีการค้า เป็นเศรษฐกิจทุนนิยมการค้า หรือทุนนิยมพาณิชย์ (Mercantile Capitalist)¹⁰เกิดขึ้นพร้อมกับเศรษฐกิจเงินตรา (money economy) พร้อมกัน จากการขยายตัวของลัทธิจักรวรรดินิยม การค้าต่างประเทศส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมพื้นบ้านทั่วโลกรวมทั้งประเทศไทย เกิดการแข่งขันในอุตสาหกรรมสิ่งทอฝ้ายและน้ำตาลจากการนำเข้า ซึ่งในอดีตน้ำตาลเป็นสินค้าออกสำคัญที่สุดระหว่าง พ.ศ.2393-2403 (ค.ศ.

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 175-176.

¹⁰ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสุธี ประศาสน์เศรษฐ์, "ระบบเศรษฐกิจไทย," ใน เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2524), หน้า 113-115.

1850-1860) และอุตสาหกรรมสิ่งทอผ้าฝ้ายแข่งขันกับอุตสาหกรรมสิ่งทอจากอังกฤษ ในปี พ.ศ. 2428 การนำเข้าสิ่งทอมีมูลค่ามากกว่า 30% ของสินค้าเข้าทั้งหมด” ทำให้การทอผ้าพื้นเมืองลดลง และหันไปปลูกข้าวเพิ่มขึ้น ในปี พ.ศ.2408 สินค้าข้าวคิดเป็นปริมาณ 55% ของสินค้าออกทั้งหมด และประมาณทศวรรษ 2413-2423 (ค.ศ.1870-1880) เพิ่มขึ้นเป็น 60% ในขณะที่การส่งออกน้ำตาล เหลือเพียง 4% ของสินค้าส่งออกทั้งหมด และสินค้าอื่น ๆ มีสัดส่วนต่ำกว่า 5% ของสินค้าทั้งหมด และสินค้านำเข้านอกจากฝ้ายแล้วยังประกอบด้วยสินค้าบริโภคเกือบทุกชนิด ในปี พ.ศ.2443 จึงเริ่มมีการนำเข้าสินค้าทุนและปัจจัยการผลิตบ้าง¹¹

การขยายตัวของระบบการค้าตะวันตกและเศรษฐกิจเงินตรา ทันทที่ระบบการค้าขยายตัว ก็เกิดชนชั้นนายทุนการค้า (Mercantile Capitalist) และเศรษฐกิจเงินตรา (money economy) ขึ้นพร้อมกัน ตัวกลางที่ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมระหว่างชาวบ้านในไร่นาจับตลาดโลก นายทุนขนส่งผลผลิตจากชาวนามาขายในบริษัทการค้าในกรุงเทพฯ ขณะเดียวกันเขาก็นำสินค้าเข้าไปแลกเปลี่ยนกับชาวนาด้วย ซึ่งเป็นได้ทางและของกับของ และการแลกเปลี่ยนโดยใช้เงินเป็นสื่อกลางแลกเปลี่ยน การแลกเปลี่ยน วิวัฒนาการของการค้าภายในเห็นได้จากการขยายตัวของการค้าข้าวในที่ราบภาคกลาง การเพิ่มขึ้นของการค้าต่างประเทศมีความสม่ำเสมอมากขึ้นหลังการทำสนธิสัญญา แสดงให้เห็นการหลั่งไหลของสินค้าต่างประเทศแลกเปลี่ยนกับสินค้าที่ผลิตได้ภายในประเทศ การค้าต่างประเทศทำให้การค้าภายในประเทศและทุนการค้าขยายตัวต่อเนื่องเป็นลูกโซ่¹² การธนาคาร และการค้าทั้งหมด ทุนนิยมตะวันตกได้รับผลประโยชน์ในรูปของดอกเบี้ย เงินปันผล และกำไรส่วนบุคคล ซึ่งส่งไปเป็นเงินตราต่างประเทศ¹³

ทุนนิยมตะวันตกเข้ามาดำเนินการค้าในกิจการนำเข้าและส่งออก นำเข้าเป็นสินค้าสำเร็จรูปจากตะวันตก และการส่งออกสินค้าขั้นปฐมน้อยชนิด ได้แก่ ข้าว ไม้สัก ดีบุก ยางพารา จากรายงานการสำรวจจาชีพเมื่อ พ.ศ.2472 ซึ่งให้เห็นว่าเศรษฐกิจภาคพาณิชย์กรรมขยายตัวเป็นอันมาก การสำรวจพบว่าประชากรจำนวนหนึ่งแสนหกหมื่นคนอยู่ในภาคหัตถอุตสาหกรรม และห้าแสนคนอยู่ใน

¹¹ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสุธี ประศาสน์เศรษฐ์, “ระบบเศรษฐกิจไทย พ.ศ.2394-2453,” ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย, ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์, บรรณาธิการ, หน้า 171-172.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 178.

¹³ พรเพ็ญ อันตระกูล “การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2453-2468)” ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย จนถึง พ.ศ.2484, ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์ บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2527), หน้า 473-474.

ภาคพาณิชย์กรรม ซึ่งรวมไปถึงพ่อค้าข้าว 20,259 ราย ค้าไม้และถ่านหิน 12,738 ราย ทำเหมืองแร่ 6,703 ราย ค้าของป่า 7,053 ราย และกิจการโรงสีข้าว 3,709 ราย¹⁴ ก่อนการเซ็นสนธิสัญญา บริษัท Hunter & Hayer เป็นบริษัทตะวันตกและผูกขาดการค้าเพียงบริษัทเดียว ที่ได้รับสิทธิพิเศษทำการส่งออกสินค้าท้องถิ่น เช่น น้ำตาล พริกไทย และนำเข้าสินค้าที่ผลิตด้วยเครื่องจักร และถูกยกเลิกไปเพียง 1 ปีหลังการเซ็นสนธิสัญญาเบาว์ริง บริษัทบอร์เนียว เป็นบริษัทสัญชาติอังกฤษ ที่เข้ามาดำเนินกิจการในลักษณะการเป็นตัวแทนการค้า (Trading house) เป็นบริษัทแรก ซึ่งในเวลาต่อมาทุนตะวันตกทยอยเข้ามาดำเนินกิจการในสังคมไทยเพิ่มขึ้น พ.ศ.2403 (1860) บริษัทตัวแทนการค้าตะวันตก เข้ามาดำเนินกิจการหรือเข้ามาเพื่อขยายสาขาในประเทศไทยเพิ่มขึ้นได้แก่ ทุนอเมริกัน 3 บริษัท ทุนอังกฤษ 5 บริษัท ทุนฝรั่งเศส 1 บริษัท และทุนเยอรมัน 2 บริษัทและมีจำนวนเพิ่มขึ้นทุก ๆ ปี ตามรายงานปี พ.ศ.2467 (1924) จำนวนบริษัทนำเข้าและส่งออกในประเทศไทย เป็นบริษัทของชาวตะวันตก จำนวน 53 บริษัทของจำนวนทั้งหมด 82 บริษัท¹⁵ บริษัทตะวันตกที่มีประวัติยาวนาน เข้ามาดำเนินธุรกิจในประเทศ เช่น บริษัทบอร์เนียว บริษัทอีสต์เอเชียติก บริษัทดีทีแฮล์ม ฯลฯ เป็นการดำเนินธุรกิจการค้าดังกล่าวจากการขยายตัวของการผลิตและการค้า กล่าวคือปัจจัยภายนอกเป็นทุนการค้า เป็นทุนที่ไม่ใช่การผลิต และ ไม่ใช่ทุนอุตสาหกรรม¹⁶หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการให้บริการในกิจการค้า ทั้งนี้การดำเนินกิจการค้า เงินทุนเป็นสิ่งจำเป็นในการดำเนินกิจการ จึงก่อให้เกิดกิจการด้านการเงินเพื่อสนับสนุนกิจการค้าเป็นสำคัญ ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง อาศัยระบบขนส่งเพื่อระบบการค้าทางไกล จึงทำให้เกิดกิจการเดินเรือขึ้น ตัวอย่างบริษัทที่ได้ดำเนินกิจการทุกประเภทของกิจการนำเข้าและส่งออกสินค้า การเป็นตัวแทนการค้า ตัวแทนการพาณิชย์ และ ตัวแทนการเดินเรือ เช่นบริษัทบอร์เนียว บริษัทอีสต์เอเชียติก¹⁷

สินค้าส่งออกได้แก่ ข้าว ไม้สัก ดีบุก และยางพารา สินค้านำเข้าที่สำคัญได้แก่ ผ้า และเส้นด้าย น้ำตาล เครื่องจักรกล น้ำมัน บุหรี่และยาสูบฯ การเพิ่มขึ้นของกิจการนำเข้าและส่งออกนี้เกิดขึ้นส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากความสะดวกในการขนส่งสินค้าในภูมิภาคเอเชีย และภายในประเทศเพิ่ม

¹⁴ ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์, *เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์* พิมพ์ครั้งที่ 3 (เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ซิลด์เวอร์ม, 2546), หน้า 141.

¹⁵ Suheiro Akira, *Capital Accumulation in Thailand 1855 – 1985*, (Tokyo: Yuuki Kikaku), p.42-43.

¹⁶ ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและสมภพ มานะรังสรรค์, *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย จนถึง พ.ศ.2484* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2527), หน้า 7.

¹⁷ Suheiro A., *Capital Accumulation in Thailand 1855-1985*, p.43.

มากขึ้น และรัฐมีนโยบายการค้าอย่างเสรี¹⁸ กิจกรรมส่งออกของทุนตะวันตก ข้าวเป็นสินค้าส่งออกสำคัญ ดีมานด์ข้าวเกิดจาก ชาวอเมริกันเริ่มโรงสีข้าวด้วยเครื่องจักรในปี พ.ศ.2401 ในขณะที่ทุนชาวจีนยังใช้การสีด้วยมือ จนกระทั่งชาวจีนเริ่มใช้เครื่องจักรด้วยการซื้อเครื่องจักรสีข้าวจากอังกฤษในปี พ.ศ.2413 กิจกรรมโรงสีของชาวตะวันตกเริ่มตกต่ำและอยู่ในมือของชาวจีน พ.ศ.2420

กิจการเดินเรือและการประกันภัย ทุนตะวันตกเข้ามาแทนที่ทุนชาวจีน เริ่มใช้เรือกลไฟของชาวตะวันตกแทนการใช้เรือใบของชาวจีน การดำเนินธุรกิจเดินเรือและขนส่งตะวันตกเกิดขึ้นเมื่อทุนตะวันตกควบคุมกิจการนำเข้าและส่งออก บริษัท วินเซอร์ เรดลิช แอนด์ โก (Winsor) Redlich & Co.) เป็นบริษัทตะวันตกบริษัทแรกและการส่งออก เมื่อ พ.ศ.2416 และยังคงดำเนินกิจการตัวแทนให้กับบริษัทเดินเรือสก๊อตโอเรียนตอล และบริษัท นอร์ท เยอร์มัน ลอยด์ แอนด์ โอเรียลไลน์ ตลอดจนการเป็นตัวแทนบริษัท ประกันภัยต่าง ๆ ให้กับบริษัทในยุโรป และอีกบริษัทที่สำคัญในกิจการเดินเรือ ก็คือ บริษัท อีสต์ เอเชียติก จำกัด ดำเนินกิจการส่งออกไม้สักไทย โดยใช้เรือกลไฟไปยังยุโรปเป็นบริษัทแรก¹⁹ การขยายตัวของการค้าทางทะเล ชาวยุโรปร่วมดำเนินกิจกรรมเศรษฐกิจของไทย โดยเฉพาะสินค้าเข้าและสินค้าออก ในช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ธุรกิจส่วนใหญ่อยู่ในมือของนายทุนชาติตะวันตก 90% อยู่ในมือของชาวอังกฤษ บริษัทใหญ่ในกิจการนี้ได้แก่ มาร์ควิลล์ แอนด์ คอมพานี เป็นบริษัทของชาวเยอรมัน และบริษัทอาระกันของชาวอังกฤษ จนกระทั่ง พ.ศ.2441 ก็ไม่เปลี่ยนแปลง การทำป่าไม้ส่วนใหญ่อยู่ในมือของบริษัทบอมเบย์เบอร์มา และในปีเดียวกัน บริษัท อีสต์เอเชียติกของนายทุนเดนมาร์ก และบริษัทหลุยส์ ที โอ โนแวนของนายทุนฝรั่งเศส ได้เข้าร่วมดำเนินการแข่งขัน²⁰

กิจการส่งออกและนำเข้าของทุนนิยมตะวันตก สินค้าอุปโภคบริโภคเกือบทุกชนิดนำเข้าโดยทุนตะวันตก

¹⁸ พรหมณี บัวเล็ก, “ลักษณะของนายทุนไทยในช่วงระหว่าง พ.ศ.2457-2482”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ อักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 91.

¹⁹ สนั่น รัตนโสภณ, “วิวัฒนาการบริษัทต่างชาติในประเทศไทย (พ.ศ.2398-2484”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 46-47.

²⁰ สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร, ต้นกำเนิดชนชั้นนายทุนในประเทศไทย พ.ศ.2398-2453 หน้า 40 อ้างใน วารุณี โอสถานนท์, “การศึกษาไทย พ.ศ.2411-2475,” หน้า

ตารางที่ 5 แสดงมูลค่าสินค้าเข้าและออก ระหว่าง พ.ศ.2448-2455 (ล้านบาท)

พ.ศ.	สินค้าเข้า	ดัชนี 2448 = 100	สินค้าออก	ดัชนี 2448 = 100	ดุลการค้า
2448	68.8	100.0	106.9	100.0	38.0
2449	77.0	111.9	105.8	98.9	28.8
2450	78.6	114.2	99.7	93.2	21.0
2451	76.8	111.6	100.7	94.2	23.9
2452	69.8	101.4	102.5	95.8	32.7
2453	68.2	99.1	108.9	101.8	40.7
2454	73.1	106.2	84.6	79.1	11.4
2455	76.2	110.6	81.9	76.6	5.7

ที่มา : Ingram, op. cit., p.334 (appendix C)²¹.

จะเห็นว่าในตารางที่ 5 มูลค่าสินค้าเข้าและออก ช่วง พ.ศ.2448-2455 ปรากฏว่า มูลค่าสินค้าออกลดต่ำลงทุกปี ยกเว้น พ.ศ.2453 เพียงปีเดียว ซึ่งเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนเล็กน้อย คือประมาณ 1.8% เท่านั้น สาเหตุที่เป็นดังนี้ เพราะการค้าตกต่ำทั่วโลก ทำให้ข้าวมีราคาตกต่ำ ประกอบกับผลผลิตที่ตกต่ำเนื่องจากสภาพดินฟ้าอากาศไม่อำนวยแก่การทำนา ระหว่าง พ.ศ.2450-2454 การค้าของไทยทรุดโทรมลง แม้ว่าสินค้าส่งออกจะมากกว่าสินค้าเข้าทุกปี แต่ในขณะนั้นชาวต่างประเทศเป็นผู้มีบทบาทในด้านอุตสาหกรรมที่สำคัญ ๆ เช่น ข้าว ดีบุก ไม้สัก ในด้านระบบตลาด

ระบบการค้าของระบบทุนนิยม บุคลากรหรือแรงงานเป็นพลังการผลิต ระบบทุนนิยมสมัยใหม่ต้องการบุคลากรที่มีความรู้เกี่ยวกับระบบการค้า การพาณิชย์ กล่าวคือการค้าขนาน การลงบันทึกและการทำงานบัญชี ตลอดจนภาษาต่างประเทศเพื่อทำการติดต่อสื่อสาร ระบบทุนนิยมการค้าที่กล่าวมา ในระยะแรกของการดำเนินกิจการทุนต้องการตัวแทนหรือคนกลาง (middle man) เพื่อทำหน้าที่ติดต่อระหว่างทุนตะวันตกและพ่อค้าท้องถิ่นหรือลูกค้า ซึ่งตัวแทนการค้าดังกล่าวมีอยู่ 2

²¹ พรเพ็ญ อันตระกูล, "การใช้จ่ายเงินงบประมาณในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2453-2468), ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย จนถึง พ.ศ.2484, ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและสมภพ มานะรังสรรค์, บรรณาธิการ, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ร่วมกับมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2527), หน้า 473.

ประเภท คือคอมปราโดร์ (comprador) และ นายหน้า (broker)²² เพื่อทำหน้าที่เป็นคนกลางในการติดต่อระหว่างทุนนิยมตะวันตกกับนายทุนภายในในประเทศ การที่ทุนนิยมตะวันตกต้องการคอมปราโดร์ เพราะทุนตะวันตกเคยเข้าไปประกอบธุรกิจและดำเนินกิจการในประเทศอาณานิคม เช่น ฮองกง สิงคโปร์ ปีนัง ฯลฯ และประสบปัญหาในการติดต่อกับพ่อค้าพื้นเมืองในประเทศอาณานิคม วัฒนธรรมของชาวตะวันออกซึ่งเป็นประเทศในอาณานิคมมีแตกต่างกับทุนนิยมตะวันตก ทั้งภาษาเพื่อการติดต่อ เครดิตการค้า ตลอดจนมาตรฐาน ชั่ง ตวง วัด²³ ทุนตะวันตกจึงต้องการคนกลางเพื่อเป็นเครื่องมือในการประกอบกิจการค้า อาชีพคอมปราโดร์มีหลายประเภท ได้แก่ คอมปราโดร์ในกิจการของทุนนิยมชาติตะวันตก คอมปราโดร์เบงก์ คอมปราโดร์เรือหรือจู่จู่ในกิจการเรือ²⁴ ความต้องการคนกลางเพื่อติดต่อกับพ่อค้า อย่างน้อยก็ในระยะแรก

ต่อมาเมื่อระบบการค้าขยายตัวและมีความซับซ้อนในการดำเนินธุรกิจมากขึ้น ทุนนิยมจึงต้องการบุคลากรที่มีความสามารถใช้เครื่องมือที่มีความทันสมัย เพื่อเป็นเครื่องมือสร้างมูลค่าส่วนเกิน เช่นการใช้ตัวเลข พิมพ์ดีด และทุนต้องการตำแหน่งเสมียน เรียกว่า “เสมียนห้างฝรั่ง” อาจกล่าวได้ว่าอาชีพเหล่านี้เป็นชนชั้นใหม่หรือชนชั้นกลางในสังคมไทย ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ เรียกชนชั้นนี้ว่าเป็น “แรงงานคอปขาว “ (white collars) อาจกล่าวได้ว่ากลุ่มคนเหล่านี้มีบทบาทสำคัญต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทยในสังคมใหม่ อย่างไรก็ตามระบบการค้าของทุนนิยมตะวันตกยังมีความจำเป็นต้องการบุคลากรที่ผ่านการอบรมทักษะที่สอดคล้องกับความต้องการของทุน

พัฒนาการของระบบทุนนิยมการค้าของชาวตะวันตก ทุนต้องอาศัยบุคลากรในอาชีพคอมปราโดร์ในระยะแรกของการเข้ามาดำเนินกิจการค้า และความต้องการเสมียนห้างฝรั่ง (clerk) ในเวลาทั้งนี้บุคลากรที่มีคุณสมบัติเพื่อการพาณิชย์และสอดคล้องกับความต้องการของทุนประเภทนี้ พระยาอนุমানราชชน เล่าถึงคุณสมบัติของเสมียนฝรั่ง มีหน้าที่ไม่มีอะไรซับซ้อนมากนัก เพียงแต่ต้องรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการติดต่อสื่อสาร และสามารถพิมพ์ดีดได้ และลงทะเลเบียนจดหมายรับและส่ง และจัดเก็บอย่างเป็นระเบียบ และอาจต้องแปลเอกสารบ้าง การลงบันทึกบัญชี ซึ่งในเวลานั้นคนไทยที่มีรู้ภาษาอังกฤษมีจำนวนน้อยมาก และถ้าผู้ที่สามารถพูดภาษาอังกฤษได้ หากรับราชการในกรม

²² พรรณี บัวเล็ก, “ลักษณะของนายทุนไทยในช่วงระหว่าง พ.ศ.2457-2482,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า144.

²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 152-153.

²⁴ สิริลักษณ์ คัคคีเกรียงไกร, **ต้นกำเนิดของชนชั้นนายทุนในประเทศไทย (พ.ศ.2398-2453)**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2523), หน้า 125.

บุคลากรก็จะได้รับเงินเดือน 50 -250 บาท เทียบเท่ากับเสมียนห้างฝรั่ง ในขณะที่หากเป็นเสมียนรับราชการในกรมอื่น ๆ จะได้อัตราเงินเดือนเพียง 20 บาท ²⁵ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าบุคลากรที่มีความรู้ดังที่พระยาอนุমানเล่ามานั้นมีจำนวนน้อยมาก ซึ่งตามหลักเศรษฐศาสตร์เมื่อดีมีมากแต่มีสินค้าก็น้อยก็ทำให้สินค้านั้นมีราคาแพง ซึ่งบุคลากรที่มีคุณสมบัติและมีความสามารถดังกล่าวต้องผ่านการอบรมสมัยใหม่ตามแบบตะวันตก การศึกษาเป็นหนึ่งในเครื่องมือที่สำคัญในการฝึกฝน อบรมให้บุคลากรมีคุณสมบัติที่เหมาะสมตามความต้องการของคุณ

ในระบบทุนนิยม แรงงานเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญในการขับเคลื่อนให้เศรษฐกิจเติบโต ในสังคมไทยถูกครอบงำจากทุนการค้าโดยชาวตะวันตกหลังการเปิดเสรีการค้า ทุนต้องใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือหนึ่งในการสร้างบุคลากรให้มีคุณสมบัติตามความต้องการของทุน เพื่อให้ทุนสามารถขับเคลื่อนไปในระบบเศรษฐกิจ ทั้งนี้ผู้เขียนจะศึกษาถึงหลักสูตรการศึกษาของไทยมีความสอดคล้องกับระบบทุนนิยมหรือไม่ในบทต่อไป

4.1.1 การศึกษาของบุคลากรในโรงเรียนเอกชนของเหล่ามิชชันนารี

เมื่อระบบการค้าในยุโรปขยายตัว โดยเริ่มการค้าทางไกลและทางทะเลไปสู่การค้าบนแผ่นดิน การค้าแบบตลาดนัดไปสู่การค้าที่ถาวร และเริ่มใช้เครดิตแทนเงินสด มีการแบ่งกันระหว่าง การส่งของและการเก็บเงิน ช่วยให้การค้ามีความปลอดภัยยิ่งขึ้น เพราะพ่อค้าไม่ต้องเป็น “ถุงทองเคลื่อนที่” ที่เสี่ยงต่อการถูกปล้นสะดม ปราบฏุกการณ์เช่นนี้ดำเนินไปได้ก็ด้วยการเปลี่ยนแปลงระบบการเงิน การใช้ภาษาและการลงบัญชี ลักษณะดังกล่าวที่เกิดขึ้น เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาเป็นสำคัญ การใช้เครื่องมือทางเครดิตเป็นไปได้ด้วยการที่ พ่อค้าสามารถอ่านออกเขียนบันทึกได้ การขยายการค้าจากตอนใต้ของอิตาลีไปในมณฑลฟลานเดอร์ (Flander) และ ชองปาญ (Champagne) ทำให้ความรู้ภาษาอิตาลีเพียงอย่างเดียว ไม่เพียงพออีกต่อไป พ่อค้าจำเป็นต้องรู้ภาษาฝรั่งเศสอีกภาษาหนึ่ง ส่วนการแยกการขนส่งสินค้า กับการเก็บเงินก็ต้องอาศัยความรู้ในการลงบัญชี สิ่งเหล่านี้เป็นเทคโนโลยีอย่างใหม่ที่บุคลากรของระบบทุนนิยมเบื้องต้นที่จะต้องเรียนรู้ ดังนั้นพ่อค้าจึงตั้งโรงเรียนสำหรับลูกพ่อค้าเองแทนโรงเรียนวัด ซึ่งมีวัตถุประสงค์แต่การสอนศีลธรรม จรรยา อันเป็นกลไกการดำรงชีวิตแบบเรียบง่ายในระบบก่อนทุนนิยม แต่โรงเรียนของลูกค้าพ่อค้านี้

²⁵ พระยาอนุমানราชชน, “เมื่อเป็นเสมียนฝรั่งกองกลาง”, ใน พื้นความหลัง เล่ม 3, (กรุงเทพฯ: คลังไทย, 2528), หน้า 212-213.

สอนวิชาการค้า ความรู้ภาษากรีกและละตินเพื่อศึกษาคัมภีร์ ถูกเปลี่ยนเป็นภาษาฝรั่งเศสเพื่อการค้า และครึ่งศตวรรษที่ 12 มีโรงเรียนลูกพ่อค้ามากขึ้น และในศตวรรษที่ 13 การค้ามีการใช้เอกสารลายลักษณ์อักษรมากขึ้น โดยเฉพาะการลงบัญชี การขยายตัวของการใช้เครดิตก็มีผลให้การค้าขยายตัว เนื่องจากมีช่วงปลอดการชำระหนี้ยาวนานขึ้น

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นวิวัฒนาการอันยาวนานในยุโรป รัฐศักดินาในสมัยนั้นไม่ใส่ใจนัก แต่คุณสมบัติของบุคลากรดังกล่าวเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการเปลี่ยนแปลงไปสู่อีกสังคมหนึ่ง คุณสมบัติของบุคลากรที่กล่าวมานั้นเป็นการสร้างบุคลากรเพื่อรองรับการเติบโตของระบบการค้า ก็ จะได้รับการส่งเสริมจากรัฐ แต่ในบางสังคมก็เป็นผลจากวิวัฒนาการของสังคมนั้นเอง ขึ้นอยู่กับกลุ่มผลประโยชน์ซึ่งเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง และเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบใด หากชนชั้นในสังคมเดิมเป็นกลุ่มนำไปสู่ระบบทุนนิยม รัฐก็จะกลายเป็นสถาบันซึ่งนำการผลิตบุคลากรป้อนระบบทุน แต่ถ้าชนชั้นกลางนำการเปลี่ยนแปลงการเติบโตของบุคลากรเพื่อรองรับระบบทุนนิยมจะเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเปลี่ยนแปลงเสียเอง โดยไม่ต้องอาศัยรัฐในการสร้างให้เกิดขึ้น²⁶

สำหรับเศรษฐกิจสังคมไทยก่อนการเปิดเสรีการค้าพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงเห็นความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคมโลก จักรวรรดินิยมได้ขยายอาณานิคมมายังแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งปัจจัยภายนอกเป็นแรงผลักดันให้รัชกาลที่ 4 ต้องเปิดการค้าเสรี ทรงเห็นความสำคัญของระบบการศึกษาแบบตะวันตก เพื่อสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจและสังคมโลก ทรงจ้างหม่อมมาสอนภาษาอังกฤษมาสอนแก่พระโอรสและพระธิดาในราชวงศ์ระยะแรก แต่ผู้เขียนไม่พบการศึกษาแบบตะวันตกสำหรับประชาชน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเป็นระยะเริ่มต้นในสังคมไทยที่จำเป็นต้องเรียนรู้วิธีการดำเนินงานของทุนชาวตะวันตก รัฐจึงผลัดภาระให้กับทุนเป็นผู้ดำเนินการหาบุคลากรเพื่อรองรับการเติบโตของทุนเอง และจากสถิติบริษัทที่เข้ามาลงทุนตั้งแต่พ.ศ. 2398 จนถึงพ.ศ. 2403 มีจำนวนบริษัทตะวันตกเข้ามาดำเนินกิจการไม่มากนัก และมีจำนวนเพียง 10 บริษัท โดยเริ่มจากบริษัทบอร์เนียวในปี พ.ศ. 2399 ผู้ศึกษาพบว่าทุนนิยมการค้าตะวันตกจัดหาบุคลากรเป็น 2 วิธี คือ (1) บุคลากรชาวจีนที่ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนเอกชน หรือ

²⁶ แล ดิลกวิทยรัตน์, พัฒนาการของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในประเทศไทย, ใน การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในประเทศไทย: รายงานการวิจัย, สุมาลี ปิตยานนท์ (และคนอื่น ๆ) (กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 2-3.

โรงเรียนฝรั่งของเหล่ามิชชันนารี (2) บุคลากรชาวจีนในประเทศอาณานิคมเดินทางเข้ามาทำงานในบริษัทตะวันตก

“Every Western commercial house choose a Chinese merchant of some wealth, Western training, and standing in the Chinese community to serve as the firm's contact man. This compadore invariably spoke Teochiu or Hokkien or both and often other of the south China languages and in addition usually spoke Thai and knew some English”²⁷

ข้อความที่ปรากฏด้านบนของสกินเนอร์ กล่าวถึงทุนนิยมการค้าตะวันตกทุกบริษัทเลือกบุคลากรชาวจีนมีฐานะดี สามารถพูดภาษาอังกฤษ และผ่านกระบวนการศึกษาแบบตะวันตกและอาศัยอยู่ในชุมชนของพ่อค้าชาวจีน พูดได้ทั้งภาษาจีนแต้จิ๋วและภาษาจีนฮกเกี้ยน คอมปราโดร์ชาวจีนส่วนใหญ่มักจะพูดภาษาไทยและรู้ภาษาอังกฤษบ้าง เพื่อทำการติดต่อและช่วยในการดำเนินกิจการของทุนตะวันตก ในระยะแรกทุนตะวันตกพบปัญหาในการติดต่อการค้า และไม่คุ้นเคยกับวัฒนธรรมการค้าของไทย ซึ่งมีความแตกต่างกับพ่อค้าชาวจีนที่คุ้นเคยกับโครงสร้างสังคมไทยดังที่กล่าวมาแล้ว ดังนั้นทุนนิยมตะวันตกจึงเลือกบุคลากรชาวจีนเป็นเครื่องมือสร้างผลผลิตส่วนเกินให้กับระบบทุน

บทบาทโรงเรียนเอกชนหรือโรงเรียนฝรั่งที่มีหลักสูตรการสอนตามแบบตะวันตก สอดคล้องกับความต้องการของทุนในเวลานั้น มิชชันนารีเริ่มเดินทางเข้ามาในสังคมไทย จึงเริ่มการศึกษาตามแนวคิดในการจัดตั้งโรงเรียนของชาวตะวันตก ซึ่งจัดโดยมิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์ และนิกายคาทอลิก โรงเรียนประเภทนี้จัดขึ้นเพื่อเผยแพร่ความเชื่อทางศาสนา และให้สามัญชนมีโอกาสได้รับการศึกษา เช่นเดียวกับพระบรมวงศานุวงศ์และบุตรขุนนาง นับเป็นการเริ่มต้นการขยายการศึกษาสู่ประชาชน²⁸ วิชาที่สอนได้แก่ ภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส และภาษาไทย ทั้งนี้ระบบการสอนของเหล่ามิชชันนารีนอกจากถ่ายทอดความเชื่อทางศาสนาแล้ว ยังให้ความรู้ด้านวิทยาการ ซึ่งเป็นสิ่งที่

²⁷ เจมส์ ซี อินแกรม, การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในประเทศไทย 1850-1970, แปลโดย สุภาภรณ์ จรัสพัฒน บรณดิการ ชูศรี มณีพฤษ, เจลิมพจน์ เอี่ยมภมลา, (กัวลาลัมเปอร์ ลอนดอน สิงคโปร์: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด), หน้า 87.

²⁸ ปฐมพร อินทรางกูร ณ อยุธยา, “บทบาทของเอกชนในการจัดการศึกษาในประเทศไทย,” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2525), หน้า 100.

คริสตศาสนาจะต้องเรียนรู้แล้ว ระบบการสอนจึงให้ความรู้ในด้านภาษาและวิทยาการสมัยใหม่ เช่น โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง (วัฒนาวิทยาลัยในปัจจุบัน) และโรงเรียนในต่างจังหวัด เช่น ราชบุรี เพชรบุรี ลำปาง แพร่ น่าน และโรงเรียนอัสสัมชัญซึ่งเป็นนิกายคาทอลิก และโรงเรียนเหล่านี้ต่อมาได้สอนวิชาสามัญแบบเดียวกับโรงเรียนประโยคมัธยมของรัฐบาลให้เรียนภาษาอังกฤษ เลข ภาษาไทย ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ทั้งพงศาวดารไทยและประวัติศาสตร์ของชาวตะวันตก ตลอดจนวิทยาศาสตร์ การสอนความรู้ในวิชาสังคม เลข และวิทยาศาสตร์นั้นมักใช้ภาษาอังกฤษ นอกจากนี้ยังเรียนวิชาบัญชีควบคู่ไปด้วย เพื่อดึงดูดให้ลูกหลานชาวจีนเข้ามาเรียนในโรงเรียน เพราะถ้าสอนศาสนาอย่างเดียวอาจไม่นิยมมาเรียน ต่อมาจึงได้เปิดสอนภาษาจีนในโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนระดับมัธยมเพื่อประโยชน์ในอาชีพธุรกิจ²⁹

การศึกษาในโรงเรียนเหล่านี้ ระยะเวลาแรกเป็นลูกคนจีนที่ยากจนและกำพร้า เหล่ามิชชันนารีนำมาเลี้ยงไว้ในโรงเรียนและได้รับการส่งเสริมให้ศึกษาต่อต่างประเทศในด้านการแพทย์ พยาบาล หรือครูไว้เพื่อสำเร็จการศึกษาแล้วจะได้กลับมาทำงานเผยแพร่ศาสนาในเมืองไทย ต่อมาโรงเรียนเปิดรับเด็กนักเรียนทั่วไป โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งเป็นพวกราชวงศ์ในระดับกลางและเหล่าขุนนาง เนื่องจากมีชื่อเสียงในด้านภาษาต่างประเทศ และอีกกลุ่มหนึ่งเป็นพวกบุตรหลายสามัญชน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีน ทั้งสองกลุ่มจะมีพื้นฐานในการใช้ภาษาต่างประเทศอย่างดี ทั้งภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส ส่วนใหญ่นักเรียนกลุ่มแรกจะศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาและเข้ารับราชการในกระทรวงต่าง ๆ อีกกลุ่มหนึ่งเข้ารับการศึกษาเพื่อการประกอบอาชีพในกิจการค้า เริ่มจากอาชีพเสมียนบริษัท ห้างร้านตะวันตก ซึ่งเข้ามาลงทุนในกิจการป่าไม้ เหมืองแร่ โรงสี ตลอดจนบริษัทนายหน้า ทำการค้าในด้านอื่นๆ ซึ่งบริษัทเหล่านี้มีความต้องการบุคลากรที่มีความรู้ด้านภาษาอังกฤษดี และส่วนใหญ่ประสบความสำเร็จในด้านธุรกิจ จนสามารถสะสมทุนและประสบความสำเร็จจากการทำงานกับบริษัทเหล่านี้จนสามารถเป็นนายทุนเอง³⁰

บุคลากรชาวจีนที่ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนเอกชนหรือโรงเรียนฝรั่งของเหล่ามิชชันนารีผ่านการอบรมในระบบการศึกษาแบบตะวันตก ไม่มีคนไทย* เข้ารับการศึกษาในโรงเรียนเหล่านี้เลย อาจเป็นเพราะโครงสร้างสังคมเป็นแบบศักดินา ไพร่ถูกพันธนาการจากระบบศักดินาและต้องส่งส่วย

²⁹ วาสุณี ไอสถารมย์, "การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ.2411-พ.ศ.2475," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 173-174.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 175.

* คนไทยในที่นี้ หมายถึง คนไทยที่ไม่เชื่อชาติอื่นเท่านั้น

ให้แก่รัฐ อีกทั้งโครงสร้างเศรษฐกิจไทยแต่เพิ่มเป็นสังคมเกษตร และประชาชนส่วนใหญ่ไม่เห็นความสำคัญของการศึกษามากนัก และรัฐยังไม่ได้จัดการศึกษาแบบใหม่ตามแบบตะวันตก จากการศึกษาข้อมูลไม่พบหลักสูตรการอาชีวศึกษาหลังการเปิดเสรีการค้าในระยะแรก คุณสมบัติของบุคลากร ทุนต้องอาศัยการศึกษาเป็นเครื่องมือในการฝึกฝน อบรม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าโครงสร้างเศรษฐกิจไทยเป็นช่วงระยะเวลาของการเปลี่ยนผ่านของระบบเศรษฐกิจ ซึ่งการดำเนินกิจการค้ายังไม่ซับซ้อนนัก ซึ่งทุนตะวันตกต้องการเพียงบุคลากรที่มีคุณสมบัติเพียงติดต่อภาษา และพบเพียงบุคลากรที่ประสบความสำเร็จในอาชีพคอมพิวเตอร์ ส่วนใหญ่เป็นชาวจีนที่เดินทางเข้ามาเพื่อมาทำงานในบริษัทของชาวตะวันตก และอีกส่วนหนึ่งเป็นชาวจีนที่กำเนิดในประเทศไทย อย่างไรก็ตาม ชาวจีนทั้งสองประเภทที่กล่าวมา ส่วนใหญ่จบการศึกษาในโรงเรียนฝรั่ง หรือโรงเรียนมิชชันนารีโดยใช้หลักสูตรการสอนแบบตะวันตก โดยเฉพาะภาษาต่างประเทศ ทั้งนี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงเฉพาะโรงเรียนฝรั่งที่ก่อตั้งโดยเหล่ามิชชันนารีตะวันตก ได้แก่โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน โรงเรียนอัสสัมชัญ สามารถผลิตบุคลากรเพื่อรองรับระบบทุนนิยม

ในระยะแรกโรงเรียนเหล่านี้ประสบปัญหาขาดแคลนนักเรียน ปฐมพร อินทรางกูร ณ อยุธยา กล่าวว่าเพราะคนไทยไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา เพราะการศึกษาดังกล่าวไม่ได้เกี่ยวข้องกับประกอบอาชีพของคนไทย ดังนั้นโรงเรียนของมิชชันนารีจึงได้ปรับหลักสูตรการสอนแบบตะวันตก โดยมีการกำหนดขอบเขตการศึกษา และจัดหลักสูตรวิชา รวมไปถึงการสอนวิชาชีพ เช่น การซักกรีดเสื้อผ้า การตัดเสื้อแบบง่าย ๆ ฯลฯ

ในปี พ.ศ.2371 มิชชันนารีชาวอเมริกัน เข้ามาเผยแพร่ศาสนาในสังคมไทย คณะมิชชันนารีกลุ่มนี้เคยเข้าไปเผยแพร่ศาสนาและอาศัยอยู่ในประเทศจีน ปฐมพร อินทรางกูร ณ อยุธยา อ้างว่ามิชชันนารีเหล่านี้เมื่อทราบว่ามีคนไทยมีคนจีนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก จึงเดินทางเข้ามาทำการเผยแพร่ศาสนา³¹ และได้เริ่มก่อตั้งโรงเรียนฝรั่ง “โรงเรียนไปมา” เพื่อเผยแพร่ศาสนาในสมัยรัชกาลที่ 3³² ตลอดจนให้ความรู้แก่เด็กกำพร้า ยากจน โดยเฉพาะลูกพ่อค้าชาวจีน ในบริเวณที่อยู่อาศัยของชาวมอญ โดยรับสมัครเฉพาะนักเรียนชาย ในระยะแรกมีนักเรียน 8 คน และเพิ่มขึ้นเป็น 21 คนในอีก

³¹ ปฐมพร อินทรางกูร ณ อยุธยา, “บทบาทของเอกชนในการจัดการศึกษาในประเทศไทย พ.ศ.2461-พ.ศ.2497”, หน้า 26.

³² วุฒิชัย มูลศิลป์, การปฏิรูปการศึกษาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ), หน้า 29-30.

สองเดือนต่อมา³³ ในช่วงแรกโรงเรียนประสบปัญหาไม่มีนักเรียน मिชชันนารีต้องจ้างเด็กมาเรียนวันละ 1 เพื่อ และต้องซื้อเด็กเป็นจำนวน 7 คน โดยต้องจ่ายเงินให้แก่บิดาของเด็ก 8 ดอลลาร์ เพื่อแลกกับการให้เด็กได้รับการศึกษาแล้วเรียนเป็นเวลา 7 ปี ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีน โรงเรียนแห่งนี้พยายามจัดหลักสูตรเพื่อตอบสนองความต้องการในการประกอบอาชีพ ตลอดจนได้ฝึกวิชาชีพไปพร้อม ๆ กับการเรียนวิทยาการสมัยใหม่ ทำให้ได้รับความนิยมจากประชาชนมากขึ้น³⁴ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะคนไทยทำอาชีพเกษตรกรรมและไม่ได้สนใจวิชาเหล่านี้ อีกทั้งการที่มิชชันนารีเดินทางเข้ามา เพราะมีชาวจีนจำนวนมากในประเทศไทย มีความคุ้นเคยกับชาวจีนครั้งที่เคยอาศัยในประเทศจีน และทราบว่าชาวจีนไม่ติดพันธนาคารในระบบศักดินาเหมือนคนไทย จึงได้เดินทางเข้ามาในประเทศไทยเพื่อนำความรู้แบบตะวันตกมาสอนให้แก่ชาวจีน ตลอดจนถ้าไม่มีหลักสูตรเกี่ยวกับการค้า และวิชาชีพซึ่งคนอื่นจะได้ประโยชน์ในการทำธุรกิจ จึงกลายเป็นผลพลอยได้ที่สอดคล้องกับความต้องการของทุนการค้า ในเวลานั้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2387 ชาวจีน กี้เอ็ง ก๊วยเซียน ผู้ก่อตั้งร่วมกับมิชชันนารี เปิดโรงเรียนสอนภาษาจีนขึ้นอีกโรงหนึ่ง นายกี้เอ็ง ก๊วยเซียน เป็นชาวจีนเกิดในเมือง เอหมิง (Amoy) ประเทศจีน ได้สมรสและตั้งหลักฐานที่หมู่บ้านบางป่า จังหวัดราชบุรี มีบุตรชาย 3 คน และหญิง 2 คน ได้เปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ นิกายโปแตสแตนท์ โดยร่วมก่อตั้งกับมิชชันนารีอเมริกัน ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำ ตั้งอยู่ข้างวัดอรุณราชวราราม เด็กนักเรียนส่วนใหญ่เป็นเด็กชาวจีน โรงเรียนแห่งนี้ดำเนินกิจการด้วยความก้าวหน้า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้การสนับสนุน ทำให้มีจำนวนนักเรียนเพิ่มมากขึ้น ในระยะแรกโรงเรียนใช้ภาษาจีนในการสอน ในปี พ.ศ.2402 นาย กี้เอ็ง ก๊วยเซียน ถึงแก่กรรม และได้ผู้จัดการที่ดูแลแทนเป็นคนไทย ระบบการสอนจึงเปลี่ยนเป็นภาษาไทย ซึ่งโรงเรียนมีการกำหนดหลักสูตรการสอนแบบตะวันตก ได้แก่วิชาภาษาอังกฤษ ภูมิศาสตร์ เลขคณิต เคหศาสตร์ การประดิษฐ์เครื่องใช้ด้วยมือ³⁵ การสอนทักษะในการใช้มือ การฝึกอาชีพต่าง ๆ ตลอดจนวิทยาการสมัยใหม่ให้แก่เด็กนักเรียน ต่อมาทั้ง 2 โรงเรียนได้รวมกันเข้าเป็นโรงเรียนเดียวกันและย้ายมาตั้งที่สำเหร่ โดยศาสตราจารย์ จอห์น เอ. เอकिन ชาวอเมริกันได้ย้ายโรงเรียนชาย คริสเตียน ไฮสกูลที่ตั้งขึ้น ณ ตำบลกุฎีจีนมารวมกัน และได้ย้ายไปตั้งที่ถนนประมวญ สีสม ในเวลาต่อมา โดยเปลี่ยนชื่อเป็น “กรุงเทพคริสเตียนไฮสกูล” หรือ “กรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย” ซึ่งนับว่าเป็นโรงเรียนราษฎร์แห่งแรกที่เกิดขึ้นในสังคมไทย³⁶

³³ ปฐมพร อินทรางกูร ณ อยุธยา, “บทบาทของเอกชนในการจัดการศึกษาในประเทศไทย พ.ศ.2461-พ.ศ.2497,” หน้า 26.

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 38.

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 27.

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

โรงเรียนอัสสัมชัญ เป็นโรงเรียนมิชชันนารีอีกแห่งหนึ่งที่มีความสำคัญต่อสังคมไทย โรงเรียนอัสสัมชัญก่อตั้งขึ้นเมื่อในปี พ.ศ.2428 บาทหลวงกลอมเบตต์มิชชันนารีชาวฝรั่งเศส ได้ก่อตั้งโรงเรียนอาชมชานกอเล็ค หรือโรงเรียนอัสสัมชัญในปัจจุบันขึ้น โดยใช้ชื่อเดียวกับโบสถ์ บริเวณโรงเรียนประกอบด้วยเรือนไม้ที่สร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปี พ.ศ.2392 โดยมีเจตนาที่จะรับเด็กทุกคนในกรุงเทพฯ โดยไม่จำกัดเชื้อชาติ ศาสนา ในระยะแรกโรงเรียนเปิดรับนักเรียน 10 คน และกำหนดหลักสูตรการสอนทั้งในภาษาไทยและฝรั่งเศส และได้เพิ่มภาษาอังกฤษในเวลาต่อมา โดยแบ่งระดับการเรียนภาษาไทยเริ่มต้น 1 ชั้น ชั้นประถมและปี ชั้นเตรียม และชั้นมัธยม ต่อมาคุณพ่อกลอมเบตต์ได้เชิญมิสเตอร์คอนนอร์เว็น ชาวอังกฤษเข้ามาเป็นครูใหญ่ประจำโรงเรียน มีนักเรียนเพียง 33 คน ในระยะนั้นโรงเรียนประสบปัญหาหานักเรียนน้อย จนทำให้ครูใหญ่เกิดความท้อแท้ แต่บาทหลวงกลอมเบตต์ก็ให้กำลังใจ จนในที่สุดมีนักเรียนเพิ่มขึ้นเป็น 80 คน และเพิ่มขึ้นเป็น 130 คนในปี พ.ศ.2329 และมีอัตราเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้โรงเรียนเริ่มคับแคบและจำเป็นต้องขยายโรงเรียน ดังนั้นบาทหลวงกลอมเบตต์จึงต้องออกเรียไร และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบและได้ทรงบริจาคพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินีเป็นเงิน ๕๐ ชั่ง และ 25 ชั่ง ตามลำดับ รวมทั้งบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการชั้นสูงต่างร่วมบริจาคตามเสด็จพระราชกุศลครั้งนี้จนสำเร็จลุล่วง ต่อมาในปี พ.ศ.2431 บาทหลวงกลอมเบตต์ได้รับเด็กกำพร้าในอุปการะไว้หลายคนเพื่อเปิดโอกาสทางการศึกษา ระหว่างปี พ.ศ.2439-2440 จำนวนนักเรียนเพิ่มขึ้นเป็น 400 คน ในปีพ.ศ.2464 ทางโรงเรียนได้เปิดสอนตัวเลขของกรีก เพิ่มอีกวิชาหนึ่งและวิชาพิมพ์ดีดขึ้น และได้แยกเปิดโรงเรียนอัสสัมชัญพาณิชยการ ในปี พ.ศ.2481³⁷

ต่อมาเมื่อระบบการค้าขายตัวขึ้น โรงเรียนอัสสัมชัญ จึงได้เพิ่มการสอนในวิชาพิมพ์ดีดและตัวเลข เพื่อสอนให้กับนักเรียนที่ไม่ต้องศึกษาต่อ เพื่อสามารถทำงานในหน้าที่เสมียนฝรั่งในบริษัทตะวันตกต่าง ๆ ได้ ซึ่งพระยาอนุমানราชชนได้เล่าถึงหน้าที่ของเสมียนฝรั่ง ต้องพิมพ์ดีดจดหมายภาษาอังกฤษตามที่ปรึกษาว่าส่งมาให้พิมพ์ ถ้าเป็นหนังสือรายงานถึงอธิบดี ก็ต้องเป็นภาษาไทย มีข้อความย่อกำกับไปด้วย ถ้าอธิบดีมีคำสั่งอย่างไรมา ซึ่งเป็นภาษาไทยก็ต้องย่อเป็นภาษาอังกฤษไปด้วย เมื่อเสนอที่ปรึกษา งานพิมพ์ดีด พระยาอนุমানราชชน เล่าถึงลักษณะงานใน

³⁷ ประวัติโรงเรียนอัสสัมชัญ กรุงเทพฯ - 4. (ออนไลน์). 2005-2011 แหล่งที่มา:

สมัยที่รับราชการในตำแหน่งเสมียนฝรั่ง ว่ามีหน้าที่การใช้เครื่องพิมพ์ดีดในสมัยนั้น และฝึกพิมพ์เอง เมื่อเข้าไปทำงานในกรมศุลกากร³⁸

วิชาชวเลข เริ่มเข้ามาเผยแพร่ในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ 5 ประมาณ พ.ศ.2451 - พ.ศ.2452 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต้องการนักชวเลขเพื่อใช้ในระบบราชการไม่ต่ำกว่า 10 คน เพื่อทำงานในกระทรวงยุติธรรม หม่อมเจ้าสิทธิพร กฤดากร จึงรับอาสาตัดแปลงชวเลขแบบปีทแมน (Pitman) เป็นภาษาไทย จนสามารถเข้าไปทำงานในกระทรวงได้ รัฐจึงได้เปิดสอนวิชาชวเลขเพิ่มขึ้น ต่อมาพ.ศ. 2464 โรงเรียนอัสสัมชัญได้เปิดสอนเพิ่มวิชาชวเลขแบบเกริกก์ (Gregg Shorthand) และถูกบรรจุในหลักสูตรของโรงเรียนอัสสัมชัญพาณิชย และวิชาชวเลขแบบเกริกก์ จึงได้ถูกบรรจุอยู่ในหลักสูตรอาชีวศึกษาศาสาพาณิชยการ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จนได้มีการก่อตั้งเป็น “สมาคมชวเลขเกริกก์แห่งประเทศไทย” จนถึงปัจจุบัน กฤษมันต์ วัฒนาณรงค์ กล่าวถึงวิชาชวเลขว่า ในอดีตส่วนใหญ่ถูกนำมาใช้ในงานเลขานุการ แต่ปัจจุบันการรับสมัครงานใน ตำแหน่งเลขานุการหรืองานที่ทำหน้าที่คล้ายคลึงกันส่วนมากไม่มีข้อกำหนด คุณสมบัติของผู้ที่จะเข้าทำงานว่าต้องมีความสามารถในการใช้ชวเลขนอกจากนั้น การเรียนการสอนชวเลขในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เริ่มลดจำนวนลงเพราะขาดแคลนครูผู้สอน จึงทำให้ชวเลข เป็นภาษาหรือวิชาที่กำลังจะหายไป คงเหลือไว้สำหรับผู้ที่สนใจจริง ๆ หรือผู้ที่ต้องทำหน้าที่เฉพาะด้านการข่าว การทหาร และการสงคราม หรือนักภาษาศาสตร์ที่ต้องการพัฒนาภาษาชวเลขของไทยให้ยังคงอยู่ไว้เท่านั้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าความก้าวหน้าทางวิทยาการสมัยใหม่ เครื่องบันทึกเสียงใช้ได้สะดวกกว่าการจดบันทึก³⁹

วิชาภาษาอังกฤษ การใช้ภาษาอังกฤษมีความสำคัญในกิจการค้าระหว่างประเทศในกิจการนำเข้าและส่งออกสินค้า ทั้งนี้เพราะระบบการค้าต่างประเทศเป็นระบบการค้าต่างแดน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อกลางติดต่อสื่อสาร นอกเหนือจากการเจรจาทางการค้าแล้ว กิจการนำเข้าและส่งออกจะต้องใช้ภาษาอังกฤษในการจัดทำเอกสารสำคัญในกิจการค้าที่ต้องใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการติดต่อทั้งสิ้น (Commercial documents) เช่น ใบกำกับภาษี (invoice),

³⁸ พระยาอนุমানราชธนะ, “เมื่อเป็นเสมียนฝรั่งกองกลาง,” ใน *พื้นความหลัง*, (กรุงเทพฯ: เทียนวรรณ, 2528), หน้า 212-213.

³⁹ ชวเลข เป็นวิชาของระบบการศึกษาตะวันตก ถูกกำหนดอยู่ในหลักสูตรพาณิชยการ เป็นการย่อภาษาเพื่อใช้ในการจดบันทึกได้อย่างรวดเร็ว อังนิน ทศนิษฐ์ ปรมัตถ *เอกสารประกอบการสอนวิชาชวเลขไทยเบื้องต้น* (2201-2307), (ออนไลน์), http://bpcd478.bpcd.net/file.php/1/History_of_shorthand.pdf (2554, มกราคม 30)

รายการแสดงการกำกับของบรรจุภัณฑ์ (packing list) ส่วนกิจการเดินเรือในเอกสารใบกำกับสินค้าบนเรือ (Bill of Lading) และ Letter of Credit การโต้ตอบจดหมาย การแปลเอกสาร และการทำหน้าที่ล่าม เป็นต้น

วิชาเลขคณิตและการบันทึบบัญชีในระบบการศึกษาแบบตะวันตก กิจการของทุนนิยมการค้าตะวันตก ต้องอาศัยการคิดคำนวณในระบบบัญชี ทั้งการคิดต้นทุนสินค้า การคำนวณหาผลกำไรขาดทุน หรือการจัดทำสต็อกสินค้า ในขณะที่การศึกษาซึ่งมีพระเป็นผู้สอนมีวัตถุประสงค์ต้องการเพียงให้ประชาชนอ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็น วิชาเลขคณิต ผู้เขียนสันนิษฐานว่า วิชาที่สอนนอกเหนือการคำนวณแบบปกติแล้ว น่าจะสอนมาตราวัดด้วย ทั้งนี้เพราะทุนตะวันตกประสบปัญหามาตราวัดของชาวตะวันตก ซึ่งมีความแตกต่างทั้งมาตราวัดและการคำนวณ จนทำให้ทุนตะวันตกต้องอาศัยคอมพิวเตอร์ชาวจีน ในการติดต่อ ดังนั้นการสอนเลขคณิตตามแบบตะวันตก น่าจะสอดคล้องกับทุนการค้าตะวันตก

จากการศึกษาพบว่าบุคคลที่ประสบความสำเร็จในอาชีพคอมปราโดร์ จบการศึกษาจากโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนและโรงเรียนอัสสัมชัญ ได้แก่คอมปราโดร์ชาวจีน นายเซียวเคงหลิน หรือเซียวเคงเหลียง สี่บุญเรือง เป็นชาวจีนมะละกา ประกอบอาชีพคอมปราโดร์ซื้อข้าว โดยทำสัญญาซื้อข้าวกับบริษัท วินเซอร์และ บริษัทสตีลบรอล (สัญชาติเยอรมัน)⁴⁰ จบการศึกษาจากโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนและโรงเรียนอัสสัมชัญ และนาย ลิม เคียน เส็ง อาชีพคอมปราโดร์ซื้อ ชาวจีนเกิดที่ป็นัง ทำอาชีพคอมปราโดร์ใน บริษัท Markwald & Co.,Ltd. ซึ่งเป็นบริษัทส่งออกข้าวชาวเยอรมันจบการศึกษาจากโรงเรียนอัสสัมชัญ เห็นได้ว่าบุคคลดังกล่าว จบการศึกษาจากโรงเรียนมิชชันนารีทั้งสิ้น

ประวัตินายเซียวเคงเหลียง หรือเซียวเคงหลิน สี่บุญเรือง เป็นชาวจีนมะละกา ทำหน้าที่คอมปราโดร์ซื้อข้าวและได้รับผลกำไรจากการทำการค้านี้ โดยทำสัญญาซื้อข้าวกับบริษัท วินเซอร์และบริษัทสตีลบรอลนายเซียวเคงเหลียง จบการศึกษาที่โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนและโรงเรียนอัสสัมชัญ พาดิษย์ในปี ค.ศ.1885 (พ.ศ.2428) เมื่ออายุเพียง 16 ปี⁴¹ และได้เข้าไปทำงานในบริษัท วินเซอร์แอนด์โก ซึ่งเป็นบริษัทตัวแทนการค้าสัญชาติเยอรมัน ต่อมานายเซียว เคงเหลียงได้รับการเลื่อน

⁴⁰ สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร, ต้นกำเนิดของชนชั้นนายทุนในประเทศไทย (พ.ศ.2398-2453), (กรุงเทพฯ, สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2524), หน้า 139.

⁴¹ Suheiro Akira, Capital Accumulation in Thailand 1855-1985, p. 88.

ตำแหน่งเป็นนักบัญชี และยังได้ทำงานที่กรมศุลกากร สังกัดกระทรวงการคลัง ในขณะที่ยังทำหน้าที่เป็นคอมปราโดร์ให้แก่บริษัท วินเซอร์ นอกเหนือจากการทำหน้าที่คอมปราโดร์ให้กับบริษัท วินเซอร์ แล้วยังได้ทำหน้าที่คอมปราโดร์ขายข้าวให้กับบริษัท ส่งออกข้าวเป็นหลักให้กับบริษัทการค้า ตะวันตกอื่น ๆ อีกด้วย

กล่าวโดยสรุปโรงเรียนมิชชันนารีมีบทบาทสำคัญต่อการผลิตบุคลากรเพื่อรองรับการเติบโตของระบบทุนนิยมการค้า ตลอดจนสามารถรองรับในระดับราชการด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตามจำนวนนักเรียนก็มีจำนวนจำกัดและไม่เพียงพอต่อความต้องการของระบบทุนนิยม จึงมีชาวต่างชาติส่วนใหญ่เป็นชาวจีนมีคุณสมบัติตรงกับความต้องการของทุนนิยมการค้าเดินทางเข้ามาทำงานในสังคมไทยจำนวนหนึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีนบ่าบ่า และสำเร็จการศึกษาในโรงเรียนฝรั่งที่มีหลักสูตรการสอนตามแบบตะวันตก

4.1.2 การศึกษาของบุคลากรจากโรงเรียนฝรั่งแบบตะวันตกในประเทศอาณานิคม

บุคลากรที่เดินทางเข้ามาทำงานให้กับทุนการค้าตะวันตก ส่วนใหญ่เป็นชาวจีนบ่าบ่า* ในประเทศอาณานิคม ได้รับการอบรมหลักสูตรในโรงเรียนฝรั่งตามแบบตะวันตกในประเทศ ซึ่งผู้เขียนขอยกตัวอย่างชาวจีนบ่าบ่าที่เข้ามามีบทบาทในระบบทุนนิยมตะวันตก

ชาวจีนบ่าบ่าเป็นบุคลากรกลุ่มหนึ่งที่เข้ามาทำงานในกิจการของทุนนิยมตะวันตก ส่วนใหญ่ผ่านการอบรมจากโรงเรียนฝรั่งในประเทศอาณานิคม โดยทำหน้าที่ คอมปราโดร์ เสมียน และแคชเชียร์ให้กับห้างตะวันตกเป็นจำนวนมาก เนื่องจากคนจีนกลุ่มนี้มีความคุ้นเคยกับชาวตะวันตก และมีความสามารถทางภาษาอังกฤษอย่างดี ชาวจีนบ่าบ่านิยมให้ลูกหลานเรียนรู้อังกฤษ และส่งเข้าศึกษาในโรงเรียนแบบอังกฤษในประเทศสิงคโปร์ ปีนัง และมะละกา ชาวจีนบ่าบ่าเหล่านี้ได้รับวัฒนธรรม และวิถีชีวิตตามแบบเจ้าอาณานิคมอังกฤษ ทั้งนี้ชาวจีนบ่าบ่าไม่ต่อต้านจักรวรรดินิยม จากสถิติในปี พ.ศ.2458-2459 (1915-1916) ชาวจีนบ่าบ่าเข้ามาทำงานให้แก่ทุนตะวันตก ได้

* ชาวจีนบ่าบ่า เป็นชาวจีนมณฑลฟูเจี้ยน อพยพเข้าไปตั้งรกรากในมะละกาและแต่งงานกับชาวพื้นเมืองมาเลย์ เป็นจีนลูกผสมระหว่างจีนและมาเลย์ คนกลุ่มนี้มีภาษาเป็นของตัวเองเป็นภาษามาเลย์แบบหนึ่ง ซึ่งเจือด้วยภาษาฮกเกี้ยน และภาษาอังกฤษ มีวัฒนธรรมผสมผสานระหว่างจีน มาเลย์และอังกฤษ อ้างใน พรรัตน์ บัวเล็ก, "ลักษณะของนายทุนไทยในช่วงระหว่าง พ.ศ.2457-2482," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 152.

ตั้งสมาคมสตรีทบอนไชนีสแอสโซซิเอชัน (The Straits Born Chinese Association) ⁴² เพื่อเป็นสถานที่ประชุมระหว่างชาวจีนที่เกิดในประเทศสิงคโปร์หรือบุตรหลานของจีนบ่าบ่าในสิงคโปร์ ดังตารางที่ 6 จะเห็นได้ว่าชาวจีนเป็นบุคลากรที่สำคัญต่อระบบการค้าของชาวตะวันตก และปรากฏอาชีพในกลุ่มสมาคมชาวจีน

ตารางที่ 6 รายชื่อคณะกรรมการชุดแรกของสมาคม สตรีทบอนไชนีสแอสโซซิเอชัน (The Straits Born Chinese Association) ในปี พ.ศ.2458-2459

ชื่อ	ตำแหน่ง	อาชีพ
เจียจี้เสง	ประธานกรรมการ	คอมปราโดร์ชาเตอร์แบงค์
เซงอิ้วลิว	เลขานุการ	เสมียนใหญ่ฮ่องกงแบงค์
ซิงโยกิม	ผู้ช่วยเลขานุการ	แคชเชียร์ห้างดีทแฮล์ม
วีโกเซี่ยะ	ผู้รักษาทรัพย์	แคชเชียร์ห้างบางกอกดีออก
อั้งเองซิว	กรรมการ	คอมปราโดร์ยูไนเต็เด้นเจเนีย
ตันวักเสง	“	เสมียนใหญ่ห้างอิสเอเชียติก แผนกเรือ
แอล บี ซิว	“	เสมียนใหญ่ห้างไซแอมแอนก่าปะนี
บวยฟกเอง	“	เสมียนใหญ่ห้างอิสเอเชียติก
ซิมกู่เทียม	“	แคชเชียร์ห้างน้ำนมวัว “เนสเลย์”
เล่ากวางบ่อน	“	คอมปราโดร์ห้างสยามฟอแร็ด

นอกเหนือจากชาวจีนบ่าบ่าที่เดินทางเข้ามาทำงานในบริษัทตะวันตกแล้ว ยังมีชาวจีนบ่าบ่ากำเนิดในประเทศไทยที่ทำงานในบริษัทตะวันตก ส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนฝรั่งหรือโรงเรียนเอกชนที่ดำเนินงานโดยเหล่ามิชชันนารี สมาคมนี้เรียกว่า สมาคมสตรีทไชนีสบริติชยูเนียน (Straits Chinese British Union)⁴³ จัดตั้งเมื่อ 12 มีนาคม พ.ศ.2465 (1922) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมชาวจีนบ่าบ่าที่เกิดในสหมลายู ที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทย รวมทั้งช่วยหางานให้แก่สมาชิกในสาขาอาชีพต่าง ๆ ซึ่งสมาคมนี้มีความใกล้ชิดกับสถานทูตอังกฤษมาก โดยมีอัครราชทูตอังกฤษเป็นผู้อุปถัมภ์สมาคม

⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 152-153.

⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 154.

ตารางที่ 7 รายชื่อคณะกรรมการชุดแรกของสมาคม สเตรทไชนีสบริติชยูเนียน (Straits Chinese British Union)

ชื่อ	ตำแหน่ง	อาชีพ
กังฮูหงวน	ประธานกรรมการ	นายหน้าซื้อขายห้างแอลเลอร์แมนซ์อาระกัน
วันเขียนเจง	รองประธานกรรมการ	ผู้ดูแลห้องพัสดุอยู่บางกอกด็อก
ปี.ซี.เนียว	เลขานุการและนายทะเบียน	เสมียนเอกสถานอัครราชทูตอังกฤษ
ตันวัดแสง	เหรัญญิก	เสมียนเอกห้างอีสเอเซียติก
โกจงอัน	ผู้ช่วยเลขานุการ	เสมียนห้างบอร์เนียว
เซียวสุดเส็ง	กรรมการ	เจ้าของหนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์
ซิงโยกิม	กรรมการ	นายหน้าซื้อขายห้างดิสแฮม
ตันยงแสง	กรรมการ	พ่อค้า
โอเดียวฮอก	กรรมการ	ผู้ช่วยแคชเชียร์ห้างเอเซียติก
ตันจวนเกง	กรรมการ	ปิโตรเลียม
จ้วนญูโป	กรรมการ	พ่อค้าผ้า

จากตารางที่ 7 ชาวจีนเป็นบุคลากรที่มีบทบาทสำคัญต่อการเติบโตของทุนนิยมตะวันตก ซึ่งในเวลาต่อมาคอมปราโดร์เหล่านี้ถูกเลิกจ้างหลายแห่ง เหตุผลประการหนึ่ง เพราะทุนตะวันตกกล่าวหาว่าคอมปราโดร์ซื้อข้าวไม่ซื่อสัตย์ และรับสินบนจากโรงสี ทำให้ข้าวมีคุณภาพไม่ดีจนไม่สามารถขายได้ ดังนั้นคอมปราโดร์จึงเริ่มค่อย ๆ ลดบทบาทลง ปრაการการณ์ที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับความเสื่อมถอยในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อีกประการหนึ่ง ญี่ปุ่นเริ่มเข้ามาลงทุนในภูมิภาคเอเชีย และไม่นิยมจ้างคอมปราโดร์เหมือนชาวตะวันตก ทำให้คอมปราโดร์ถูกลดบทบาทลง ทุนตะวันตกจึงอาศัยนายหน้า (broker) โดยจ่ายผลตอบแทนเป็นค่าคอมมิชชั่น (commission) แทน อย่างไรก็ตามคอมปราโดร์และนายหน้าเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทสำคัญต่อการขยายตัวของทุนนิยมสู่สังคมไทย⁴⁴ อีกทั้งยังเป็นบุคลากรที่ส่งเสริมให้ระบบทุนนิยมการค้าเติบโตในสังคมไทย และเริ่มถูกลดบทบาทลงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 155.

จากเศรษฐกิจการค้าของไทย ในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 นอกจากจะประกอบด้วย บุคลากรอันมีที่มาจากสองแหล่งอันได้แก่ จากระบบโรงเรียนและการนำเข้าจากอาณานิคมดังกล่าว มาแล้ว อีกแหล่งหนึ่งที่มีความสำคัญไม่น้อยคือ การฝึกงานในสถานประกอบการ (on the job training) จากประสบการณ์ในการปฏิบัติงานจริง ซึ่งพอวิเคราะห์รายละเอียดดังนี้

ก่อนการเข้ามาของธุรกิจตะวันตกในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 สังคมไทยคุ้นเคยกับวัฒนธรรม การทำงานชาวจีน ซึ่งอพยพเข้ามาตั้งแต่ต้นยุครัตนโกสินทร์ เพื่อทำงานรับจ้างในกิจการขุดคลองและ งานโยธาอื่น ๆ รวมทั้งการค้าขายด้วย เมื่อฝรั่งเข้ามาดำเนินธุรกิจใภายใต้ และต้องรับคนเข้า ทำงานในกิจการของตัวเอง ซึ่งน่าจะเชื่อว่าจะไม่สามารถรับคนไทยได้ เพราะคนไทยคุ้นเคยกับการทำงาน ในภาคการเกษตรมากกว่า คนที่เข้าทำงานกับบริษัทฝรั่งน่าจะเป็นคนจีน ด้วยเหตุนี้คนเหล่านี้จึงรับ เอาวัฒนธรรมการทำงานแบบจีน คือการทำไปฝึกไปเข้ามาด้วย ดังนั้นแม้จะเป็นบริษัทฝรั่งแต่ วัฒนธรรมการทำงานแบบจีนดังกล่าว ย่อมเป็นประโยชน์กับการสร้างบุคลากรให้ธุรกิจไปด้วย ลูกจ้างบริษัทฝรั่งเช่น อีสเอเชียติก หรือบอร์เนียว ซึ่งมักรับเอาแรงงานไร้ฝีมือ เช่น คนเดินหนังสือ หรือพนักงานธุรการทั่ว ๆ ไปเข้าไว้เป็นพนักงานระดับล่างเอาไว้ใช้ ก็มักส่งเสริมพนักงานที่มีศักยภาพ ให้กลายเป็นผู้บริหารหรือคนที่ทำงานเป็นจำนวนไม่น้อย

ดังนั้นกระบวนการสร้างบุคลากรในแบบ on the job training ซึ่งมีบทบาทเช่นเดียวกับใน กระบวนการผลิตบุคลากรในระยะที่การศึกษายังไม่ได้รับการพัฒนาให้เป็นระบบ และมีจุดมุ่งหมาย เพื่อผลิตบุคลากรตอบสนองตลาดแรงงานเป็นการเฉพาะ

กล่าวโดยสรุปผู้เขียนไม่พบหลักสูตรการอาชีวศึกษาของไทยหลังการทำสนธิสัญญาสัญญา เบาวีริง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะรัฐจำเป็นต้องศึกษาถึงการดำเนินการเนื่องจากชาวตะวันตกริเริ่มนำทุน นิยมการค้าเข้ามา ทุนจึงจัดหาบุคลากรเอง รัฐไม่ได้เป็นผู้นำริเริ่มการพัฒนาในเริ่มแรกของ ชาวตะวันตกในระยะแรก รัฐจึงผลักรวบรวมให้กับทุนตะวันตกในการจัดหาบุคลากร เพื่อให้ได้ คุณสมบัติที่สอดคล้องกับความต้องการตนเอง และทุนได้ดำเนินการจัดหาบุคลากรที่มีคุณสมบัติที่ สอดคล้องกับความต้องการของทุน ส่วนใหญ่ผ่านการอบรม ฝึกฝนจากโรงเรียนตามแบบตะวันตก เป็นส่วนใหญ่จากโรงเรียนเอกชนของเหล่ามิชชันนารี และผู้จบการศึกษาจากต่างประเทศตามแบบ ตะวันตก

4.2 การดำเนินงานของทุนการค้ากับระบบการศึกษาในช่วงปลาย

ต่อมาเกิดการปฏิรูปราชการในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐต้องจ้างบุคลากรผู้มีความชำนาญจากต่างประเทศเข้ามาทำงานในระบบราชการ ตลอดจนส่งบุคลากรไปศึกษายังต่างประเทศ และได้ก่อตั้งระบบโรงเรียนแบบตะวันตกขึ้น ในปี พ.ศ.2441 รัฐตั้งโรงเรียนอาชีวศึกษาสาขาพาณิชยกรรม และสาขาเกษตรกรรม และเน้นเกษตรกรรมตามความต้องการของประเทศมากกว่ารองรับทุน รัฐจัดการศึกษาออกเป็นสายสามัญและวิสามัญ (อาชีวศึกษา) แต่รัฐก็ไม่ได้ให้ความสนใจมากนักต่อการอาชีวศึกษา เพราะการขยายตัวการผลิตข้าวยังคงอาศัยแรงงานมนุษย์ ซึ่งรัฐก็ไม่ได้ส่งเสริมทางด้านเทคโนโลยี จึงต้องการแรงงานเพื่อการเกษตร และการค้าที่ดิน ทั้งนี้ที่ดินเกือบทั้งหมดเป็นของชนชั้นสูง ดังนั้นรัฐจึงให้ความสำคัญทางเกษตรกรรมมากกว่าการพัฒนาบุคลากรเพื่อไปรองรับทุนเอกชน ในขณะเดียวกัน การปฏิรูประบบราชการ รัฐต้องการบุคลากรจำนวนมาก เพื่อเข้ารับราชการในกระทรวงต่าง ๆ โดยเฉพาะตำแหน่งเสมียน ดังนั้นรัฐจึงต้องอาศัยการศึกษาเพียงเพื่อเร่งสร้างบุคลากรเพื่อรองรับระบบรัฐ ซึ่งแสดงให้เห็นว่ารัฐดูซับแรงงานที่มีจำนวนไม่มากเข้าสู่ระบบรัฐ เท่ากับเป็นการแย่งแรงงานกับทุนเอกชนเสียเอง

ในช่วงปลายรัชกาลที่ 5 รัฐจัดตั้งหน่วยราชการที่ต้องใช้เทคโนโลยีตะวันตกในการบริหารงาน เช่น การไปรษณีย์โทรเลข และการคมนาคมอื่น ๆ ในระยะแรกรัฐต้องอาศัยชาวต่างชาติ ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะอย่างดังที่ปรากฏตารางต่อไปนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 8

จำนวนที่ปรึกษาราชการระหว่าง พ.ศ.2447-2470⁴⁵

สัญชาติ	พ.ศ. 2447	พ.ศ. 2450	พ.ศ. 2469	พ.ศ. 2470
อังกฤษ	95	126	64	62
เยอรมัน	42	-	1	1
อเมริกัน	-	4	13	13
ฝรั่งเศส	2	5	21	20
อิตาลี	-	12	14	14
เบลเยียม	-	5	1	1
ญี่ปุ่น	-	9	-	-
ฮอลันดา	-	11	1	1
เดนมาร์ก	35		7	8
สวีเดน	-	39	1	1
นอร์เว	-		-	1
รวม	174	247*	124**	122***

ที่มา : *371/333 อ้างถึงใน แกรมสุข นุ่มมานนท์, “ที่ปรึกษาราชการชาวอเมริกันในประเทศไทย พ.ศ.2446 - 2483”, ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา (พระนคร: แพรวพิทยา, 2519), หน้า 130.

** F.O. 371/12535 “Annual Report of Siam 1926”.

***F.O. 371/125356 “Mr. Waterlow to Sir Austen Chamberlain”, (28 February) 1927)

จากตาราง 8 รัฐจำเป็นต้องจ้างชาวต่างชาติเป็นจำนวนมาก หลังการปฏิรูประบบบริหารราชการแผ่นดิน ทั้งนี้เป็นเพราะสังคมยังขาดบุคลากรที่มีความชำนาญ เพื่อรองรับระบบราชการซึ่งเป็นระบบใหม่ตามแบบตะวันตก รัฐได้จ้างบุคลากรที่มีความชำนาญเฉพาะในแต่ละกรม เช่น กรมรถไฟและกรมไปรษณีย์โทรเลขเป็นชาวเยอรมัน กรมช่างไหมเป็นชาวญี่ปุ่น กองทัพอเรือเป็นชาวเดนมาร์ก และกระทรวงยุติธรรมส่วนใหญ่เป็นชาวฝรั่งเศส ที่ปรึกษาทั่วไปและต่างประเทศเป็นชาว

⁴⁵ รัฐจ้างชาวต่างประเทศเพื่อเป็นที่ปรึกษาหรือผู้มีความชำนาญในกรมต่าง ๆ สรุปใน ศุภร รัตนพงศ์, “การว่าจ้างชาวต่างประเทศในกระทรวงเกษตรธิการ ระหว่าง พ.ศ.2435 – 2475”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529), หน้า 114-115.

อเมริกัน กระทรวงเกษตรและที่ปรึกษาทางการเงิน ส่วนใหญ่เป็นชาวอังกฤษ ซึ่งในกระทรวงเกษตร จำเป็นต้องการช่างวิศวกรรมเครื่องกล

รัฐต้องการบุคลากรจำนวนมากเพื่อทำงานในระบบราชการ ในปี พ.ศ.2413-2443 มีพระสีก ออกมารับราชการในสมัยรัชกาลที่ 5 นายเดวิด เค ไวอาจ (David K. Wyatt) ระบุว่า มีจำนวนทั้งสิ้น 57 คน⁴⁶ วิชาที่สอนได้แก่วิชาภาษาไทย เลข บัญชี ถ้าเป็นไพร่สม จะได้รับหนังสือพิมพ์คุ้มลัก ขาดจากสังกัดเดิม เมื่อจบการศึกษาแล้ว ก็สามารถเข้ารับราชการได้ตามใจชอบ ซึ่งเป็นคุณสมบัติของข้าราชการระดับเสมียน รัฐจำเป็นต้องเร่งผลิตบุคลากรให้ทันต่อระบบราชการในกระทรวงต่าง ๆ หากผู้จบการศึกษาประโยคสองในช่วงระหว่าง พ.ศ.2428-2430 ส่วนมากจะเข้ารับราชการ⁴⁷ และรัฐพยายามขยายโรงเรียนวัดให้มีจำนวนมาก ในปี พ.ศ.2428 มีโรงเรียน 28 โรงเรียน นักเรียน 2,014 คน ได้เพิ่มเป็น 37 โรงเรียน นักเรียนเพิ่มเป็น 2,078 ในปี พ.ศ.2430⁴⁸ และในปีเดียวกัน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงให้แยกการศึกษาออกจากกรมมหาดเล็ก เป็นฝ่ายพลเรือน และทรงประกาศตั้งกรมศึกษาธิการขึ้น ในช่วงระหว่าง พ.ศ.2430-2434 รัชกาลที่ 5 ให้กระทรวงศึกษาธิการขึ้น เพื่อเร่งสร้างบุคลากรให้ทันกับความต้องการของรัฐ โดยให้จัดโรงเรียนในสังกัดกระทรวงต่าง ๆ เพื่อฝึกสอนวิทยากร เทคนิคเฉพาะด้านภายในกระทรวงนั้น ๆ เช่น โรงเรียนไปรษณีย์โทรเลข สังกัดกระทรวงคมนาคม โรงเรียนกรมแผนที่ สังกัดกระทรวงมหาดไทย โรงเรียนกรมคลองและกรมเพาะปลูก สังกัดกระทรวงเกษตร⁴⁹ แสดงให้เห็นว่ารัฐดึงบุคลากรเข้าไปสู่ระบบราชการ

แม้ว่ารัฐจะดัดแปลงโครงการศึกษาในช่วง พ.ศ.2445 การอาชีวศึกษายังคงไม่ประสบความสำเร็จเท่าไร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะโครงการศึกษาไม่มีการบังคับ และโครงการศึกษา พ.ศ.2450 การอาชีวศึกษาได้ปรับปรุงให้มีจำนวนมากขึ้นกว่าเดิม ตลอดจนค่านิยมของไทยส่วนใหญ่ต้องการศึกษาภาษาอังกฤษในสายสามัญเพื่อรับราชการมากกว่ารองรับระบบทุนเอกชน ซึ่งเป็นวิชาใหม่ในสังคมไทย และคิดว่าเป็นวิชาความรู้ของผู้เจริญแล้ว กล่าวโดยสรุปการอาชีวศึกษาทั้ง 3 ฉบับ ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากรัฐไม่สนับสนุนและขาดการเอาใจใส่อย่างจริงจังในการอาชีวศึกษา สาขาพาณิชยกรรม ตลอดจนค่านิยมของคนไทยที่นิยมรับราชการและไม่ให้ความสนใจการ

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 61.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 65.

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 71.

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 72.

อาชีวศึกษา⁵⁰ และอาจเป็นรัฐชาติประสบการณ์ เพราะเป็นระยะเริ่มต้นของการจัดโครงการศึกษา ต่อมาโครงการศึกษา พ.ศ.2456 ในสมัยรัชกาลที่ 6 รัฐพยายามกระจายการอาชีวศึกษาให้ทั่วถึงมากที่สุด และแก้ไขโครงการศึกษา โดยเพิ่มการอาชีวศึกษาในชั้นมัธยมศึกษา ในโครงการศึกษา พ.ศ. 2458 ฉบับแก้ไข อาชีวศึกษาก็มีเพียง 2 แขนง คือ การหัตถกรรมและพาณิชยกรรมเท่านั้น พระยาธรรมศักดิ์มนตรีเห็นว่าการอาชีวศึกษายังไม่ตอบสนองประชาชนส่วนใหญ่ในสังคม ซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรม จึงได้จัดการศึกษาแห่งชาติขึ้นและบรรจุวิชาการศึกษาไว้ในหลักสูตรในโครงการศึกษา พ.ศ.2464 และกำหนดวิชาการศึกษาไว้ในระดับการศึกษาภาคบังคับ (ป.4 – ป.5) และประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาภาคบังคับพ.ศ.2464 ผู้ที่สำเร็จประโยคประถมศึกษาภาคบังคับ บริบูรณ์เมื่อเรียนจบชั้น ป.4-ป.5 อาจกล่าวได้ว่าการศึกษาภาคบังคับซึ่งมีการอาชีวศึกษาเป็นส่วนประกอบ ทำให้ราษฎรได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานและมีความรู้ด้านการอาชีวศึกษาควบคู่กันไป การจัดการอาชีวศึกษาในโครงการที่ผ่านมา จึงมีส่วนเสริมสร้างอาชีพให้แก่ราษฎร สำหรับในส่วนของจัดการอาชีวศึกษาโดยตรง กระทรวงธรรมการได้วางนโยบายจัดการศึกษาให้สอดคล้องตรงตามอาชีพของราษฎร อันได้แก่ หัตถกรรม พาณิชยกรรม และกสิกรรม ในระดับสูงกว่าการศึกษาภาคบังคับ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพได้อย่างสมบูรณ์⁵¹

โครงการ พ.ศ.2464 รัฐต้องการส่งเสริมอาชีพค้าขายแก่ประชาชน เพื่อควบคุมเศรษฐกิจทุนต่างชาติ (โดยเฉพาะทุนชาวจีน) ทั้งนี้เพราะเศรษฐกิจไทยถูกรอบงำจากชาวต่างชาติ การพาณิชยกรรมหรือการค้าขายนั้น เป็นปัจจัยสำคัญต่อทางการเศรษฐกิจของประเทศ และให้เห็นความสำคัญของการค้าไม่แพ้การรับราชการ ทั้งนี้เพราะจำนวนบุคลากรที่สำเร็จการศึกษามีจำนวนมากเกิดความต้องกรับใช้ราชการ อย่างไรก็ตามคนไทยก็ยังไม่สนใจการอาชีวศึกษา สาขาพาณิชยกรรม เพราะคนไทยนิยมรับราชการและการทำเกษตร กสิกรรม การค้าจึงตกเป็นของชาวจีนเป็นส่วนใหญ่ หลักสูตรโรงเรียนพาณิชย ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้กำหนดวิชาเลขและพิมพ์ดีดเพิ่มขึ้น ดังปรากฏตารางด้านล่างนี้

⁵⁰ จรรยา แสนจิตต์, "นโยบายและการจัดการการศึกษาอาชีวศึกษาของไทย ระหว่าง พ.ศ.2441-2474," หน้า 288-289.

⁵¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 290.

ตาราง 9 อัตราเวลาเรียนในสัปดาห์หนึ่ง ๆ ของหลักสูตรพาณิชยการ

วิชา	ประถมพาณิชยการ			มัธยมพาณิชยการ		หมายเหตุ
	ปีที่ 1	ปีที่ 2	ปีที่ 3	ปีที่ 1	ปีที่ 2	
จรรยา	1	1	1	1	1	สอนนอกเวลาเรียน
ภาษาไทย	5	4	3	2	2	
ภาษาอังกฤษ	9	9	9	8	8	
ภาษาจีน	3	3	3	3	3	
เลขวิธ	4	4	3	3	2	
ภูมิศาสตร์	1	2	2	2	2	
วิทยาศาสตร์และสุขวิทยา	1	1	1	1	1	
การบัญชี	-	-	2	3	3	
วิชาการค้าขาย	1	1	1	1	1	
กฎหมายพาณิชย์	-	-	1	1	1	
ชวเลข	-	-	-	1	2	
การพิมพ์ดีด	-	-	-	-	-	
วาดเขียน	1	1	-	-	-	
พลศึกษา (รวมทั้งวิชาลูกเสือ)	1	1	1	1	1	
รวม	27	27	27	27	27	

คำชี้แจงเพิ่มเติม

ประถมพาณิชยการปีที่ 1 เทียบเสมอชั้นมัธยมปีที่ 4 (สามัญศึกษา) ในวิชาสามัญ ชั้นอื่น ๆ ถัดนั้นไป ก็เทียบชั้นมัธยม (สามัญศึกษา) สูงขึ้นโดยลำดับในวิชาสามัญทำนองเดียวกัน

ที่มา : กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร ศธ.52.1/22 หลักสูตรโรงเรียนพาณิชยการวัดแก้วฟ้า 20 มิถุนายน 2471 – 30 เมษายน 2472

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 โดยคณะราษฎร เริ่มกำหนดหลักสูตรโรงเรียนอาชีวศึกษาออกเป็น 3 หมวด ได้แก่ วิชากลสิกรรม หัตถกรรม พาณิชยกรรม และในปี พ.ศ.2479 กล่าวคือ สาขาพาณิชยกรรม กลสิกรรม และอาชีวศึกษา หลักสูตรอาชีวศึกษา มีการเพิ่มสาขาอาชีวศึกษาขึ้น ทั้งนี้คณะราษฎรเห็นว่าระบบเศรษฐกิจจะเติบโตได้ต้องได้รับการพัฒนาอุตสาหกรรม จึงเริ่มจัดหลักสูตรช่างอาชีวศึกษา เพื่อรองรับการเติบโตของอุตสาหกรรม จวบจนกระทั่งสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง โรงเรียนอาชีวศึกษาได้กำหนดสาขาอาชีวศึกษาเป็นจำนวนมาก และปรากฏหลักสูตรในโรงเรียนอาชีวศึกษาเพิ่มขึ้น

4.3 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของทุนนิยมกับหลักสูตรโรงเรียนพาณิชย์

จากปรากฏการณ์ที่ได้กล่าวมาแล้ว แสดงให้เห็นว่า รูปแบบและการเปลี่ยนแปลงของทุนนิยมมีความสัมพันธ์กับความต้องการทักษะแรงงานอันเป็นมาของรูปแบบการผลิตบุคลากรจากสถาบันการศึกษา เพื่อตอบสนองความต้องการของระบบเศรษฐกิจ การขยายตัวของทุนนิยมแบบพาณิชย์นิยม (Merchant Capitalism) เข้าสู่ประเทศไทยในช่วงกลางของคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นที่มาของการก่อตั้งธุรกิจของชาติตะวันตกในกิจการนำเข้า ซึ่งสินค้าสำเร็จรูปจากประเทศอุตสาหกรรมและการส่งออกสินค้าเกษตรประเภทอาหารและวัตถุดิบ ไม่ว่าจะเป็นการส่งออกหรือนำเข้าโดยบริษัทการค้าตะวันตก กิจการเหล่านี้ต้องการบุคลากรที่มีทักษะในการติดต่อสื่อสารเป็นภาษาอังกฤษและความรู้เบื้องต้นในทางการค้านี้เป็นที่มาของอุปสงค์ที่มีต่อแรงงานที่ต้องผ่านกระบวนการของระบบโรงเรียน เนื่องจากประเทศไทยไม่เคยตกเป็นอาณานิคมชาติตะวันตก ไม่เคยถูกบังคับให้เรียนและใช้ภาษาตะวันตกเป็นเครื่องมือสื่อสารระหว่างกัน

เมื่อกล่าวถึงระบบโรงเรียนที่จะเป็นเครื่องมือสร้างองค์ความรู้ที่ธุรกิจต่างชาติดังกล่าวต้องการ ปรากฏว่าในช่วงกลางศตวรรษที่ 19 เมื่อเกิดความต้องการความรู้ทางการสื่อสารแบบตะวันตกนั้น การศึกษาของไทยยังมิได้ก่อตัวขึ้นเป็นระบบเพื่อสนองความต้องการของรัฐแต่อย่างใด ระบบโรงเรียนครั้งแรกถูกนำมาใช้โดยชาติตะวันตก เพื่อการเผยแพร่ศาสนาเป็นหลักเหล่านี้ได้แก่โรงเรียนของเหล่ามิชชันนารีทั้งนิกายโรมันคาทอลิก และโปรเตสแตนต์ กระนั้นก็ตาม โดยเหตุที่สังคมไทยยังเป็นสังคมเกษตร ไม่มีการค้าและการติดต่อกับต่างชาติมากนัก โดยเฉพาะในด้านการค้า ที่สำคัญคือคนไทยเกือบทั้งหมดเป็นชาวพุทธ ความสนใจที่เข้าเรียนในโรงเรียนของศาสนาอื่นและการค้า ภาษาต่างประเทศหรือความรู้ในเรื่องที่จะไปทำมาค้าขายได้นั้น ไม่ใช่เรื่องที่อยู่ในความสนใจของชาวไทยโดยทั่วไป ดังนั้นจึงมีผู้คนที่จะได้ประโยชน์จากการศึกษาในโรงเรียนเหล่านั้นไม่มากนัก ในโรงเรียนของพวกมิชชันนารีในระยะแรก มีการสอนภาษาที่เป็นประโยชน์ในทางการค้ากับต่างประเทศพอสมควร กล่าวได้ว่าบุคคลที่จบจากโรงเรียนเหล่านี้ แม้จะอยู่ในชั้นที่ไม่สูงนักก็หางานทำจากห้างฝรั่งได้ไม่ยาก เนื่องจากโรงเรียนเหล่านี้สอนภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส เลขคณิต ภูมิศาสตร์ และบัญชี แต่ต่อมาได้เพิ่มวิชาที่เป็นประโยชน์ในทางการค้ายิ่งขึ้น นั่นคือวิชาชวเลขและพิมพ์ดีดในโรงเรียนอัสสัมชัญ

จะเห็นได้ว่าแม้โรงเรียนของนักบวชเหล่านั้นเมื่อแรกเริ่ม ตั้งขึ้นไม่มีวัตถุประสงค์ในทางสนับสนุนการทำธุรกิจการค้าโดยตรง เพียงแต่ต้องการให้นักเรียนของตนมีความรู้ที่จะเข้าใจศาสนา

โดยผ่านการใช้ภาษาต่างประเทศ และคนเป็นที่ทันสมัย มีความสามารถในการเผยแพร่ศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยการใช้อุปกรณ์ที่ทันสมัย แต่ผลพลอยได้จากการศึกษาเหล่านี้ก็มีส่วนร่วมก่อเกิดการเติบโตของธุรกิจการค้าอย่างสำคัญ จนในที่สุดเมื่อระบบทุนนิยมการค้าขายตัวเพิ่มขึ้น โรงเรียนของหมอสอนศาสนาอย่างอัสสัมชัญก็ได้ขยายระดับการศึกษาขึ้นเป็นโรงเรียนอัสสัมชัญพาณิชย์จนกลายมาเป็นมหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ เมื่อทุนนิยมไทยพัฒนาเข้าสู่ระบบทุนนิยมอุตสาหกรรม (industrial capitalism) และทุนนิยมการเงิน (financial capitalism) ในที่สุด

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

บทสรุป

หลังการเปิดเสรีการค้า เศรษฐกิจไทยถูกรอบงำจากระบบทุนนิยมตะวันตก ทุนตะวันตกเข้ามาดำเนินกิจการค้าจากการนำเข้าและส่งออกเป็นการสะสมทุนทุนในระบบการค้าทางไกล โดยเริ่มจากการเป็นแหล่งจำหน่ายวัตถุดิบและตลาดรับซื้อสินค้าสำเร็จรูปจากชาวตะวันตก และพัฒนาเป็นการผลิตสินค้าทดแทนการนำเข้า กระบวนการพัฒนาดังกล่าวอย่างน้อยก็ในระยะแรก ได้ก่อให้เกิดความจำเป็นต้องมีผู้รู้ทั้งภาษาต่างประเทศในการดำเนินกิจกรรมการค้า ทั้งนี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นความสำคัญของภาษาต่างประเทศ จึงเริ่มจ้างครูฝรั่งเข้ามาสอนให้ลูกหลานชนชั้นสูงในสังคมไทย ในขณะเดียวกันโรงเรียนเอกชนที่ก่อตั้งขึ้นโดยกลุ่มมิชชันนารีได้ทำการสอนแก่เด็กกำพร้าและยากจนตลอดจนลูกพ่อค้า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีน ในระยะแรกระบบการค้ายังไม่ซับซ้อนมากนัก ทุนต้องการบุคลากรที่มีความรู้ภาษาอังกฤษ เพื่อทำหน้าที่เป็นคนกลางในการติดต่อสื่อสารการค้าระหว่างทุนตะวันตก supplier และลูกค้า การคำนวณและการลงบันทึกบัญชี ซึ่งอาจนับได้ว่าเป็นการดำเนินงานและการจัดการสมัยใหม่ตามแบบตะวันตก ทั้งนี้ปัจจัยการผลิตที่สำคัญและเป็นกลไกในการขับเคลื่อนระบบทุนนิยม ก็คือแรงงานหรือบุคลากร ซึ่งกระบวนการสร้างบุคลากรให้มีคุณสมบัติให้ตรงกับความต้องการของทุน คือ “การศึกษา” ทุนจึงต้องอาศัยการศึกษาเป็นเครื่องมือสร้างหรือฝึกฝนบุคลากรให้มีคุณสมบัติที่สอดคล้องกับความต้องการของทุน

จากการศึกษาในระยะแรกผู้เขียนไม่พบหลักสูตรการสอนด้านพาณิชย์หลังการเปิดเสรีการค้า แต่โรงเรียนเอกชนของเหล่ามิชชันนารีมีบทบาทสำคัญต่อการสะสมทุนของทุนตะวันตก ซึ่งโรงเรียนเอกชนที่กล่าวมาเช่น โรงเรียนอัสสัมชัญ โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน ที่ก่อตั้งโดยเหล่ามิชชันนารี มีบทบาทสำคัญต่อการเติบโตของทุนตะวันตก โรงเรียนเหล่านี้สามารถผลิตบุคลากรในอาชีพคอมไพราโดร์ และอาชีพเสมียนฝรั่งในเวลานั้น โรงเรียนเหล่านี้ได้จัดหลักสูตรการสอนตามแบบตะวันตก เช่นวิชาภาษาอังกฤษ เลขคณิต ภูมิศาสตร์ การบันทึกบัญชี และโดยเฉพาะโรงเรียนอัสสัมชัญได้เพิ่มหลักสูตรการสอนในวิชาตัวเลข พิมพ์ดีด โดยมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนในการสอนเพื่อให้เด็กสามารถนำความรู้ไปใช้ในบริษัทของทุนตะวันตกในกรณีที่เด็กไม่ต้องการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น แม้รัฐเปิดโรงเรียนพาณิชย์ขึ้นในเวลาต่อมา แต่รัฐก็มีความต้องการบุคลากรจำนวนมากเข้าไปสู่ระบบราชการ รัฐจึงผลักรားให้ทุนเป็นผู้ดำเนินการจัดหาบุคลากรที่มีคุณสมบัติตามที่ทุนต้องการ และอีกประการหนึ่งค่านิยมของคนไทยที่ต้องการรับราชการมากกว่าทำงานในบริษัทเอกชน

ในเวลานั้น ตลอดจนการทำเกษตรซึ่งต้องใช้แรงงานหนาแน่น และสร้างรายได้ให้แก่ประชาชน และไม่เห็นการศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นในเวลานั้น จึงเป็นสาเหตุให้เกิดการขาดแคลนบุคลากร ดังนั้นทุนจึงต้องจัดหาและจ้างชาวต่างชาติโดยเฉพาะชาวจีนบ้างในประเศอาณานิคมที่มีคุณสมบัติตามที่ทุนต้องการเข้ามาทำงานในกิจการของตะวันตก ทั้งนี้บุคลากรเหล่านี้ส่วนใหญ่ผ่านการศึกษาจากโรงเรียนที่มีระบบการสอนตามแบบตะวันตกด้วยเช่นเดียวกัน

พ.ศ. 2475 เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยคณะราษฎร รัฐประกาศแผนการศึกษา พ.ศ.2475 และแก้ไขแผนการศึกษา พ.ศ.2479 รัฐให้ความสำคัญกับการอาชีวศึกษามากขึ้น และได้จัดหลักสูตรการอาชีวศึกษาโดยเพิ่มสาขาอาชีวศึกษาเพิ่มขึ้น แต่เมื่อเข้าสู่สมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม รัฐดำเนินเศรษฐกิจชาตินิยม โดยรัฐเป็นผู้ลงทุนเองทั้งในกิจการค้าและอุตสาหกรรม แรงงานถูกดูดซับก็ยังคงถูกดูดซับเข้าในระบบราชการ ในขณะที่เดียวกันรัฐผลักดันและเริ่มลดบาทของทุนตะวันตกลงจากการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจชาติ จวบจนกระทั่งสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุด รัฐดำเนินนโยบายเศรษฐกิจตามคำแนะนำของสหรัฐอเมริกาและธนาคารโลกในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์หลังปี พ.ศ.2500 รัฐประกาศแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และเริ่มดำเนินยุทธศาสตร์ส่งเสริมการลงทุน และยุทธศาสตร์การผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า กลุ่มทุนนิยมอุตสาหกรรมเข้ามาดำเนินกิจการภายในประเทศตามคำประกาศการส่งเสริมการลงทุนของรัฐ ลักษณะทุนจึงมีแนวโน้มที่เปลี่ยนไปเป็นอุตสาหกรรม ดังนั้นความต้องการบุคลากรหรือแรงงานฝีมือต่าง ๆ ของทุนอุตสาหกรรมจึงได้เปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการของทุนอุตสาหกรรม เช่น ช่างยนต์ ช่างไฟฟ้า ช่างอิเล็กทรอนิกส์ ช่างเทคนิค วิศวกร ฯลฯ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กัปคฤทัย ปุงคานนท์. การปลูกฝังอุดมการณ์ประชาธิปไตย ศึกษาผ่านหนังสือเรียน **สังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.
- กุหลาบ สายประดิษฐ์. **กำเนิดครอบครัวของมนุษยชาติ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พี.พี., 2521.
- กุหลาบ สายประดิษฐ์. **ระเบียบสังคมของมนุษย์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พี.พี., 2521.
- จรรยา แสนจิตต์. **นโยบายและการจัดการการอาชีวศึกษาของไทย ระหว่าง พ.ศ. 2441-2474**. ปรินญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2524.
- เจริญศรี เจริญวัฒน์. **นโยบายเกี่ยวกับการจัดการอาชีวศึกษาของไทย ระหว่าง พ.ศ.2475-2503**. ปรินญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2526.
- เจมส์ ซี อีนแกรม แปลโดย สุภาภรณ์ จรัสพัฒนน์ บรรณาธิการแปล ชูศรี มณีพุกภร, เฉลิมพจน์ เอี่ยมมกลา แปลโดย. **การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในประเทศไทย 1850-1970**. กวัลดัมเปอร์ ลอนดอน สิงคโปร์: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด 1971.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและคนอื่นๆ. **เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2524.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. **การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2553.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. **ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและสังคม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2527.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. **ลัทธิเศรษฐศาสตร์การเมือง**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. **ประวัติศาสตร์การปฏิวัติอุตสาหกรรมเปรียบเทียบ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2549.
- ฉนวน วีระเผ่าพงษ์. **ปรัชญาการอาชีวศึกษา และอุตสาหกรรมศึกษา**. ภาควิชาพื้นฐานอุตสาหกรรมศึกษา คณะอุตสาหกรรมศึกษา. เทคโนโลยีราชชมงคลพระนคร, 2534.

ฉลอง สุนทรวาณิชย์และคนอื่น ๆ **ประวัติศาสตร์แรงงานไทย (ฉบับกึ่งศตวรรษกรรมการ)**.

กรุงเทพฯ: เอดิชั่น เพรส โพรดักส์, 2551.

ชาคริต ชุ่มวัฒนะ. **ชีวิตและสังคมชนชั้นแรงงานอังกฤษในคริสต์ศตวรรษที่ 19**.

กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, 2546.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. **ประวัติการเมืองไทยสยาม พ.ศ. 2475-2500**. กรุงเทพฯ:

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2551.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. **ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำรา

สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2548.

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. **คนคอปกขาวในระบบเศรษฐกิจการเมืองไทย (พ.ศ.2475-2535)**.

ใน **ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, คนชั้นกลางไทยในกระแสทุนนิยม**, 25-108. กรุงเทพฯ:

ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจการเมือง, 2548.

ธีรวุฒิ บุญยโสภณ. **การบริหารอาชีพและเทคนิคศึกษาเพื่อพัฒนาอุตสาหกรรม**.

กรุงเทพฯ: ศูนย์ตำราเรียน สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, 2543.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. **วัฒนธรรมกรรมพิววรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์**. สถาบันวิจัยสังคม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: 2525.

ญาติ ประภาพันธ์. **ระบบเจ้าภาษีนายอากรสมัยกรุงเก่า ยุคต้น**. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์พันธกิจ, 2548.

ธีรวุฒิ บุญยโสภณ. **การบริหารอาชีพและเทคนิคศึกษาเพื่อพัฒนาอุตสาหกรรม**.

ศูนย์ผลิตตำราเรียน สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ.

เนตรนภา ไหวทย์เลิศศักดิ์. **กลุ่มทุน – ธุรกิจครอบครัวไทยก่อนและหลังวิกฤต 50**. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์พิชเนต พรินท์ติ้ง เซ็นเตอร์, 2549.

เบนจามิน เจ. โคเฮน. **ปัญหาจักรวรรดินิยม**. แปลโดย ลือชัย จุลาสัยและคณะ. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, 2524.

ปฐมพร อินทรวงกุล ณ อยุธยา. **บทบาทของเอกชนในการจัดการศึกษาในประเทศไทย**

พ.ศ.2461 - พ.ศ.2497. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2525.

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. **การจัดและการบริหารอาชีพศึกษา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พิมพ์ดี,

1999.

ปลาย่อ ชนะนนท์. **นายทุนพ่อค้าและขยายตัวของระบอบทุนนิยม ในภาคเหนือของ**

ไทย พ.ศ. 2464-2523. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2530.

- ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์. **เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โอ. เอส. พริ้นติ้งเฮ้าส์, 2546.
- พรอณี บัวเล็ก. **ลักษณะของนายทุนไทยในช่วงระหว่าง พ.ศ.2457-2482**. วิทยานิพนธ์ปริญญา ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- พรอณี บัวเล็ก. **“สยาม” ในกระแสธารแห่งการเปลี่ยนแปลง : ประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่ สมัยรัชกาลที่ 5**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พันธกิจ, 2547.
- พรอณี อวนสกุล. **กิจการเหมืองแร่ดีบุกกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภาคมใต้ (พ.ศ. 2411-2474)**. ใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและสมภพ มานะรังสรรค์ (บรรณาธิการ). **ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ.2484**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527.
- พลาดิษฐ์ สิทธิธัญกิจ. **การปฏิรูปเมืองสยาม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ภูมิธรรม, 2547.
- มาร์ค บลาวก์. **การศึกษาเกี่ยวกับปัญหาการมีงานทำในประเทศกำลังพัฒนา**. แปลโดย สุนทรโคตร บรรเทา. กรุงเทพฯ: 2525.
- มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล **120 ปี บพิตรพิมุข**. จักรวรรดิ. 2548.
- พรเพ็ญ อุ่นตระกูล. **การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453 – 2468)**. ใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและสมภพ มานะรังสรรค์ (บรรณาธิการ). **ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ.2484**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527.
- รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. **กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทย: บทวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมือง พ.ศ. 2475-2530**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คบไฟ, 2546.
- ระลึก ธานี. **วิวัฒนาการในการจัดการศึกษาภาคบังคับของไทย (พ.ศ.2475-2503)**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2527.
- โรงเรียนกรุงเทพการบัญชีวิทยาลัย. **ประวัติ**. (ออนไลน์) แหล่งที่มา: http://www.bbc.th.edu/index.php?option=com_content&task=view&id=25&Itemid=36 (2553, สิงหาคม 20)
- รายงานการประเมินผล แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 – 2539). **ด้านการศึกษาเอกชน**. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. สำนักนายกรัฐมนตรี.

รายงานประจำปี 2540 สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล กองแผนงาน, กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานอธิการบดี.

รายงานสถิติการศึกษา. ในช่วงพัฒนาการศึกษา ระยะที่ 8 (พ.ศ.2540 – พ.ศ.2544).

กองแผนงานสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล กระทรวงศึกษาธิการ, 2545.

แล ดิลกวิทยรัตน์. พัฒนาการของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในประเทศไทย ใน สุมาลี ปิตยานนท์ (และคนอื่นๆ), รายงานการวิจัย. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในประเทศไทย.

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

วารุณี ไอสถารมย์. การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ.2411-2475. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต.

ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2524.

วิทยาเขตบพิตรพิมุข ประวัติ จักรวรรดิ “รอบร้อยแปดปี” 2428 – 2536.

วิยะดา ทองมิตร. การใช้แรงงานของชาวจีนในสังคมไทย พ.ศ. 2325-2453.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527.

วีรวัฒน์ อริยะวิริยานันท์. วิวัฒนาการของการปฏิรูปในประเทศไทย: ศึกษาเฉพาะกรณี

การออกกฎหมายปฏิรูปที่ดิน (พ.ศ..2475-2518). วิทยานิพนธ์ปริญญา

มหาบัณฑิต, สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย, 2552.

วุฒิชัย มูลศิลป์. การปฏิรูปการศึกษาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า

เจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

วรวิทย์ เจริญเลิศ. พัฒนาเศรษฐกิจเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย, 2535.

วอลเดน เบนโด เซียร์ คันนิงแฮม และ ดี เค็ง ปอห์. ไศกนาฏกรรมสยาม การพัฒนาและ

การแตกสลายของสังคมไทยสมัยใหม่. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์, 2545.

ศิริ ผาสุก. พัฒนาการทุนนิยมของไทย. กรุงเทพฯ: พิธีกรรมพิมพ์, 2522.

ศรีกาญจน์ สีมากุล. อาชีวศึกษากับความนิยมของสังคม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต.

แผนกวิชาวิจัยการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518.

ศึกษาธิการ, กระทรวง ประวัติ. (ออนไลน์). แหล่งที่มา:

<http://www.moe.go.th/moe/th/profile/index.php?Key=eduthai> (2553, ธันวาคม 16)

ศุภร รัตนพงศ์. การว่าจ้างชาวต่างประเทศในกระทรวงเกษตรธิการ ระหว่าง

พ.ศ.2435-2475. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชีย

ตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529.

ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. **หาอยู่หากิน เพื่อค้าเพื่อขาย เศรษฐกิจไทยรัตนโกสินทร์**

ตอนต้น. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2544.

สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร. **ต้นกำเนิดของชนชั้นนายทุนในประเทศไทย (พ.ศ.2398-2453).**

กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2523.

สุทธิพงษ์ เฉลยพจน์. **การศึกษากระบวนการพัฒนาบุคลากรในโรงเรียนอาชีวศึกษา**

เอกชนในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. ภาควิชาบริหาร

การศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.

สำนักคณะกรรมการการอาชีวศึกษา. **ประวัติ** (ออนไลน์). แหล่งที่มา:

http://www.vec.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=45&Itemid=53 (2553, พฤศจิกายน 15)

สร้อยมาศ รุ่งมณี. **การเปลี่ยนแปลงบทบาทของทุนอเมริกันต่อเศรษฐกิจการเมืองไทย**

ระหว่าง ปี พ.ศ. 2501-2533. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต,

สาขาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.

สนุกตอทคอม. **กิจการป่าไม้สักในอดีต.** (ออนไลน์). แหล่งที่มา:

<http://guru.sanook.com/encyclopedia/กิจการป่าไม้สักในอดีต/>. (2553, เมษายน 14)

สมภพ มานะรังสรรค์. **แนวโน้มพัฒนาการเศรษฐกิจไทย ในช่วงก่อนและหลังการปฏิรูป**

การปกครอง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

สนั่น รัตนโสภะ. **วิวัฒนาการบริษัทต่างชาติในประเทศไทย (พ.ศ.2398 – พ.ศ.2484).**

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

เสถียรโกเศศ. **ฟื้นความหลัง.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศิษย์สยาม, 2510.

สรุปรายงานวิจัย **ประสิทธิภาพของการอาชีวศึกษา.** สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา

แห่งชาติ. สำนักนายกรัฐมนตรี, 2538.

สังคีต พิริยะรังสรรค์. **ทุนนิยมขุนนางไทย (พ.ศ.2475-2503).** กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุมาลี ปิตยานนท์. **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้านการศึกษาและอบรม ใน รายงานการวิจัย**

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในประเทศไทย. คณะเศรษฐศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

สุวิทย์ ไพบูลย์วัฒน์. **วิวัฒนาการเศรษฐกิจชนบทในภาคกลางของประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ.**

2394-2475. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2522.

ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. **การผลิตและการค้าข้าวในภาคกลาง (พ.ศ.2411-2475).** ใน

ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและสมภพ มานะรังสรรค์ (บรรณาธิการ). **ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ**

ไทยจนถึง พ.ศ.2484. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527

อังรี ปิแวน แบลโดย ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, คงศักดิ์ สันติพฤกษ์วงศ์ บรรณาธิการแปล และคนอื่นๆ.

ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและสังคมยุโรปสมัยกลาง. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

อัมมาร์ สยามวาลา. **การค้าระหว่างประเทศกับระบบเศรษฐกิจภายในประเทศ (พ.ศ. 2363-**

2398). ใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและสมภพ มานะรังสรรค์ (บรรณาธิการ). **ประวัติศาสตร์**

เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ.2484. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527.

อัสสัมชัญประวัติ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อุดมศึกษา, 2541.

อัสสัมชัญคอลเลจ106. **ประวัติ.** (ออนไลน์). แหล่งที่มา:

http://www.ac106.com/index.php?option=com_content&view=article&id=52&Itemid=7&showall=1 (2553, พฤศจิกายน 20)

อนุমানราชธน พระยา. **พื้นความหลัง เล่ม 2.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์เทียนวรรณ, 2529.

อนุমানราชธน พระยา. **พื้นความหลัง เล่ม 3** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์เทียนวรรณ, 2528.

อนุสรณ์ ลิ้มมณี. **ที่มาด้านโครงสร้างของนโยบายการร่วมมือระหว่างรัฐกับทุน : การ**

วิเคราะห์เชิงเศรษฐกิจการเมืองเกี่ยวกับการปรับกลยุทธ์ของรัฐในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: ดำเนินการพิมพ์, 2539.

อภิชัย พันธเสน. **เศรษฐศาสตร์การศึกษา : การศึกษาปฏิรูป หรือปฏิวัติ.** คณะเศรษฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2518.

อุทุมพร จามรมาน และคนอื่นๆ. **การศึกษากับการก้าวไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่.**

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.

อรสา ภาวรวงศ์สกุล. **การจัดการศึกษาด้านพันธกิจการของกรมอาชีวศึกษา ระหว่าง พ.ศ.**

2503 – 2529. ปรินญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2531.

อภิชาต พันธเสน และคนอื่นๆ. การศึกษากับการมีงานทำ ในรายงานการวิจัย เสนอต่อ สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี และสถาบันทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528.

ภาษาอังกฤษ

Balaam, David N. & Veseth, Michael. *Introduction to International Political Economy*.

New Jersey, Phoenix Color Corp, 2001.

Mandel, Ernest. *Marxist Economic Theory*. Translated by Brian Pearce. 3rd impression

London: Merlin Press, 1974.

Akira Suehiro. *Capital Accumulation in Thailand 1855-1985*. Tokyo: Chiangmai :

Centre of East Asian Cultural Studies ; Silkworm, 1989.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวลัดดา ศุทธิไวฑูรย์ เกิดเมื่อวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ.2508 ภูมิลำเนา กรุงเทพฯ สำเร็จ การศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ สาขาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง เมื่อ พ.ศ.2549 และเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขา เศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ.2550 ปัจจุบันทำงาน ที่ บจก.แม็กซ์ ฟอรัจูน ตำแหน่งผู้จัดการ

ศูนย์วิทยพัชการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย